

MAXIMILIANUS TRANSYLVANUS.

KROPF LAJOSTÓL.

Már tavaly, a *Századok* útján értesültem arról, hogy gróf Apponyi Sándor hozzászolt Maximilianus Transylvanus származásának kérdéséhez; de magát a cikket nem láttam mindaddig, míg a *Magyar Könyv-Szemle* t. szerkesztője azt ez év nyarán nekem meg nem küldte Brüsszelbe, hol ekkortájt éppen tartózkodtam. Válaszom ezért csak elkésve jelenik meg.

A *Századok* rovatvezetőjének véleményében a gróf úr e fölszólásával végleg bezárta a vitát. Egy régi jogász axioma szerint *Res judicata pro veritate habetur*; de az igazság szerencséjére a történetírás kánonjai elasztikusabbak a pörlekedés szabályainál s azért a szerkesztő úr engedelmevel legyen szabad e helyen a vitát megújítanom.

Ezúttal előnyösebb helyzetben vagyok, mintsem voltam előbbi három cikkem¹ megírásánál, mert a jelen esetben alkalmam volt a dolgot magukkal a legkompetensebb belga tudósokkal megvitatni s ezek minden habozás nélkül és teljes önzetlenséggel közölték velem mindazt, amit ők tudnak Maximilianusunkról és nagy segélyemre voltak kutatásaimban. A magyar történetírás nevében ezer köszönet nekik fáradozásaikért és ügybuzgóságukért! Csak az a baj, hogy a belgák maguk is keveset tudnak Maximilianusról, még pedig azért, mint ezt egy veterán írójuk előttem kinyilatkoztatta, mert az ő véleményük szerint Transylvanus nem volt belga ember, hanem erdélyi fiú s azért a magyar tudósoknak engedték át a reá vonatkozó további kutatásokat. Ha pedig mi hallgatnánk Apponyi gróf tanácsára, úgy mi sem törődnénk vele többé s így Maximilianus Transylvanus két szék közt a padlóra kerülne. Mi-

¹ Századok, XXI. évf. 546. l. XXIII. évf. 52. l. XXIV. évf. 661. l. — E három cikk tartalmát némi bővítéssel C. H. Coote a londoni »Athenacum« 3377. számában közölte.

tán azonban ő a világirodalom számára írt s mint ilyen írónak igénye van az egész művelt világ érdeklődésére, bármi legyen is származása, nekünk magyaroknak épp annyi jogunk van hozzászólni a kérdéshez, mint a belgáknak.

Gróf Apponyi Sándor cikkének elolvasásánál minden figyelmes olvasó legelőször is azon kérdést veti föl önnön magának, hogy ha Maximilianus csakugyan belga ember volt, miért nevezi Martyr Péter őt »juvenis germanus«-nak és nem belgának? Az illető passus Martyrnak egy Guadalupeből (Spanyolországban) III. Kalendas Januarii 1515. kelt levelében fordul elő¹ s az egész levél tanúsága szerint Maximilianus már hosszabb idő óta élvezte a levélíró vendégszeretetét és azért a fiatal vendég nemzeti-sége aligha volt ismeretlen dolog házigazdája előtt. Hogy e passus daczára én még sem hiszem el azt, hogy Miksa erdélyi szász családból származott, annak okát megmagyaráztam első cikkemben. Maga Miksa ugyanis azt írja 1522-ben, hogy midőn Magelhaes hajói a számi öbölbe értek, itt egy oly fehérbőrű népfajra akadtak, »mint a mi németeink«. Tehát nem »mint mi németek« sem pedig »mint mi belgák.« A levél Lang Mátéhoz, egy osztrák főpaphoz volt intézve.²

Azt pedig, hogy Miksa még 1605-ben is életben volt volna, én már 1889-ben kétségbe vontam. A tévedést, úgy látszik, Piron követte el legelőször.³ Dr. Fétis állítása szerint Wauters is ugyanazon hibába esett, de az idézett helyen (*Histoire de Bruxelles*, III. k. 675 l.) csak az indexre akadtam, melyben Miksánk neve nemis fordul elő. Ily körülmények közt megmutattam a *Magyar Könyv-Szemle* illető passusát Wautersnak, ki elmosolyodott és

¹ Gróf Apponyi szerint Miksa 1527-ben »már 20 évnél tovább (tehát 1507 óta) az osztrák-ház szolgálatában állt.« Honnan tudja ezt? Ugy értem-e, hogy ámbár Miksa még 1515-ben is Lang Máté titkára volt, tulajdonképen nem ennek szolgálatában állott, hanem a császáréban? Legyen szabad a gróf urat figyelmeztetnem arra, hogy Miksa neve még 1517-ben sem fordul elő a császári kiséret tagjainak fizetési lajstromában Gachardnál.

² Lang életrajzát illetőleg lásd egyebek közt: Dr. Aloys Schopf, *Ein Diplomat Kaiser Maximilians I.* Wien, 1882.

³ Piron, *Algemeene Levansbeschryving der Mannen en Vrouwen van Belgie.* Mechelen, 1860. 393. l. »Max de Transilvan, in het latyn Transilvanus, was een voornaem latynsch dichter, geboren te Brussel, die in 1605 leefde.« Többet nem mond róla és forrást nem idéz.

levette az íróasztala könyvpolczáról egy másik munkáját, melyben újjal mutatott Miksánk elhalálozási évére, oly megjegyzéssel, hogy alkalmasint Piron a bűnös, nem pedig ő.

Azt írja továbbá gróf Apponyi Sándor, hogy Miksa »*Bruxellensis*-nek mondja magát, tehát Brüsszelből és nem Erdélyből való, quod erat demonstrandum.« De idézeteiből és fejtegetéseiből csak annyit tudunk meg: 1. Hogy a *Delitiae poetarum belgicorum* compilátorja (Gunterus) nevezi Miksát *Bruxellensis*-nek 1614-ben. Ezt én az olvasóval már 1889-ben közöltem. 2. Megtudjuk továbbá, hogy e költemény már 1518-ban jelent meg nyomtatásban. Ez teljesen új adat. 3. Az adott idézetekből azonban még nem bizonyos, hogy Miksa nevezte magát »brüsszeli«-nek; és még azon esetben is, hogy ha csakugyan ő fogalmazta az illető föliratot és nem a *Complurium eruditorum vatum carmina* kiadója, úgy még mindig megmarad a tény, hogy Miksa a Transylvanus nevet viselte, még mielőtt *Bruxellensis* lett belőle. Nem szabad elfelednünk, hogy a XVI. század elején a vezetékneveknek nagyobb volt a jelentőségük, mint pl. jelen napjainkban, midőn boldog, boldogtalan a legnagyobb önkénnyel változtatja meg vezetéknevét. A gróf úr szerint az, hogy a *Bruxellensis* jelző Brüsszelre, mint tartózkodási helyre vonatkozzék, mint ezt Wauters (a brüsszeli városi levéltár főnöke) és én véljük, egy császári titkár folytonos vándorélete mellett kizártnak tekinthető. Miért? Legyen szabad csupán egy példára hivatkoznom: Ogier Ghiselin de Busbecq-ére. Ő, mint tudjuk, nyolcz évet Konstantinápolyban töltött, azután, Howaert szerint, Rudolf és Ernő főherczegekkel Spanyolországban járt, utóbb pedig, mint Erzsébet főherczegnő, IX. Károly francia király neje, udvartartásának seneschalja több évig Ausztriában és Franciaországban időzött, ámbár csinos kastélya és birtoka volt Bousbequeben Flandriában. Épúgy mint Busbequiusnak, alkalmasint Transylvanusnak is volt állandó otthona, ahol t. i. valószínűleg az utóbbinak felesége lakott gyermekeivel, míg férje bebarangolta széles Európát a császár kíséretében. Miksánknek, a kérdésben forgó időben, a mai Belgium fővárosában lehetett háza s ezért nevezték el őt, vagy nevezte el magát *Bruxellensis*-nek.

A gróf úr szerint továbbá a *Transylvanus* név magyarázásánál szükségtelen Erdélyt előhozni. Miért? Mert dr. Fétis szerint e név »(est) tout simplement, avec la désinence latine, le nom de

Transilvano que l'on rencontre dans les Pays-Bas, à l'époque dont il s'agit.« *Mali corvi malum ovum*. Dr. Fétis nyilatkozata után azt hinné az ember, hogy a Transilvano név talán épp oly közönséges volt ez időtájt Németalföldön, mint amily gyakori mai napság pl. Müller vagy Schmidt Németországban. Elővettem azonban az *Indicateur Nobiliaire*-t, és fölkértem a belga genealogusokat, hogy a család pedigreejére nézve kegyeskednének fölvilágosítást adni; és számos utánjárás és dr. Fétis tisztikarának ernyedetlen munkája és keresése daczára a családnak összesen csak négy tagját sikerült összekeresgelnünk, t. i. magát Miksát, ennek apját és két leányát. C'est tout. De még azon esetben is, hogy ha bővebb sikert arathattunk volna, szabad volna-e azon elvet elfogadnunk, hogy a Transilvano név értelme teljesen megsemmisül, ha latinosan Transylvanusnak írjuk azt? Mert ezt állítja dr. Fétis és utána a gróf úr, ha mindjárt más szavakban is. Ha félreértettem őket, kérem a helyes magyarázatot, és egyszersmind fölvilágosítást arra nézve, hogy a Transylvanus név miért képez kivételt a vezetéknevek közt.

Wauters szerint¹ a mi Miksánk apja »Maître Luc dit Transilvain ou de Transilvanie (Van Sevenborge)« volt, de forrást nem ad. Mintegy 40 év előtt írta ezt és nem emlékezik már arra, hogy ezen adatot honnan merítette. Kérésemet megelőzve az öreg tudós, átkutatta otthon jegyzeteit, utasításai nyomán pedig én átnéztem az *Archives Générales du Royaume*-ban azon ügyiratokat, amelyekben ujonnan fölfödözhetni reméltük ezt a beces adatot, de mindketten eredménytelenül. Egyelőre azonban elégedjünk meg avval, amit találtunk és kérdezzük magunktól, nem-e az a legtermészetesebb magyarázata a dolognak, hogy egy Erdélyből idevetődött, vagy, ha úgy tetszik, egy Siebenbürger nevű egyénről van itt szó? Ha nincs, úgy bajos volna elképzelnünk, hogy egy belga származású emberre mily körülmények közt ragadhatott a »Transylvanus« név, mert a mi Miksánk még az egészen flamand nyelven írt okmányokon is kivétel nélkül »Maximilianus Transylvanus«-nak írja alá magát. Mások pedig őt így

¹ *Historie des Environs de Bruxelles par Alphonse Wauters. (Brüsszel, 1855.) II. k. 288. l.*

említik: »Heer Maximilianus Transsilvanus, Riddere, Raidt der keyserlicke Mat.« (vagyis M. T. úr, lovag, császári tanácsos.) Tudtommal Wauters idézett passusán kívül a »van Sevenborge« név sehol sincs használva. Mint már említettem volt egy előbbi cikkemben, Miksánk neve már 1521-ben fordul elő a Grand Conseil tagjainak névsorában. Wauters szerint ő állítólag a titkos tanács titkára volt, de ez úgy látszik tévedés. Neve nem fordul elő sem a császári titkos tanács tagjainak, sem titkárainak lajstromában.¹

Ugyancsak Wauters szerint »Maître Thomas, fils de Maître Richard Barradot« 1522-ben eladta a mi Miksánknak és első feleségének, Haro Francziskának, a Château d'Houthem nevű kastélyt és a vele járó uradalmat Ramsdonck-ban Brüsszel szomszédságában és hivatkozik ily forrásra: »Relief du 14. Oct. 1522.« De e dátumban hiba van, mert a *De Moluccis* című jelentést Miksa ugyanazon év és hó 22-éről keltezi Valladolidból Spanyolországból és az említett adás-vevési ügyirat nincs meg az illető egykorú kötetben, melybe chronologiai rendben másolta volt e dolgokat a *Cour Féodale de Brabant* greffierje.²

1537-ben Miksánk egy más kastélyt és földbirtokot vásárolt, t. i. Bouchout-ot,³ szintén Brüsszel közelében, hol jelenleg a szeren-

¹ »Il était secrétaire du Conseil privé.« Id. helyen. — A lajstrom kéziratban, két kötetben, az Archives du Royaume-ban, C. A. Hellin kanonok másolataiban, *Cartulaires et MSS* nr. 864 és 865 jegy alatt. Wauters e tévedésére Galesloot már 1880-ban utalt a *Messageur*-ban.

² Archives Générales du Royaume. — Cour Féodale de Brabant. — Registres de recette des droits de reliefs. An 1522. — Hosszabb ideig kutattam utána, de eredménytelenül. Csak úgy sikerülhetett volna föltalálnom, ha több, sűrű és apró írással megtöltött kötetet átlapoztam volna, mi a rendelkezésemre álló napok csekély száma, a hivatalos órák rövidege és a belga hivatalos szünnapok és ünnepek sokasága miatt lehetetlen volt. A hely- és személynevek is apró gót betűkkel vannak írva, a dátumok pedig gyakran nem számokkal vannak megjelölve, hanem szavakban kifejezve. A régi flamand írást illetőleg pedig azt írja 1766-ban egy francia hivatalnok: »Le greffier . . . doit savoir bien lire l'ancien caractère flamand tout en abrégé, des archives, caractère très difficile pour ceux qui ne l'ont pas étudié plusieurs années (!?) assidûment.« Ez persze túlzás, de fogalmat ad a nehézségről. Gachard itinerariumja szerint V. Károly ez időtájt csakugyan Valladolidban időzött.

³ A név flamand és nem francia eredetű. Annyit jelent mint a német »Buchholtz«, azaz »bükk-erdő, bükkös«; és »bukktút«-nak lesz kiejtve. Van még egy másik Bouchout Antwerpen közelében. Mindkét birtok a brabanti

esétlen elmebeteg Sarolta, Miksa császár özvegye, lakik. A kastély és a hozzátartozó uradalom annakelőtte a hatalmas Ruprecht (Robbrechte) de la Marck, comte d'Aremberg, vicomte de Bruxelles stb., V. Károly császár hűbéresének, birtoka volt, kitől azt Miksánk 1537 márczius 19-én 21,000 carolus-forinton vette meg. A vételárban a kastély ingóságai, a nagy horologium, a szertárban levő fegyverek és az ágyúk is bele voltak foglalva. A császár ugyanazon év és hónap 20-áról külön pátenssel beleegyezését adta az átruházáshoz és »Maximilianus Transylvanus lovagnak és tanácsosának« és utódainak megengedi, hogy az uradalom birtokával járó »Seigneur de Bouchout« czímet viselhessék.¹

Bouchout azonban sok pörlekedésbe keverte új gazdáját. Miksa tömérdek építő anyagot, továbbá igás lovakat, szekért stb. vásárolt, hogy az elhanyagolt állapotban levő kastélyt kitataroztassa és kibővíttesse, midőn, egészen váratlanul, az előbbi birtokos családnak egy tagja, névszerint damoiseau (joncker) Conon, Comte de Virnemburg, megjelent a helyszínén és igénypört támasztott Miksánk ellen a bouchouti kastély és uradalom bírásáért. A grófot Henri d'Ivoys képviselte és Miksánkat 1538. márczius 18-án megidézték. Az ügy azonban csak ugyanazon év junius 1-én dőlt el, még pedig Miksánk előnyére, mert Virnemburg grófot a törvényszék igénypörével elutasította és a pör költségeinek kifizetésében marasztalta el. Miksa pedig viszont pört indított ellene önkényes pörtámasztás és birtokzavarás miatt és kárpótlást követelt tőle az építési munkálatok fölfüggesztéséből eredő kárvallás jóvátételére. Hogy ezen pör mint végződött, nem tudjuk.²

hercegségben fekszik s a reájuk vonatkozó okmányok a Cour Féodale de Brabant iratai közt őriztetnek az Archives Générales du Royaume-ban Brüsszelben.

¹ Cour Féodale de Brabant. — Registres de recette des droits de reliefs. Nr. 354. fol. 225. bis. — Registres dit Leenbrieven Nr. 134. fol. 64. A kastély és uradalom rövid történetét először Alphonse Wauters írta meg a *Messenger des Sciences Historiques ou Archives des Arts et de la Bibliographie de Belgique* 1843-diki folyamában. Az itt közölt dolgokat azután további részletekkel kibővítvé a *Histoire des Environs de Bruxelles* (Brüsszel, 1855.) II. kötetébe bekelezte. Újabban L(ouis) G(alesloot) közölt e tárgyról egy rövid cikksorozatot »Le domaine de Bouchout« czím alatt ugyanazon *Messenger* 1880-diki folyamában (Gand, Imprimerie Vanderhaeghen), melyben »Les Transylvain« czím alatt külön fejezetet szentelt a Transylvanus családnak.

² Cour Féodale de Brabant. — Registres aux Sentences, az illető dátumok alatt.

Az 1538-diki év folyamában még egy másik pöré volt Miksánknak. A felperes ezúttal egy brüsszeli patricius, névszerint Mennens Péter, az alperesek pedig Hannart János lovag és a mi Miksánk voltak. A pör tárgyát a Vicomté de Bruxelleshez tartozó földbirtokok után járó és Mennens feleségét illető jövedelmek meg nem fizetett hátralékainak behajtása képezte.¹ A pörnek részletei nem érdekelnek bennünket, és csak annyit említek föl belőlök, hogy ezúttal a felperes maradt nyertes, s hogy a pöriratok tanúsága szerint Miksa 1538 június 1-én még életben volt, de az ugyanazon év október 26-ára elnapolt tárgyalás jegyzőkönyve már mint halottról emlékezik meg róla.²

Örökösei gyanánt a Cour Féodale de Brabant előtt özvegye, Catherine de Mol,³ és két leánya, Jeanne és Marie, jelentkeztek. Azonkívül azon esetre, hogy ha Mol Katalin netalán viselős állapotban maradt volna, a tőle születendő gyermek vagy gyermekek örökösödési joga szintén fön lett tartva.⁴ A birtok átruházásáról szóló ügyirat (Relief) 1538 november 18-án lett kiállítva. Mint látjuk tehát, Miksa ezen év június 1 és október 26 közt halt meg s ez újabb bizonyíték arra nézve, hogy a *Delitiae*-ben említett kölni császárlátogatás nem az 1548-diki évi volt, mint ezt dr. Márki Sándor állította,⁵ hanem az 1505-diki fejedelmi kongresszusra vonatkozik, a mint ezt gróf Apponyi Sándor minden kétség kizárásával bebizonyította.

Miksa mindkét leánya férjhez ment. Jeanne-nak⁶ első férje Veltwyck Gellért volt, ki, mint tudjuk, az 1547-diki fegyverszünetet kötötte meg Szulejmán szultánnal Konstantinápolyban. Második férje pedig François-Prosper de Genève, Seigneur de Lullin, générale des gardes du Duc de Savoie volt. A másik leány, Marie,⁷ a híres Bernard de Mérode-hoz ment nőül, »a

¹ Id. h.

² »Wylen (néhai) herr Max. Transylvaen.«

³ Második neje. Első neje halálának dátumát nem ismerjük.

⁴ »... ende sich tot behoef van den kinde oft kinderen dair mede vrouwe Katherine de mol weduwe wylen Herrn M. T. Rydders sonde moegen bevruucht zyn.« — Úgy látszik azonban, gyermeke nem született.

⁵ Egy magyar humanista. Különnyomat az Erdélyi Múzeum 1893. folyamából, 12. l.

⁶ Jeanne még 1589-ben is élt.

⁷ 1587-ben halt meg.

XVI. század egyik legtüzesebb forradalmárához«, ki a vallási villongások idejében, mint a reformatio esküdt hive és ernyedetlen bajnoka, hihetetlen erélyt és munkásságot fejtett ki és a vakbuzgó és szűkkeblű II. Fülöpnek sok bajt és kellemetlenséget okozott.

Wauters úrral együtt kutattunk Miksa temetkezési helye után is, de eredménytelenül. Neve nem fordul elő sem a brüsszeli sírföliratok jegyzékében, sem pedig a titkos tanács tagjainak sírjairól irt nyomtatott munkában.¹ Wauters tanácsára egy ismerősöm elment Meyssebe is és kereste Miksa sírját az ottani plébánia templomban. Tudósítása szerint megvan ott a bouchouti uradalom birtokosainak sírboltja, de a legrégebb sírirat e sorozatban 1745-ből való. Van még egy-két régebb sirkó is, de úgy látszik nem a Transylvanus családé. Kérésemre a plébános úr a legnagyobb szíveséggel át kutatta a templom ügyiratait, de Miksánkra nézve mitsem talált.

Kutattam azonkívül Miksa czimere után is és akadtam is egy pecsétjére,² de a rosz lenyomatból lehetetlen volt a czimeren adott rajzot fölismerni. Wauters úr szíves közlése szerint vannak ugyan a bouchouti kastélyban czimeres pajzsok, de ezek egészen modern időből származnak és Miksánké nincs köztük.

Wauters szerint Miksánk neve előfordul egy fölírásban az Église de Saint-Martin tornyán Ramsdonckban, melyet ő építtetett újra. A szöveg szerint: »Anno post natum Christum 1538., Paulo III. Sedente, Carolo V. magno rege regum imperante, beneficentia Maximiliani equitis, D. de Bouchout et in Ramsdonck, ex lignea turris lapidea facta sum.«³

Még találtam egy pár apróságot róla az L. Galesloot által kiadott *Inventaire des Archives de la Cour Féodale de Brabant* (Bruxelles, 1884.) segélyével, de ezek említést sem érdemelnek. Mons. Verkooren pedig figyelmeztetett egy 1535. és 1536-ban Miksa ellen folytatott pörre vonatkozó némi ügyiratokra, de újat ezek sem tartalmazznak. A pört egy bizonyos Hopfensteiner István

¹ Tombeaux des hommes illustres qui ont paru au conseil privé du roy catholique au Pays-Bas. (Amsterdam, 1674.)

² Egy 1530. évi ügyiraton a Cour Féodale de Brabant kézíratai közt. — Aveux et Dénombrements. Nr. 607. 49-ème liasse. Nr. 4074.

³ Environs de Bruxelles. II. k. 574. l.

nevü egyén indította meg ellene rágalmazás és becsületsértés miatt.¹

Mons. Piot, az országos levéltár főnöke tanácsára átkutattam továbbá még Mária magyar királyné levéltárát is, illetőleg azt a három csomagot, a mit az osztrákok el nem vittek magukkal Bécsbe, de szintén eredménytelenül.

Befejezésül legyen még szabad a Maximilianusról ismert adatokat két újabb adalékkal gyarapítanom.

Dr. Coremans szerint Mária, az özvegy magyar királyné a németországi és észak-európai ügyekre vonatkozó levelek és sürgönyök szerkesztésével eleintén majd egyik, majd másik secretariusát bízta meg, de mindig csak ideiglenesen és csak akkor lett ezen ügyosztály állandóan szervezve, midőn a meggyült bokros teendők és bőséges levelezés miatt egy secretarius állandóan külön lett, még pedig kizárólag, ezen ügyek vezetésével, megbízva.² Szerinte 1538-ban e hivatalt Pierre Scharberger (vagy Scharenberger) de Waldsee viselte, ki a királyné megbízásából állami ügyekben Némethonban és Magyarországon is járt mint követ.³ Ő az első azon secretariusok sorozatában, melyet a szerző közöl. De már előtte Maximilianus Transylvanus viselte, úgy látszik, a hivatalt, mert egy ügyiratra akadtam 1536-ból, melyben Miksánk az általa birt több rendbeli földbirtokok után járó adók elengedését kéri; okúl azt hozván föl, hogy ő császári tanácsos, s mint ilyen, naponkint a német ügyek elintézésével van elfoglalva Mária királyné rendelkezése alatt.⁴

Már 1887-ben említettem, hogy Miksánk 1534-ben egy poi-

¹ Archives Gén. du Royaume. — Actes et autres papiers relatifs aux Diètes etc. 1535. (30. juin et 5 juillet); 1536. (18. mai. et 10 juin.)

² Notice sur l'histoire de la Secretairerie de l'Allemagne et du Nord instituée pour les Pays-Bas par l'Empereur Charles-Quint par le docteur Coremans. Bruxelles. 1842. Extrait du Compte Rendu de la Commission Royale de Histoire. Nr. 2. tome V.

³ Lettres-patentes du 4. avril 1539. (vol. V. de la Collection des Documents relatifs à la réforme religieuse, 36-ème pièce.) Az újabb berendezés szerint a Secretairerie de l'Allemagne iratai közt; a dátum alatt.

⁴ Aveux et Dénombrements. Nr. 614. 56-ème liasse. Nr. 5131.

tikai ügyekben küldött követség tagja volt negyedmagával.¹ A követeknek adott utasítást Lanz adta ki.²

*

Utóirat. A korrektúra-ívek vétele után még egyszer próbáltam szerencsét, még pedig ezúttal Oláh Miklós püspök levelezésében, melyet az Akadémia elég furcsán a *Monumenta Hungariae Historia* vállalatában, a »*Diplomataria*« osztályában adott ki (XXV. köt.) és nem a »*Scriptores*« között, mint Verancsicsét. És íme csakugyan akadtam egy adatra, mely végleg eldönti a vitát. Oláh többször emlékezik meg Miksánkról. Így pl. egy Brüsszelből 1534 február 8-áról kelt levelében »Maximilianus *noster* Transylvanus«-nak nevezi őt (a quo) pro ea, quae inter nos *ob patriam communem* intercedit familiaritas, *ut ipse dicit*, et ego quoque ita credo, non vulgaris, *contendi stb.*« De Oláh erdélyi származású volt, tehát Miksánk is az; quod erat demonstrandum. Csak most mondhatja el a jó Maximilianus³ magáról, hogy

Inveni portum, Spes et Fortuna valet
Sat mecum lusistis; ludite nunc cum aliis.

Miután azonban sikerült jogigényünket hozzá bebizonyítanunk, most fokozott erővel kell majd kutatnunk további életrajzi adatok után.

¹ A követség történetét illetőleg v. ö. azonkívül M. A. Henne, Hist. du règne de Charles-Quint en Belgique. VI. k. 56. l.

² A stuttgarti *Litterarischer Verein* évkönyveinek XI. kötetében 135. és 185. ll.

³ Trausch közlése szerint Heyser Miksánkat 1532-ben utaztatja Hamburgba. De Oláh fönebbi levele szerint ez útra csak két évvel később indult.

MAGYAR MÁRIA-HIMNUSZOK.

DR. RUPP KORNÉLTÓL.

Még egyetemi tanuló koromban buzdított Gyulai Pál, akkori tanárom, hogy dolgozzam fel a Mária-himnuszok irodalmát. Sok jóakarattal, tanácssal, utasítással is ellátott, hogy ezzel a kevésbé ismert kérdéssel foglalkozzam, de buzdításának, az én kutatásomnak és buzgóságomnak eredménye mindössze egy negyven nyomtatott lapra terjedő értekezés volt, melyet már mint tanár a kesztelyi gimnasium 1889. évi értesítőjébe »A magyar Mária himnuszok« czimen irtam.

Elkészítettem a munka tervezetét, s úgy találtam, hogy a mi Mária-himnusz irodalmunkkal három fázisban kell dolgozni. Az első a kódexek irodalma, a második az 1629-iki nagyszombati zsinattól számított időszak irodalma, a mikor már katolikus részről is elhatározták, hogy egyházi énekes könyveket adnak ki, — a minnek eredménye volt azután a Szelepcsényi és Kisdi-féle *Cantus Catholici*. — a harmadiknak az egész magyar irodalom általános fellendülését vettem fel, vagyis a legújabb kort, a mely már sajátos Mária-himnusz irodalommal dicsekedhetik.

Említett dolgozatomban csak az első részt tárgyalhattam, mert a mi a kódexekben meg van, az hozzáférhető s így feldolgozható is volt, a későbbi kor irodalmának tanulmányozásához azonban sok kutatás, utánjárás és fáradság volt szükséges.

A kutatástól és fáradságtól nem riadtam vissza, azt hittem, hogy ha a sokkal nagyobb német irodalom összegyűjthette az egyházi énekeket, miért ne tehetnék ugyanezt mi is. Elöttem voltak példaképen *Wackernagel*: »Geschichte des deutschen Kirchenliedes«, *Hoffmann*: »Geschichte des Kirchenliedes«, *Daniel*: »Thesaurus hymnologicus«, *Mone*: »Lateinische Hymnen des Mittelalters« stb. stb. czimű munkái, a melyekkel szemben a mi aránylag csekély számú himnuszainkat összegyűjteni nem volna lehetetlen.

E czélből nem csak a nyomtatásban megjelent énekes könyveket igyekeztem tanulmányozni, hanem kéziratok gyűjteményekből is szereztem több százra menő Mária himnuszt.

Mivel időközben arra az eredményre jutottam, hogy nálunk egyes ember magánvállalkozása nem elég egy ilyen nagy és hézagpótló munka megírására, s így arról, hogy a tervezett nagy munka mint egységes és tökéletes egész megjelenhessék, lemondtam, azt hiszem, mégis némi csekély szolgálatot teszek az irodalomnak s azoknak, kik majd egykor a himnuszok irodalmával szerencsésebb körülmények közt foglalkoznak, mint én, ha e gyűjteményből néhány darabot közé teszek.

Az itt közölt himnuszokat a Szent-Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában gyűjtöttem 1890-ben.

Az ott levő Szelepcsényi féle Cantus Catholici 1703-iki kiadásával egybekötve van egy kéziratok énekes könyv, melyet a névtelen szerző 1714. december 28-án fejezett be.

Mindössze huszonöt éneket tartalmaz e gyűjtemény, mely csupa Mária himnusból áll. Van közöttük több latinból fordított ének, négy Mária siralom, azonkívül sok eredeti, ismeretlen kéztől származó himnusz. A szerző a magyar haza sok baja és nyomorúsága, a vallásos szellem hanyatlása, s a nemzetnek »az irigy pogány haragja által elborított« állapotja fölött való keserűségében, a haza »ügyét és jobbitását« a pátronának oltalmába ajánlja.

Az első himnusz czime *Boldog Asszonyrul való Ének* s a »Mint a szép hives« stb. ének dallama szerint éneklendő. A himnusz teljes szövege ez:

Szűz Mária kegyes Anyja, Élő gyözücsnek faia,
Esedezésünk óhajtya, Nemzetünk állapottya:
Kit szintén elbúrta irigy pogány haragia,
Ha Érted Istennek Anyja, reánk óltalmát nem ontya.

Azért vallunk Patronánknak, országunk Tutorának,
Élő kenyér hajóianak, Evezők csillagiának:
Mert kik általad várnak segítséget, azoknak
Mindenekben adatnak, Fiadtul nem hagyattatnak.

Édes Szűz, frigynek szekrénye, Aáron ékes veszszeje,
Igyefogyottak reménye, kegyelemnek Szüléje:
Tehát Hazánknak ügye, hogy Jobbitását vegye,
Engesztelő Fiad engedgye szállyon reánk nagy Ereje.

Mert, hogy Tisztelleted nálunk kissebbedik kit vallunk,
Imé attúl fogva romlunk, eszünkbe vesszük magunk:
Amíg pedig országunk tisztelt, pogány bajnakunk
Győzedelmet nem vett rajtunk, vóltál Istennél óltalmunk.

De mivel vagy még h mi Anyánk, mert éppen egészen el nem hagyánk,
Hozzád méltán folyamodánk, amint sz. István Atyánk:
Kitül régenten tanulánk, hogy még h leszesz Patronánk
Addig remélhettyük hazánk nem omlik, mint romlott ház ránk.
[Amen.]

A másik ének czime: *Más azonrul való ének*, s a gyűjteményben nyomban az előbbi után következik. Hosszabb, mint amaz, s kesergőbb és részletezőbb is amannál. Ebben már nemcsak oltalomért esedezik a patronához, hanem a királynak diadalmat, a hadaknak birodalmat, a népnek hatalmat, a hiveknek bő jutalmat könyörög. Szövege a következő:

Mária Magyarok Anyja, Édes Anyánk,
Christusnak választott Anyja, sz. Pátronánk.
Az Egekbül magos Menybül tekénts reánk,
Imé látod ránk érkezett sok nyavalyánk.

Mária tarcs megh bennünket, imádgj értünk
Vigasztald szívünket Téged kérünk,
Mi országunk nézz romlásunk sz. Aszszonyunk
Fiad által legyen Jóval békességünk.

Mária mostan tekintsd országunkat
Magyarok közt nevezetes fajdat:
Oltalmazd gyümölcsöző bimboiokat
Megh ujítsad s Jóra hozzád gyömüleseket.

Mária nyeri királyunknak diadalmas,
Szűz Anyánk ő Hadajnak biródalma,
Kezeinek, szent népének nagy hatalmat,
Elejnek, Hivejnek bő Jutalmat.

Mária szegény Magyaroknak Pátrónája,
Egyedül Édes Hazánknek bizodalma:
Mert, szent István hólta után reád bizta,
Azt akarta és kívánta, légy óltalma.

Esedezzel' szent Fiadnál mi érettünk,
 Nyeri kegyelmet Jézusunknál, Téged kérünk,
 Kik mindenkor tiszta szívvvel esedezünk
 És keserves szókkal hozzád folyamódunk.

Mert egyedül ez világon csak Te voltál
 Ki szent szüzességdben kárt nem vallottál,
 Mert méhedben szent Lélektül fogantattál,
 Ez világon minden Jókkal megh áldattál.

Dicsértessék az hatalmas Atya Isten,
 Dicsértessék az Meghiváltó Fiu Isten,
 Dicsértessék szent Háromság Egy Ur Isten,
 Dicsértessék Szüz Mária ez Énneken. Amen.

E gyűjtemény után következik egy toldalék a következő megjegyzés kíséretében: *Scriptis in antiquissimo coenobio Sacre Montis Pannoniae Divo Martino dicato Georgius Demetrius Szoszna anno 1710, die 6. Januarii.* Mindössze hat himnusz, köztük a Boldogasszony Anyánk című is. E himnuszokat a nyomtatásban megjelent énekek közt nem találtam, azért az említett »Boldogasszony Anyánk« címűt kivéve közlöm mind az ötöt.

Hymnus in laudem Dei Genitricis.

(Nota: Oh Istennek sz. Annya. etc.)

Magyarország oltalma, szépséges Mária
 Kegyességdbül halgass mi Imádságunkra.
 Az magyar koronát a sz. István király
 Testamentumban hagyot néked az Jézussal.

Romlott sok templomokra, pusztá klastromokra
 Tekints belőle lött sok szép áldozatokra,
 Tekints a sok szüzekre és szerzetesekre,
 Kik Téged dicsérnek az kereszténységre.

Ünnep napodat s bójtet szépen megtartottak,
 Angyali Énekekkel nevedet áldottak,
 Nagy vala hired neved az Magyarországbau
 Nagy Boldog Asszony neved most is az irásban.

Vala nagy böcsületed az kereszténységben:
 Sok szép képeket raktak majd minden mezőben,
 Szüzek, apró gyermekek, férfi, asszony népek:
 Sok megszentelt vitézek Tégedet tisztelnek.

Volt Estvéli, hajnali, déli harangozás :
 Hogy ez által is lenne nevednek nagy áldás,
 Olvasója mindennek volt gyakran kezében :
 Lelki rósábúl fontak koronát fejekben.

Csak kevesen maradánk, jutánk árvaságra,
 Mert így jár, ki nem vigyáz Jó Testamentomra,
 Áldás Szentség, dicsőség az Atya Istennek,
 Jézussal szent Lélekkel, szóplütelen Szűznek. Amen.

Más Azonrul, u. a. Nótára.

Magyarország nagy Asszonya,
 Mennynek s földnek királynéja,
 Hozzád ohajtók gyámola, Édes Anyánk
 Bánkódók vigasztalója, oh Pátrónánk.

Kérünk nagy bizodalommal,
 Szent fogantatásod által
 Az te születésed által Édes Anyánk
 És nevelkedésed által, oh Pátrónánk.

Angyal üdvözlése által
 És szűzen szülésed által
 Alázatosságod által, Édes Anyánk,
 Felmagasztaltatásod által oh Patronánk!

Az hét Epeséged által
 Az te hét örömid által,
 Te nagy méltóságod által, Édes Anyánk,
 És az hét fájdalmid által oh Patronánk.

Tekints az te oltalmodra
 Bizott magyar országodra :
 Kinek nyargalia mezeit, Édes Anyánk,
 Ellenség fogyattya Népét, oh Pátrónánk.

Te városid uj Tanitók
 Dögleletes oltárrontók
 Magok egymást párt ütással, Édes Anyánk,
 Erőtlenitik veszéllyel, oh Pátrónánk.

Luthert és Calvinust dicsirik,
 Szent István hitit kik nevetik :
 Szent Lászlónak szent Imrének, édes Anyánk.
 Nincs böcsüllője ezeknek, oh Pátrónánk.

Az Áldozat ünnep üllés,
 Megh szünt a régi böjtölés,
 És a régi aitatosság, Édes Anyánk,
 Szeretet és irgalmasság, oh Patrónánk!

Méltán szenvedünk sok csapást,
 Sok pusztulást és kárvallást,
 Ez soldgya az ujj vallásnak, Édes Anyánk,
 Az hit elszakadásának, oh Pátrónánk!

Az hitben válagatásnak,
 Szabadságra lázadásnak:
 De vagyunk még oh Mária, Édes Anyánk,
 Magyarország Patronája, kegyes Dajkánk.

Azért mutasd kegyelmedet,
 Oltalmazd te hivedet;
 Nyeri irgalmat népeidnek, Édes Anyánk,
 Az te magyar Nemzedetnek, oh Patrónánk!

Egészséges jó Napokat,
 Mennyei sok áldásokat,
 Hogy az ájtatosságot, Édes Anyánk,
 És isteni szolgálatot oh Patrónánk.

Országodban plántálhassák
 Azután Christust láthassák,
 Nyeri az Anyaszentegyháznak, Édes Anyánk,
 Győzedelmet királyunknak oh Patrónánk.

Országodban békességet,
 Igaz hitben egygyességet,
 Igaz hitet, szeretetet, Édes Anyánk.
 Tisztességet és bőséget oh Patrónánk.

Mária Jézusnak szerelmes Anyja,
 Magyarország gondviselő asszonya:
 Járully eleiben Istennek, Édes Anyánk,
 Nyeri gratiat népednek, oh Patrónánk!

Mária szüz anyaságod tekintetes,
 Régen magyarok közt nevezetes.
 Tekints reánk most kedvessen, Édes Anyánk,
 Hogy hozzád járullyunk hiven, oh Patrónánk!

Végy békességben hazánkban,
Egységben városunkban:
Kövessünk Téged untalan, Édes Anyánk,
Mindörökké mennyországban, oh Patrónánk!

Más Ad B. M. Virginem.

Üdvözlégy nagy Anya, Magyarok Asszonya,
Bűnösek oltalma és fő szószóllóia:

R. Vigyázz Reánk Édes Anyánk,
Régi Magyaroknak kedves Patrónája!

Te az Atya Istent magadhoz haitottad
És a fiú Istent méhedben hordoztad:

R. Vigyázz reánk etc.

Szent Lélek Istentül méhedben fogadtál
Azért e világra Te nagy kincset hoztál.

R. Vigyázz reánk etc.

Nyerhecz szent Fiadnál sok Jókat minékünk
Ne hadgy azért kérünk könyörülly rajtunk.

R. Vigyázz reánk etc.

Törüld el elsőbben lelkünknek sok szennyét,
Azután hozd jóra országunknak fényét.

R. Vigyázz reánk etc.

Szent István királyrul a te hív szolgáláru
Emlékezzél meg, hogy hagyott Patronájul.

R. Vigyázz reánk etc.

Szent László király is Téged igen tisztelt,
Szent Rosariummal mikoron ő harczott,

R. Vigyázz reánk etc.

Szent Imre herczeg is tisztassággal tisztelt,
Mikor néki jedzett mátkájával nem élt.

R. Vigyázz reánk etc.

Most is te kis Nyájiad kik földén nyavalygunk
Sóhajtozó szóval tehozzád kiáltunk

R. Vigyázz reánk etc.

Mutasd meg nekünk is magadat Anyánknak,
Valamint az előtt régi magyaroknak.

R. Vigyázz reánk etc.

Az Eretnökségből tisztics ki Hazánkat
Sok szítok átokbul az Magyarországot.

R. Vigyázz reánk etc.

Mert addig nem lészen boldogul az dolgunk,
Valameddig az bűn uralkodik rajtunk.

R. Vigyázz reánk etc.

Ez vesztette régen Sodomát s Gomorrát,
Ez predállya most is a szép magyar Hazát.

R. Vigyázz reánk etc.

Oh azért Nagy Anyánk s Édes szép Pátronánk
Könyörülly mi raitunk s hozz ki bűnbül bennünk

R. Vigyázz reánk etc.

Te Irgalmasságnak hivatal s vagy Anna,
Mutasd hát Jó voltod oh Egek asszonya!

R. Vigyázz reánk etc.

Magyarok nagy Anya, Egek fényes Napia,
Hasson bé te hozzád a mi szavunk hangia,

R. Vigyázz reánk etc.

Mert soha nem hallatott, ki benned bizott,
Hogy az megszegyenült vagy el hagyattatott.

R. Vigyázz reánk etc.

Sőt inkább mindenkor nyert irgalmasságot,
Ki téged segítségül hitt s boldogságot,

R. Vigyázz reánk etc.

Te szent István királyt szerencsésé titted,
Régi magyarokat táborban vezérlted.

R. Vigyázz reánk etc.

Mikor kupa ellenharczot indítottatott
S annak az ő feje karóban vonyatott

R. Vigyázz reánk etc.

Szent László királyt is szerencsésé titted,
Az Tatárok ellen Kőrös vize mellett,

R. Vigyázz reánk etc.

Most is azért hol mi Ellenségink vadnak,
Ne szenvedd, hogy itt tovább uralkodgyanak.

R. Vigyázz reánk etc.

Ezek fölett pedig a szép Menyországot
Nyerd meg magyaroknak örök boldogságot

R. Vigyázz reánk etc.

Hogy Te veled együtt a mi Istenünket
Örökkön örökké dicsérhessünk menyben,

R. Vigyáz reánk etc.

Más Azonrul. Notae ejusdem.

Menyország Asszonya, Bóldog Szűz Mária,
Isteni malasztal tellyes Kristus Anyja.

R. Édes Anyánk légy Pátronánk
Halálunk óráján reánk vigyázó Dajkánk.

Te vagy az Tengernek fényes szép csillaga,
Bünösek világa és nagy vigassága.

R. Édes Anyánk etc.

Te néked szolgálnak mennyei Angyalok,
Tégedet dicsirnek földi sok állatok,

R. Édes Anyánk etc.

Te malasztal tellyes vagy Egek Asszonya,
Tengeren evezők ragyogó csillaga,

R. Édes Anyánk etc.

Te öröktől fogva már el választattál
Az mennyei jókban bé is szollittattál.

R. Édes Anyánk etc.

Üdvözlégy Szenteknek felnyilt tág kapuja,
Élőknek szent Anyja, Jákobnak csillaga,

R. Édes Anyánk etc.

Légy kérünk gyámolunk és mi oltalmazónk,
Te szent Fiad előtt mennyekben szószóllónk,

R. Édes Anyánk etc

Mutasd meg a Jezust áldott sz. Fiadat,
Add lássuk valaha te bóldogságot

R. Édes Anyánk etc.

Te vagy Angyaloknak szent és fő királnéja
Árváknak gyámola, tisztaságnak háza,

R. Édes Anyánk etc.

Te vagy bűnösöknek könyörülő Anyya,
Az magyar Országnek fő nagy Patronája,
R. Édes Anyánk etc.

Mert Szent István király Néked ajánlotta,
Halála óráján ez országot s hadta.
R. Édes Anyánk etc.

Hogy lennél Pátronánk, kik Te benned bizunk,
Víg örömmel néked szép Éneked mondunk,
R. Édes Anyánk etc.

Hozzád fohászkodik azért ami szívünk,
S Tégedet szépen kér mi szegény nemzetünk.
R. Édes Anyánk etc.

Ne hadgy kérünk ne hadgy aztot elpusztulni,
Pogány kézben esni és bűnben merülni.
R. Édes Anyánk etc.

Mert tudgyuk az jóknak vagy kegyelmes Anyya,
Téged segítségül hívük nagy Asszonya.
R. Édes Anyánk etc.

Nem is hallattatott az öröktül fogva,
Hogy kik benned biztak, elhagyattak volna.
R. Édes Anyánk etc.

Adgyad azért lássunk valaha mennyekben
A sz. Angyalokkal a magas Egekben.
R. Édes Anyánk etc.

Szabadítsd meg országunk sok Ellenségektül
Mentsd meg az töröktül s rút Eretnekségtül.
R. Édes Anyánk etc.

Rontsd meg Ellenséginknek kemény haragiát,
Te szentséges neved káromló szándékját.
R. Édes Anyánk etc.

Üdvözlégy mégis üdvözlégy Jézus Anyya,
Az magyar Nemzetnek régi Pátrónája.
R. Édes Anyánk etc.

Ének Boldog Asszonyrul.

Emlékezzél Asszonyunk, gyöngé Liliomunk
 Királyunk ajándékán és testamentomán,
 Az ki árva magyarokat öszül maradt fiaidat
 Te néked adott vala s hagyott vala.
 Hogy lenne reájok néked gondod,
 Oltalmaznád mint te sajátitod
 Oh Mária, oh Mária!

Magyarország oltalma: kegyes Pátronája,
 Fön van szép titulusod pénzünkön le írva
 Azért szánynyad szép virágunk, jó illatu Narcisusunk,
 Ez földön légy szószollonk, gyámolitonk,
 Szent Fiad szép Jézus színye előtt
 Kinél szüzességed nagy kedvet tölt
 Oh Mária, oh Mária.

Látod rútul rongálnak minket Eretnekek,
 Tégedet káromlanak és szólnak mérgeket:
 Te szent szüzességed ellen, mint ő ellenségek ellen
 Forallyák: az ördögök Luczipere,
 Hogy minket rutul el veszhessenek
 Te ellened nyelveskedhessenek,
 Oh Mária, oh Mária. Amen.

Mindezen himnuszok tisztán magyar jellegűek, forrásuk a mély bizalom és hit a Patrona Hungariae hathatós támogatásában, anyai oltalmában; a remegés és féltés felkiáltásai, a veszendőnek hitt vallás és ország megmentéséért feltörő sóhaj és imádság mindegyik. Írójuk nemcsak a Szent-István óta hagyományos pártfogásra hivatkozik, hanem elősorolja a Patrona támogatására vonatkozó s a néphitbe átment legendákat, s erősen bizik abban, hogy az ő pártfogása a vallásujítók »rút megrongálásától« megvédi a pusztulásnak induló magyar hazát.

E himnuszok tehát, ha a XVII. század végéről valók is, véleményem szerint régebb keletűek lehetnek, mint azt az egyes vonatkozások mutatják. Írójuk mindenesetre csak másoló lehetett Honnan másolta le, egyelőre el nem dönthetjük, legfeljebb hozzátétel alapján állapíthatnók meg.

EGY XVI. SZÁZADBELI KÖNYVKERESKEDŐ RAKTÁRA.

IFJ. KEMÉNY LAJOSTÓL.

Egyes könyvtárak jegyzéke világot vet tulajdonosuk és a kor műveltségére. Azért van nagy fontossága annak, hogy a Corvin-kódexek minél teljesebb jegyzékét igyekezzünk összeállítani: azért kutatjuk föl a bel- és külföldi könyvtárakat, hogy egyes főpapok, főurak, tudósok, szerzetes-rendek stb. könyvtárából az idők folyamán szanaszét került könyveknek minél teljesebb lajstromát szerkeszthessük egybe.

Ez indított arra, hogy egy XVI. századbeli kassai könyvkereskedő raktáron levő könyveinek jegyzékét e helyen közöljük. Mert míg a bibliografia is nem csekély hasznot huzhat belőle, addig Kassa polgárainak akkori műveltségére, irodalmi izlésére, szellemi irányára és nemzetiségi viszonyaira nem kis fényt áraszt e könyvlajstrom. A reformációnak már előbb teljesen meghódolt városban a lakosság zöme még mindig német; de a magyarság is erőre kapott benne, míg a tótság jelentéktelen.

A könyvkereskedő, kinek elhalálózása adott okot a könyvek összeírására, Gallen János, 1581-től fogva volt Kassa polgára s 1583-ban húnyt el.

A jegyzékből kiderül, hogy a könyvkereskedő abban a korban egyszersmind a könyvkötő mesterséget is űzte, a mi megmagyarázza azt, hogy a kassai könyvkötők csak 1699-ben állanak czéhbe.

A hagyatéki leltár Gallen János házi butorainak felsorolásával kezdődik; mi azonban a könyvkötéshez szükséges szerszámok és anyagok felsorolása után csupán a könyvek jegyzékét adjuk.¹

¹ E leltárból a magyar nyelvű könyvek czímét a *Magyar Könyv-Szemle* 1887. évi folyamában (136—138. l.) már közöltem.

1583. Inventarium Joannis Galeni bibliopolae stb.
Volget nun mer der zeug.

Erstlich zwo hefftladen, die eine ist neu mit einen schublädell,
item elf pressen, zwo schneithobel sind geschetzt worden fl. 4.

Messinge steck zum buchern ausgestochen 10 thuet fl. 5 d. 15.

Item 5 steck in zin ausgestochen fl. 1.

Item zehn steck in holcz ausgeschnitten fl. 1 d. 20.

Klausuren gross und klein, item spangen auf die bucher gross
und klein thuet fl. 2 d. 50.

Item ein buchell mitt fein goldt, das man zum buchern zu
vbergulden braucht d. 30.

Item ein golttwog d. 12.

Item die rollen samptt den sex streyeisen, item ein alphabetth
in eisen gestochen. Item ein messinger tigel, item drey gebund schnur
und anderley mancher klein gezeug in eysenwerk der buchbinderey
zugehörig fl. 8.

Item ein schlagamer d. 25.

Item sindt bretterle verhandan zu mancherley bucher ein zu
binden sat.

*Volgen in folio ungebundene
bücher.*

Serepta Mathesi fl. 1. d. 45.
Chronica Adam Heinrich Petri
fi. 1. d. 90.
Über die vier Ewangelisten Jo-
hannis Haberman fl. 1. d. 68.
Erythreii Dialectica fi. 1. d. 6.

Von der Erbsindt der Mansfeldt
d. 22.

Tabulatur Buckquart, 4 exemplaria
fl. 1. d. 8.

Delii Elegia, 2 exemplar d. 5.

De Ante Christo Thesis d. 11¹/₂.

Disputatio de dicto Joannis d. 10.

Drey exemplaria de pignoribus d. 6.

Bucher in quarto.

Petri Glaser de coena domini d. 21.
Kirchenordnung zu Sachsen d. 27.
Der CIII. psalm Menczelii d. 8.
Von Gradu des Celibats Turgwarii
d. 22.
Der CXXX. Psalm Mathesi d. 48.
Wieder die erbsindtt Spangebergi
d. 79¹/₂.
Leichneri deutsch lieder mitt finff
stimmen d. 40.
Partes Regnardi d. 50.
Welche in grund der Warheit
Catholisch sein, 2 exemplar
d. 14.
Drey exemplar Hessusii bekent-
nus von der Concordia d. 13.

Die bucher in octavo.

Mons Myrhae d. 9.

Vier Tag Teuffel Ciriaci Spange-
berg d. 70.

Vieder die besen sieben ins Tey-
fels Karniff Spangebergii d. 62.

Vber die Philipper Brenczii d. 30.

Von Juncker Geicz Teuffel d. 33.

Jesus Syrach, 6 exemplaria d. 86.

Lugen Teuffel d. 20.

Spil Teuffel d. 7.

Huren Teuffel d. 12.

Schrifft Rettung d. 12.

Thosanus von Abendmal der hern
fünf exemplaria fi. 1. d. 62¹/₂.

Simonis Pauly Vber die Episteln,
zvey teil fl. 1. d. 55.

- Arithmetick Frisii, 7 exemplaria
 d. 84¹/₂.
 Institutiones Clenardi in Gramm.
 d. 26.
 Grammatica Philip. Minor. d. 17.
 Sphaera Peiceri d. 25.
 Fabulae Aesopi d. 23.
 Homeri vita d. 9.
 Rhetorica Dresseri d. 28.
 De moribus Chytrei, 2 exem-
 plaria d. 31¹/₂.
 Proverbialia Disteria Gertneri
 d. 25.
 Vier exemplar Theognidis fl. 1.
 d. 39.
 Commentarius Cesarem (*igy*) d.
 16¹/₂.
 De studio Theologiae Chytrei, 4
 exemplaria d. 17¹/₂.
 Catechesis Philippi M. d. 11.
 De exercitatione Rethorices d. 8.
 De vita Christi Fabrici d. 8.
 Fabricius in Peanas Tres d. 22.
 In Proverbia Salomonis Candidi
 d. 9.
 Oratio Chytrei, 5 exemplaria
 d. 38¹/₂.
 De coniugio Hemmingii d. 19.
 Passio Rolleri d. 24.
Lugdunische bucher in quarto.
 Caluini devitandis substitutionibus,
 2 exemplaria d. 68.
Lugdunische bucher in octavo.
 De Pace Christianorum, 2 exem-
 plaria d. 16.
 Ihogoge (*igy*) Aretii d. 33.
 In psalmi (*igy*) 32 Anthoni Sadoleci,
 4 exemplar d. 80.
 Johannis Serani in Ecclesiastem
 d. 64.
Bucher in octavo.
 Selnecerus in Epistolas Petri d. 45.
 Selnecerus in Acta d. 63.
 Catechesis Throtschendorffi d. 25.
 Euangelia Posselii d. 21.
 Drey exemplaria ad Concordiam
 Simeri d. 16¹/₂.
 De Articulo Remissione Peccato-
 rum Crellii d. 19¹/₂.
 Historia Sibiri d. 20.
 Confessio Augustana d. 31.
 Oratio de funere Mauritii d. 61¹/₂.
 Historia Christi Graece d. 16.
 Selneceri Ljbellus Brevis d. 14.
 XXIII exemplaria Epistel Stur-
 mi fl. 1. d. 77.
 XVII exemplaria Bucolica Vir-
 gilli d. 56.
 XX exemplaria Compendia d. 88.
 Colloquia Erasmi, V exemplaria
 d. 22.
 Lipsher Donat. d. 17.
 Aelii Donat. d. 17.
 Nomenclatura Junii d. 20.
 Sintaxis, 2 exemplaria d. 14.
 II. Vocabularia d. 16.
 Rethorica ad Herennium d. 8.
 Axiochus, III exempl. d. 36.
 Ethica Puerorum d. 11.
 Musica Listenii, VI exem. d. 39.
 Civilitas Morum Erasmi d. 4.
 Pro Ligaris (*igy*) Ciceronis, III
 ex. d. 17.
 Pro Milone, VI exempl. d. 33.
 Pro Archia d. 6.
 Parvus Cathechismi (*igy*) Lutheri,
 XIII exempl. d. 57.
 Colloquia. 3.
 Tragedia Calumnae, VII ex. d. 36.
 Andomari Rethor. III ex. d. 26.
 Schimpf vnd Ernst in 8. I ex. d. 42.
 Von Florio d. 30.
 Richter Buchlein, 2 ex. d. 30.
 Cronica Francken d. 24.
 Aisopus d. 28¹/₂.
 Gulden Esel d. 8.
 Kuch und Keller d. 17¹/₂.
 Epistel Buchel d. 22.
 Von Valent vnd Orso d. 49¹/₂.
 Von Fierabras d. 16¹/₂.

Pfeffer badt d. 5.
 Erzeney Lethei d. 25.
 Rechenbuch Coburg d. 24.
 Rechenbuch Ullman d. 32.
 Von Wasser Badern d. 22.
 Krig in Affrica d. 7¹/₂.
 Claus Nar d. 36.
 Weg Kurczer d. 4¹/₂.
 Zven Rolwagen d. 30¹/₂.
 Herr Christram, II ex. d. 36.
 II ex. Ritter Pontus d. 42.
 Barbarossa d. 20.
 II Siebenmeister d. 21.
 Chiromantia, III exempl. d. 52¹/₂.
 Von Orso d. 49¹/₂.
 Grobianus II ex. d. 62.
 Compendia Medleri, V ex. d. 22.
 Catechismus Claii, III ex. d. 29.
 Evangelia Claii, III ex. d. 19.
 Evangelia graece latine, 2 e. d. 28.
 V Gesangbuch Lutheri fl. 1 d. 38.
 III Wetenbucher d. 20.
 IX ex. Tobia fl. 1 d. 48¹/₂.
 Gramatica Freigii gta (*igy*) d. 13.
 Musica Freigii, VI ex. d. 52¹/₂.
 II ex. Gramm. Freigii d. 26.
 Gramm. lat. Freigii, VIII exempl.
 fl. 2 d. 52.
 V ex. Graecae Gramm. Freygi id. 65.
 Musica Freig. IX exempl. d. 19.
 Rethorica poeta log. V ex. d. 60¹/₂.
 II Heriod. d. 24.
 XII Compend. Molnari d. 19.
 Catechesis Stökelii, XLVI ex.
 fl. 3 d. 54.
 Compendia Molnari, 89 ex. fl. 5
 d. 87.
 Compend. Molnari, exempl. CIII
 fl. 6 d. 78.
 IX Soltar Vngrisch fl. 4 d. 6.
 Decretum in 4o Vngr., III ex. d. 72.
 V Latina decreta fl. 1 d. 70.
 III Fabulae Aesopi Vngrisch
 fl. 1 d. 32.
 II Agenda d. 55.
 Vngrisch Bibel d. 50.

Novum Testamentum Vngrisch
 d. 72¹/₂.
 Chronica Vngrisch fl. 1 d. 18¹/₂.
 Tragedia Eurip. Vngrisch, VI
 ex. d. 59.
 Pontianus, VII ex. fl. 1 d. 70.
 Vigasch Tal. IIII ex. d. 70.
 IIII. Herbaria fl. 1 d. 10.
 A zent d. 16.

In folio.

Sexta Centuria fl. 1 d. 25.
 In levit. Brentii d. 82.
 Camergericht fl. 1 d. 45.
 In librum Judicum fl. 1 d. 28.

*Bucher eingehefft on
pargemendt.*

Historia Enek d. 68.
 Oeconomia Coniugalis d. 38.
 Historias Enek 6 ex. d. 24.
 Historia Matias d. 16.
 Az Fortunatus d. 20.
 Joseph, V ex. d. 32.
 Igen sep, 12 ex. d. 38.
 Historia de amatoriis, 3 Ex. d. 13.
 Ket sep histor. d. 61.
 Genealogia histor. d. 20.
 Sep Cronica d. 78.
 Historia Apsolon, 4 ex. d. 22.
 Dedicatio d. 63.
 Az viz d. 44.
 Sep historia d. 9.
 Historia Naddudbar d. 13.
 Az Regi. 4 ex. d. 30.
 Az Eledick. 2 ex. d. 24.
 Historia Joseph d. 22.
 Historia Paridis d. 24.
 Regina facti d. 53.
 Salomonis d. 10.
 Historia a Lido d. 22.

In 8o.

Tisch gebett fl. 1 d. 24.
 Elemental d. 51.
 Vier und zwenzig ursach d. 57.

Traum bichel, 36 ex. fl. 1. d. 15.
 Grundt und ursach d. 98.
 XIII Bergreim d. 84.
 XIII Gesprech Petri mit Christo
 d. 44.
 XI Susanna spiel d. 47.
 XIII Sibilla weissagung d. 51¹/₂.
 VII Isaac und Rebecca d. 37.
 XIII Sterbens Kunst d. 55.
 VI Sma (*igy*) Salamonis d. 15¹/₂.
 III Herczog Ernst d. 29.
 III Civilitas morum deutsch d. 17.
 V Sibellen weissagung d. 33.
 III Rathbuchel d. 16.
 III Spiel von Zephola d. 10.
 II Spiel der widwen d. 13.
 Pfaff von Kalenberg d. 8¹/₂.
 VI Ich will haushaltten d. 18.
 II ex. Ein geistlich action d. 13.
 3 Roserzney d. 16.
 V Zhen alter d. 32.
 A-b-c deutsch d. 33.
 XII planeten buchel d. 26.
 II Ein brif an Mein d. 8¹/₂.
 VII Elementa d. 10¹/₂.
 Deutsche Catechism. Brentii d. 23.
 III Bergreim d. 17.
 II Spiel de Nativitate Christi
 d. 8.
 Civilitas morum Erasmi d. 4.
 Colloquia Heiden d. 5.
 Pfaff von Kalenberg d. 18¹/₂.
 Tragedia Eurip. d. 9¹/₂.
 Cronica von anfang der welt
 d. 45.
 Von der zersterung Hierusalem
 d. 22.
 Zucht schnell der weiber d. 8.
 V Aeolas Fi (?) d. 22.
 Von Ursprung der h. schrift, 6 ex.
 g. 26.
 Schrift Secilii d. 6.
 Ein kurz spiel d. 3.
 II das dritte teil Bergreim d. 9.
 Bergreim d. 6.
 Corpus fl. 1 d. 68.

In So.

Compend. dialect. Titelmani, X ex.
 d. 50.
 XV exemplar Calonis d. 90.
 XI Elementale lat. d. 11.
 Prosodia Caroli d. 9.
 Gram. Philip. Maior. d. 35.
 V Compendia Linacri d. 99.
 VIII Pros. Caroli d. 79.
 XXXIX ex. Donati fl. 2 d. 78.
 XXII ex. Egba ung. fl. 2 d. 64.
 Edmeck ungrisch d. 55¹/₂.
 XXVI Eglá ungrisch fl. 4 d. 86.
 Az Elednek uth feye, 7 ex. d. 95.
 Dialogi, 8 ex. d. 35.
 Medleri Compend., 6 ex. d. 29¹/₂.
 Catechis. Claii d. 10.
 Sep ilesh, 8 ex. d. 118.
 Historia Paradis, X. ex. d. 60.
 III Fortunatusch ung. d. 75.
 VII Historia Eneck. d. 16.
 V Historia Joseph d. 30.
 Regina Vasti, VII ex. d. 54.
 X Historia Achab d. 37.
 VI az Odedick d. 66.
 III Ester d. 13.
 V Historia Absolon d. 44.
 X Histor. Sigismundi d. 49¹/₂.
 X Aeneis ungrisch fl. 1 d. 4¹/₂.
 X Historia Tili d. 33.
 VI Hortulus Animae d. 33.
 VI Speculum vitae ung. d. 66.
 Sep Valter királ d. 10.
 Volphus in Neemia Ein stuck d. 75.
 VII Einmal Eins d. 7.
 Sumarien der bibel d. 12.

Gebunden bucher in folio.

Heldenbuch deutsch fl. 5. d. 37.
 Der erste Teil Lutheri fl. 3.
 Der eilfte teil Lutheri fl. 3. d. 50.
 Institutiones Calvinii fl. 3. d. 25.
 Ehespiegel fl. 2.
 Catalogus Testui V fl. 2.
 II. Tomus Maioris fl. 3. d. 25.
 Postilla Musei fl. 3. d. 40.

- Franzesich Cronica fl. 2. d. 50. Meisnische Chroica fl. 1. d. 50.*
 Brentius in Esaiam fl. 3 d. 50. Brentius in psalm. 4 partes fl. 8.
 III partes postille Fischeri fl. 10. Selneccer in Oseam d. 80.
 Decades Schutingeri fl. 3. d. 25. Testam. deutsch lateinisch fl. 2.
 Corpus Dra. (?) fl. 3. Habermans betbuch fl. 1.
 Brentius in Lucam fl. 2. d. 25. Chatechismi Fischeri fl. 2.
 Brentius in Samuel et acta fl. 3. Leichpredik Rolii fl. 1. d. 50.
 III. pars Maioris fl. 3. d. 50. Vita Lutheri Mates fl. 1. d. 20.
 Bulingerus in Esaiam fl. 3. d. 25. Vita Lutheri fl. 1. d. 20.
 Bibliotheca Gesneri fl. 3. Leichpredig Fischers fl. 2.
 Cronica Carionis fl. 3. Calendar. Eberii fl. 1. d. 10.
 Chronica Funeti fl. 3. Harmonia Evang. fl. 1.
 Institut. Calvini fl. 3. d. 25. Ranus in Orat. Cic. fl. 1. d. 25.
 Lanaterus in Proverb. et libros Epitheta Ravisii fl. 1. d. 50.
 Chronicorum fl. 4. Audomari Taleii opera. fl. 1. d. 50.
 Lanaterus in Psal. fl. 5. Peccationes Musculii d. 50.
 Bulingerus in Daniel fl. 3.
 Musculus in Eplm Rom. fl. 3. d. 25.
 Lossius in N. testam. fl. 3. d. 25.
 Chronicon Hungar. fl. 1. d. 50.
 Bora in Eccles. fl. 1. d. 25.
 Bora in Eccles. fl. 1. d. 25.*
 In Genesin P. Martyr fl. 1. d. 75.
- Gebundene bucher in quarto.*
- Molleri Psalter. 3 partes fl. 4¹/₂.
 Herbarium ungrisch d. 80.
 Haus Taffel Fischeri d. 80.
 Haustaffel Fischeri d. 80.*
 Archidox Paracel. d. 50.
 Ungrisch bibel fl. 1. d. 25.
 De libro Concord. d. 90.
 Chemnicii de idiom. fl. 1. d. 25.
 N. Testam. grece lat., 3 exemplar
 fl. 4. d. 5.
 M. Fröschel de Reg. fl. 1. d. 40.
 Flacii de peccato orig. fl. 1. d. 30.
 Camerarius in N. T. d. 90.
 Hessusius de lib. arb. d. 90.
 Loci theol. Justi. Janae fl. 1. d. 50.
 Psalmodia Lossii fl. 1. d. 50.
 Meisnische Chronica fl. 1. d. 50.
 Grundfest d. 90.
 Meisnische Chronica fl. 1. d. 50.
- In 8. eingebundene bucher.*
- Ethica Danaci d. 80.
 Griserus de poenis d. 80.
 Vigand in Daniel d. 80.
 Aipperus d. 80.
 Loci P. M. d. 80.
 Chytreus in Math. d. 80.
 Maiorum ad Corinth. d. 70
 Catechismi Brentii d. 75.
 Brentius in Epistolas fl. 1. d. 50
 Ungrisch psalter d. 50.
 Psalter Hessii d. 40
 Selnecceri in Epistolas Petri d. 50.
 Sphaera Selnecceri d. 60.
 Selnec. in acta d. 60.
 Himingius in Joan. d. 55.
 Chytreus in 4. lib. Mos. d. 60.
 De Coena Eberii d. 50.
 Maior in Epl. ad Heb. d. 80.
 Chemnicus in psalmos d. 50.
 Precationes Ludovici d. 40.
 Rosius d. 70.
 Imagines Roleri d. 60.
 Catechesis Feranarii d. 60.
 Pars Majoris in Egl. d. 60.
 Epitomae Augustini d. 80.
 Rollerii in Epistolas d. 30.

* Kétszer.

- Catechismi Lossii d. 40.
 Selnece. in Epistolas d. 50.
 Epla Posselii d. 30.
 Catechismi Trozend. d. 25.
 Chronologia Chytrei d. 60.
 Regulae vitae Walteri d. 50.
 Psalter Hessii d. 40.
 Psalterium Siberi, 2 exemplaria
 d. 70.
 Hemingius super psal. d. 60.
 Propositiones Selnecceri d. 60.
 Questiones Lossii in Epl. d. 60.
 Psalterum Hess. d. 40.
 Enchiridion Obeasin d. 60.
 Lossius in Epistolas d. 75.
 Prepositionis Sel. d. 60.
 Rami Dialectica d. 40.
 Dialogi Castellionis, 2 exemplar.
 d. 80.
 Libel. de anima, 3 exemplaria
 fl. 1. d. 20.
 Psalterium Hebreic. d. 40.
 De poenitentia Greiseri d. 40.
 Hicsip. psalter d. 40.
 Eleg. Vigandi d. 30.
 Catechis. Troczendor. d. 40.
 Stigelli libellus de anima d. 50.
 Psalterium Hessii d. 40.
 Breviarium Adami Siberi d. 40.
 Soionion Siberi d. 40.
 Culmanum Gram: d. 50.
 Elegantiae Fabricii. III exemplar.
 fl. 1. d. 5.
 II. Gram. Desponteri fl. 1.
 d. 20.
 Synonyma Terentii d. 25.
 Dressei progymna. d. 35.
 Psalter (?) Buchanamj d. 50.
 Schindleri Gram. d. 40.
 De legis divinis d. 35.
 Rami Dial. d. 40.
 Regulae vitae Chytrei d. 35.
 III. Gram. Molleri fl. 1.
 d. 20.
 Simleri Historia Helvet. d. 60.
 Sphaera Sebast. d. 40.
 Rethori Vilichii d. 40.
 De tuenda bona valetudine Hessii
 d. 40
 Caesaris Dialect. d. 35.
 Audomari Dialect. d. 50.
 Dialect. Agricole d. 40.
 Phrases d. 50.
 Exempla Philippi d. 60.
 Declamationes Gene. d. 60.
 Poemata Maioris d. 70.
 Orationes Thucidideus d. 60.
 Quintil. d. 70.
 Philarchi opuscul. d. 75.
 Terentii d. 40.
 Poemata Stigellii d. 100.
 Riccius in Epistolas Cic. 3 partes
 fl. 2. d. 40.
 Gram. Heb. Aven. d. 60.
 Gram. Heb. Aven. d. 60.
 Chronica Carionis 1. 2. 3. pars
 fl. 1. d. 75.
 Epistola Philippi d. 60.
 Epistola Aldi d. 70.
 Ethica ab Eezen d. 75.
 I pars cronici Carionis secunda
 d. 80.
 Quinta pars d. 75.
 Quinta pars d. 75.
 Epithomae in Orgonem d. 60.
 Epistolae Mannuti d. 20.
 II. Pristiani fl. 2.
 Isocrates fl. 1.
 Gram. Aven. d. 60.
 Gram. Auen. d. 60.
 Riccius in Ter. d. 75.
 Postilla Sarcerii d. 80.
 Evangelorum summariae, II exem-
 plar. d. 80.
 Postilla Sarceri von festen d. 50.
 III. partes postillae Lutheri fl. 3.
 d. 68.
 Syndleri Experimentdt fl. 1.
 d. 14.
 Sontags evangelium Johanni Hein
 d. 50.
 Kirchen Calender d. 45.

Alt testament I. pars d. 60.
 Psalter Sumarien d. 40.
 III. psalter fl. 1. d. 20.
 Evangelia Hermani d. 40.
 Tröstbichel pfaffeng. d. 40.
 Von lezten hendel d. 50.
 Evangelium gesangweis d. 40.
 Kirchen Calender d. 45.
 Schimpf und ernst d. 75.
 De Justificatione d. 60.
 Anleitung d. M. d. 45.
 LI psalm Savenarolae d. 50.
 Drey Sontags Evangelium Johan-
 nis Hein fl. 1. d. 35.
 Ansperger Confession d. 60.
 Evangelium gesangweis d. 40.
 Psalter deutsch d. 50.
 Alexi Stedemontani d. 90.
 Hutt dich vorkoren d. 40.
 Gesangbuch V Lutheri fl. 2.
 d. 50.
 Gram. 3 exemplaria fl. 1. d. 65.
 Alte Testament d. 60.

Gebundene bucher in 16.

Meditationis rerum d. 75.
 Fons vitae, 6 exemplar. fl. 2. d. 40.
 Cosmographia Augusti d. 50.
 XI. Evangel. fl. 4. d. 40.
 Wochengebett ungrisch Caspars
 drey exempl. fl. 1. d. 20.
 Evangelia greca Latina, 10 exem-
 plar 1 pro d. 40. thuet fl. 4.
 Lateinisch evangelia 21 exemplar
 fl. 5. d. 25.
 Deutsch evangelia, 8 exemplar
 fl. 2.
 V Jesus Syrach 1 pro d. 20.
 thuet fl. 1.
 IIII Catechismus d. 80.
 Zwen evangelia deutsch mit den
 Jesus Syrach d. 80.
 Evangelium lateinisch d. 25.

*Bueher in pargemendt ein-
 gebunden.*

Partes 6 vanim in 6 bucher fl. 3.
 Papius contra Sturmi d. 30.
 Historia Matiae regis ungrisch
 d. 40.
 Sphaera Sebastiani d. 40.
 Verantwortung Danielis wieder
 Marbachin d. 45.
 Dolsei Jesus Syrach d. 26.
 Rechenbuchel Simon Jacobs d. 36.
 Rencken Fuchs d. 37.
 Prosodia Carolini, 2 exemplar.
 d. 40.
 Inquisitio Hispanica d. 40.
 Cato Maior d. 27.
 Hessiodus d. 24.
 In Caesarem Reineci d. 29.
 Fabulae Aesopi d. 34.
 Isagoge Palladii d. 26.
 Logistica Edonis d. 26.
 De verbis Simboli Crelli, 2 exem-
 plar d. 44.
 Dialogus Camerarii d. 30.
 Isagoge Palladii d. 26.
 Isagoge Palladii d. 26.*
 Isac und Rebecca d. 30.
 Eberus de Coena d. 45.
 Von der Rechtfertigung Museus
 d. 48.
 Apollonii argonautica d. 55.
 Tobiae liber d. 27.
 II. Prosodiae Carolini d. 40.
 Drey Proverbia Salomo. d. 65.
 Drey bömisch Donat. d. 75.
 Zuchtmeister vor kinder d. 2¹/₂.
 Maokolisch, 4 exemplaria d. 17.
 Von der Haussorg d. 4.
 Summae Salomonis d. 8.
 Fabellae Aesopi d. 5.
 ABC d. 6.
 Tragedia des jungsten gerichtts,
 1 exemplar. d. 6.
 Von Juncker Geiczteiffel d. 8.

* Kétszer.

- II geistliche hausmagd d. 8.
 CXXVI deutsche lieder in bogen
 d. 136.
 XXXVI kleine Catechismi in 16.
 fl. 1. d. 36.
 VII zehen dialogi in 16. d. 28.
 II Pawer Calender d. 2.
 XXIII figur und warheit d. 28.
 Poemata Claii d. 22.
 Gogrefte Ornament des Corporis
 dra. d. 1¹/₂.
 Vita Simleri, 2 ex. d. 14.
 VI az Magassagban d. 7.
 Psalterium Siberi d. 18.
 A zent harum d. 11.
 Summa der hendel Gottes, 2 exem-
 plar. d. 2.
- Bucher in grossen kasten.*
- Calepinus fl. 5.
 Postilla Musei fl. 2. d. 40.
 Vber die profheten Calvini fl. 2.
 Schleidanus fl. 2. d. 50.
 Institutio Calvini fl. 2.
 Biblia francesesis fl. 4.
 1 Stuck von der hauspistil Jenisch
 in 8.º d. 80.
 Discursus de Religiorum d. 20.
 Grammatica Haebrea Claii d. 26.
 Molnari Grammatica d. 17.
 Kunstbuch Pedi Montani einge-
 hefft d. 40.
 Sonntag Epistel Gesangweis d. 40.
 Grammatica Claii Hebraea d. 26.
 Donatus d. 20,
 De studio Theologiae Chytrei
 d. 10.
 Proverbia Salomonis d. 14.
 Behemisch Elemental ex. 16 eines
 pro d. 6 thuet d. 96.
 Das ander teil des alten Testa-
 ments d. 60.
 Das dritte teil des alten Testa-
 ments d. 60.
 Das erste teil alle drey eingehefft
 d. 60.
- Grammatica Avenari Hebraea d. 60.
 Psalterium Corni d. 60.
 Dialogi Ochyni d. 75.
 Inquisitio Hyspanica d. 31.
 Drey Jesus Syrach in 16. pro
 d. 20. d. 60.
 In 16.º ein ewangelium latinum
 d. 20.
 Historia de Macedonio ungrisch
 ungebunden d. 22.
 Klein schreibteffel N. 9. (?) pro
 fl. 1 thuet fl. 2. d. 75.
 und zwey toppelte
 40 grosse schreibteffel eines pro
 d. 20 thuet fl. 8.
 Confessio Eberi ungebunden in 8.
 d. 32.
 Terentius in 8. ungebunden d. 62.
 Confessio Caroloni ungebunden
 d. 30.
 Neandri Graece linguae tabulae
 d. 15.
 Grammatica Philippi Melantho.
 d. 38.
 Scheccerus de 2-bus naturis in
 Christo d. 16.
 De nova terra d. 36.
 Definitionis Philippi d. 14.
 Nomenclatura Adriani Junii d. 38.
 Probirbuchlein d. 13.
 Die historia Hermanni d. 22.
 Pargamentbogen 77 ein pro d. 1¹/₂.
 thuet fl. 1 d. 15¹/₂.
 Heliodorus ungebunden d. 30.
 Item mer ander pagement 37¹/₂.
 ein bogen pro d. 1¹/₂ d. 55¹/₂.
 Compabulationes Tyronum d. 16.
 19 Sylabicii bichel behemisch eins
 pro d. 8 thut fl. 1. d. 52.
 5 Elementa behemisch et latine
 eins pro d. 9. thut d. 45.
 Kancional behemisch in 4° fl. 1.
 Syrach in 4. behemisch mit der
 auslegung fl. 2.
 Betbuch in 8° behemisch d. 40.
 Schvarcz behemisch d. 45.

- Vita Christi vorgult behemisch d. 60.
 Vita Christi deutsch vorgult in 16° d. 60.
 Item mer ein vita Christi verguld d. 60.
 Evangelia in 16° 4 ex. bemisch eins pro d. 25 thuet fl. 1.
 Item Episteln behemisch in 16° eingebunden eins pro d. 25 thuet d. 75.
 Drey Catechismus behemisch eingebunden in 16° eins pro d. 20. d. 60.
 Item zwey Vita Christi behemisch d. 80.
 17 bucher in ein gebund den titel gesezt tracticel schlecht on pergament gebunden fl. 2. d. 20.
 42 behemische tracticel schlecht in papir eingebunden thuet fl. 1. d. 62.
 2 dike klein behemisch betbuchel d. 50.
 4 klein exemp. zue d. 20 thuet d. 80.
 Soliloquia Augustini d. 20.
 Syrach d. 20.
 Catechismus behemisch d. 20.
- In einer truen sindt diese nochfolgende bucher.*
- Psalterium Moleri in 4° 3 teil fl. 3. d. 50.
 Novum testam. ungrisch in 4° fl. 1. d. 20.
 Die klein propfeten ungrisch 4° fl. 1.
 Decretum Hungaricum latine fi. 1.
 Morlasati 1 pars locam comu. (*igy*) d. 20.
- Herbarum ungrisch in 4° fl. 1. d. 20.
 Decretum hungersch fl. 1.
 Historia Mathiae regis d. 35.
 Postilla Hungersch 4° fl. (*igy*) 90.
 Herbarum ungrisch fl. 1.
 Lavaterus in Cronicon in folio fl. 4. d. 25.
 Buccerus ad Romanos in folio fl. 3.
 Martyr ad Romanos in folio fl. 3.
 Harmonia Calvini in folio fl. 4. d. 50.
 Calvinus in psalmos in folio fl. 5.
 Marlosati secunda pars locor. comu. fl. 1. d. 50.
 Problemata Aretii 3 partes fl. 2.
 Aretius ad Romanos fl. 1. d. 20.
 Hyperii oposcula d. 90.
 Testamen. graece et latine d. 80.
 Az Macedoniokrol d. 32.
 Prosodia Caroli d. 19.
 Pontianus ungrisch d. 27.
 Donatus in papen Schwarz d. 32.
 Donatus d. 16.
 Grammatica Philippi d. 45.
 Molnari Compendium d. 40.
 Terentius d. 45.
 Molnari Grammatica d. 40.
 Orytreus in Mathaeum d. 62.
 Psalter ungrisch d. 50.
 Secunda pars Hyperii d. 60.
 Postilla Kulczar fl. 1.
 Grammatica Philip. d. 55.
 Pontianus d. 28.
 Compendium Lynacri d. 64.
 5 Compendia grammatices Moleri eines pro d. 90.
 2 Evangelia latine d. 40.
 Catechismus deutsch luth. d. 20.
 Praecationes hungaricae d. 40.
 Ein getopeltes schreibteffel d. 28.
 3 grosse d. 60.
 Ein kleines d. 16.

A jegyzékben a latin és német könyvek száma vetekedik egymással, s ez mig egyrészt reávall a latin műveltség korára, addig tanúbizonysága annak, hogy a város lakossága túlnyomóan

német. Kassa ez időben németebb volt, mint valaha. A tót — behemisch — könyvek vallásos tartalmúak, vagy az elemi ismereteket tárgyaló iskolai könyvek. A magyarok közt legtöbb a história és krónika, tehát a szépirodalomba vágó mű.

Szakok szerint első a theologia: biblia, zsoltárok stb., és a hitvitázó irodalom, természetesen Luther szellemében. Majd a klasszikusok és iskolai könyvek következnek. A protestáns iskolákban Luther, Melancton, Bentz, Trotzendorf, Sturm, Heiden Sebald, Medler, Clenardus, Chytreus, Stöckel, Gemma Frisius, Castellio, Erasmus, Donatus, Molnár Gergely tankönyvei s a Chronicon Charionis voltak használatban:¹ ezeket tartotta raktáron Gallen is, továbbá Aesopus meséit, a Jézus Sirach fia könyvét stb., melyek a klaszszikusokkal egyetemben iskolakönyvek voltak.

Említettük, hogy a magyar nyelvűek közt legtöbb a históriás ének és a krónika, tehát a bibliai és történeti tárgyú verses munkák. A német lakosság inkább kapott azokon, melyekben a humor vaskosabban nyilatkozik, mint a Pfaff von Kahlenberg, Schimpf und Ernst, Rollwagenbüchlein s talán a Grobianus, Lugenteuffel, Spilteuffel, Von Juncker Geiczteuffel stb. czíműek; reátalálunk köztük Reinecke Fuchsra is; kapósak voltak a Deutsche Lieder, Traumbichel, Sibilla Weissagung, Planetenbuchel, Chiromantia.

Gogreff Mento kassai lelkész egy ismeretlen művével is találkozunk a jegyzékben.

Gallen nagy raktárából az üzlet forgalmára is kedvező ítéletet vonhatunk. A tanuló ifjúságon kívül a vidéki nemesség, a városbeli papság és tanítók voltak legjobb vevői; e korbeli kassai és környékbeli magánkönyvtárak emlékével tényleg nem ritkán találkozunk.²

¹ Lásd Fraknoi, A hazai és külföldi iskolázás a XVI. században, 22. 37. és 181. l.

² Magyar Könyvszemle, 1888. évf. 328. l. — Történelmi Tár. 1889. 790. l.; 1890. 392. l.; 1892. 188., 191. és 573. l.

A LEGRÉGIBB UNITÁRIUS ÉNEKESKÖNYVEKRŐL.

KANYARÓ FERENCZTŐL.

A székely-kereszturi unitárius gimnázium könyvtárában őrzött unitárius énekeskönyvről (Isteni dicséretetek, imádságok és vigasztaló énekek) melyet Szabó Károly a Régi Magyar könyvtár I. kötetében 342. sz. a. írt le, bibliografusaink mostanig azt vélték, hogy az az unitáriusok énekeskönyvének első kiadása és Dávid Ferencz idejében jelent meg.

Az alábbi soroknak az a czéljuk, hogy e nézet alaptalanságát kimutassák.

Hogy ez az énekeskönyv nem a legelső kiadás, azt a munka kidesed alakján s tartalma bőségén kívül meggyőzőn bizonyítja a szerkesztés feltűnően előhaladott ügyes volta, mely a nem kis számmal közreadott énekeknek hosszas időn át gyűjtéséről és a kultusz fejlődéséhez időről-időre való gondos alkalmazásáról tanúskodik.

»Választékosságaért és rendszerességeért, valamint hibátlan voltaért, szerkesztőinek minden tekintetben dicséretére vált ez énekgyűjtemény,« — így nyilatkozott 1871-ben e háromszázados mű iránti kegyeletlől eltelve Várfalvi Nagy János.

Hasonló elismeréssel volt e gyűjtemény iránt Toldy Ferencz is, ki a »Magyar költők életében« az Aranyos-Rákosi Székely Sándortól 1837-ben épen nem kifogástalan módon s nem megfelelő eljárással és izléssel, mint önmaga eldicsekszik vele: »csaknem merőben újra dolgozott és szerkesztett, új munkákkal és melódiákkal ékesített« újabb szerkezetű unitárius énekeskönyvet a réginiél jóval csekélyebb értékűnek találta és ítélte.¹

¹ Keresztény Magvető, VI. évf. 102. l.

² Jakab Elek, ki Sztárai Mihály, Palatich György és Balassi Bálint s mások énekeivel, úgy szintén kegyeletből a még e késő korban is meghagyott lutheránus énekekre való hivatkozással (nem ismervén fel eléggé az amazok költői szépségben és zengzetességben méltán versenyző. tisztán unitárius

Ujabbban fölismert biztos jelek szerint két nemzedék vállvetett munkássága alkotta és szaporította oly tekintélyes számra a ma ismert legrégebb nyomtatott unitárius énekgyűjteményt. Szerkesztése gondosabb voltán tehát éppen nincs mit csodálkoznunk. Ha reánk maradt volna a Heltai zsoldárkönyvét, a nagyváradi és debreczeni régi impresszumokat nyomban követő s a mindennapi szükségletet gyorsan kielégíteni törekvő valóban első kiadás: bizonyára elég bőven lehetne olyas tökéletlenséget találni benne, mint a Bornemisza Péter s más egykorúak énekeskönyveiben, melyekben még a kisdedeket »reggető« bölcsődal is méltó helyet találhatott.

A Toldy Ferencz, Nagy János és Szabó Károly vélekedése szerint 1575 körül nyomtatott, manapság legrégebb unitárius énekeskönyv tüzetes megvizsgálása arról győzi meg a gondosabb kutatót, hogy e könyv úgy, amint szemünk előtt áll, a XVII. század első tizedénél korábbi időre vissza nem vihető.

Első erős bizonyíték ez állítás támogatására az énekeskönyvben elszórt tíznél több Bogáti-féle zsoldár, melyek 1584-en innen hozzák e mű szerkesztését vagy világra bocsátását. Második még sokkal erősebb bizonyíték a Balassától szintén fölvett istenes énekek, melyek közül a gyűjtemény utolsó negyedében helyet foglaló:

Pusztában zsidókat vezérlő jó Isten!
Ki előttök mentél tüzes oszlop képben,
Ígéret földére vezérelvén szépen . . .

előttünk is megvilágítja felvillanó fényével azon mindaddig mély-séges homályban rejtezett tény, hogy ez énekgyűjtemény semmi esetre sem Dávid Ferencz életében látott napvilágot, mint eddig

énekeket!) akar érvelni azon szép méltatása mellett, mely szerint »a magyar nemzeti lyrának itt van egyik bölcsője; ez énekek a magyar szentköltészetnek mindenha tisztos emlékei lesznek« stb. stb., ez állítás daczára az időkor meghatározásánál mégis ily elismerésre méltó mérsékletet tanúsít: »Nem Dávid F. korabeli kiadás. Aki az összes énekeket Erdély történetére való élesb figyelemmel áttanulmányozza, meg fog győződni róla. »Azután még ezt is hozzáteszi előbbi állításához: »Az időkor kritikai meghatározása, mindkét példány tetemes hiányai, a címlap és bevégződés meg nem léte miatt, lehetetlen.« (Dávid Ferencz emléke, 216. 223. l.)

csaknem félszázadon át hitték, hanem még Dávid Ferencz halála után tiz évvel, 1589-ben is aligha jelenhetett meg.

E szép éneknek keletkezéséről ugyanis maga a bujdoklását kesergő költő így nyilatkozik:

Én édes hazámbul való kimentemben,
Szent-Mihály nap előtt való harmad héten,
Az másfél ezerben és nyolczvankilenczben
 Az ő szerént, szerzém ezt ilyen énekben.

Balassa B. költ. (1879.) 119.

Nagyon természetesen kimaradt e befejezés az unitáriusok énekeskönyvéből, kihagyták a szerkesztők, mint a templombeli áhitatra nézve teljesen szükségtelent. Kihagyták a megelőző stró-fával együtt, mely Balassa magánviszonyaival foglalkozik s holmi megoltani való »nagy szerelmi lángról« is beszél az istenes énekben. Ámde ha mindezek gyöngéd kiméletből ki is maradhattak, legkevésbé sem akadályozhatnak most bennünket abban, hogy a megvizsgált énekeskönyv keltét jóval a Balassa kibujdosásának ideje után ne helyezzük.

Balassa íródeákja, Hartyáni Imre, vezet most egy lépéssel tovább fölfedező utunkban. Imre diáktól az LI. zsoltár fordítása: »Háborúsága Dávid királynak egykoron nagy vala« szintén ott van Balassának öt vagy hat éneke mellett az unitárius énekeskönyvben. Ennek az éneknek 4-ik strophája Bornemisza Péternek, a Balassák udvari papjának 1582-ki Cantionaléjában még a Hartyáni név előbetűinek megfelelően »Templomod« szóval kezdődött s ugyanígy jelent meg a debreczeni énekeskönyvekben is; míg a tiz évvel későbbi bártfai kiadás e kifejezést már »Szent templomodra« javítja s így a Hartyáni névből Harsiani-t formál. Ugyanezen metamorphosist észlelhetjük az ügyvélt Dávid Ferencz-féle énekeskönyvben is; vagyis: az 1575-re állított kolozsvári kiadás volta-képen az 1593-iki bártfainak is jóval utána áll időrend tekintetében.

Mely időből származhatott tehát? Arra nézve is megvan a legbiztosabb útmutató. Csupán egy kis fáradságba kerül, hogy a megdöntött hamis vélekedés helyébe igazságon nyugvó, jóval biztosabb új alapot állíthassunk.

Van az unitáriusok fenmaradt legrégebb énekeskönyvében egy nevezetes ének, mely nem más, mint a 88-ik zsoltárnak Bogáti Psalteriumját szemmeltartó hangzatos szép, új fordítása.

Ezt az éneket, Uzoni tanúsága szerint, Thoroczkai Máté, a Básta-zavarok alatt szülőföldjén Toroczkón megvonult unitárius püspök. az alabori mezőn véres tusában legyőzött és elejtett második unitárius fejedelem: Székely Mózes kedvelt embere írta. Felre- ismerhetetlenül tanúskodnak a költő kiléte felől a kesergő ének következő sorai:

Szegény vagyok és elfogyatkoztam,
Ifjúságomtól fogva szolgáltam.
Az te félelmedet én hordoztam:
Attól fogván ez óráig háborúban voltam.

Mint az vészek ¹ engem környülvettek
Minden felől az sok veszedelmek.
Barátim is ellenségim löttek,
Az miolta, én Istenem! tégedet követlek.

*Mezőn, erdőn, erős kősziklákon,
Barlangokban, sötét vasbányákban,
Fenevadak között való lappangásban:*
Életemet tartottam meg nagy gyakran futásban.

E búsongó feljajdulás legjobban reá vall a sokat szenvedett szerzőre. De még jobban kimutatja a zsoltárfordító kivoltát ama, mindez ideig egyedül álló, az unitárius énekeskönyvekben példátlanul mondható egy kitüntetés, hogy a rákövetkező új kiadásban megjelenik ez ének jobb vállán az a két betű, melyeket ma még csak Enyedi könyvének kiadásánál az elhunyt nagyhirű szerzőt dicsőítő versek mellett láthatunk: M. T. (Matheus Thoroczkai). A hívek kegyelete az elhunyt fópásztor iránti szeretettől indítatva, emléket kívánt állítani e név odatűzésével a bús jeremiádban elsiratott nemrég letűnt üldözés gyász-korszakának.

Hogy Thoroczkai Máté püspök neve nem mint énekszerző került volna az ujonnan nyomtatott énekeskönyv illető zsoltára fölé, e kérdést még csak komolyan vitatni sem lehetséges.² Thoroczkai Máténak a Básta-korszakot tárgyaló éneke pedig immár

¹ *Vész*: Romban fekvő erdő, bozóttal benöve, hogy nem lehet járni. V. ö. Kriza Vadrózsái, I. k. 523. l.

² V. ö. Nagy Jánosnak a priori feltevésekből lehozott ellenérveivel: Ker. Magvető. VI. évf. 207—208 l. Ez élénken és sok ügyességgel írt cikk egyszersmind sok téves adatot is közöl az unitárius Énekekről. Uzoni nyilatkozatát Thoroczkai zsoltárfordításáról lásd: Hist. Eccl. I. k. 644. l. Kénosiét lásd: Bibliotheca 42. l.

történeti hitelességű bizonyítékkal a XVII. század elejére veti az énekeskönyv összeállítását, melyet bibliografusaink mindeddig oly egyhangúlag Dávid Ferencztől kiadottnak hirdettek.

Csaknem fölösleges dolgot művelünk tehát imént kimondott vélekedésünk tüzetesebb bebizonyításával. Azon fontos körülmény, hogy az 1601. év folyamán magának Thoroczkai Máté püspöknek felügyelete alatt a város költségén összeírt nagy Graduale jeles új zsolttárai közt még mitsem tud az énekről, a legmeggyőzőbben tanuskodik a mellett, hogy azt szerzője csak később, 1603 táján Básta üldözése elől való bujdosásában írhatta. Megerősíti, sőt bizonyosságra emeli e föltevést a történetíróinknál följegyzett hagyomány is¹ úgy szintén magának az éneknek az eredeti héber zsolttártól eltérő félre nem érthető korfestő czélzásai; sőt a későbbi kiadásokhoz képest feltűnően hátra vetett hely is, melyet ez új ének számára a szerkesztő kijelölt, mind fentebb nyilvánított nézetünk mellett bizonyítanak.

Az énekeskönyvnek e szerkesztőjét is könnyen kitalálhatjuk az eddig előadottakból. Elárulja azt már csak az a jellemző körülmény is, hogy a fennebb tárgyalt ének fölött a névjelző betűk ez elsőnek tartott kiadásban hiányzanak. A máig fenmaradt hagyomány is Thoroczkai Máté püspököt tartja az unitárius énekeskönyv egyik kiadójának s még az időpontot is megjelöli, a melyben az ő kiadása napvilágot látott. Ez időpont, a ma is élő hagyomány szerint, Bocskay idejében, 1605—1607. körül kereshető.² Az ujonnan szervezkedő egyház belső körülményeit a kedvező külső politikai viszonyokkal egybevetve, 1607-ben, mint a kiadás évében, mi is bátran megnyugodhatunk.

A korunkra hét példányban is fenmaradt legrégebbernek vélt unitárius énekeskönyv nyomtatását így 1607-re tévén, a Thordai Jánostól 1630. táján szerkesztett új kiadás azonnal egy mindeddig nem is sejtett újabb kiadássá válik. Bibliografusaink ugyanis ez utóbbit tartották a Thoroczkai Máté énekeskönyvének s a valódi Thoroczkai-féle kiadást így könnyű szerrel vihették vissza a Dávid Ferencz korára.³ Ámde e most megdöntött föltevással szemben

¹ Aranyos Rákosi Székely Sándor. Unit vallás tört. 123. l. — V. ö. Ker. Magvető. VI. évf. 107. 108.)

² Székely Sándor, id. m. 70, 131. l.

³ A mily biztos kiinduló pontot nyújtottak az előbbi énekgyűjtemény korának fölismerésénél az 1584-re elkészült Bogáti-féle zsolttárok, épen olyan

megczáfolhatatlanul áll azon sajnos tény, hogy a Dávid Ferencz szerkesztette énekeskönyvnek ma már egyetlen példányát sem ismerjük. Láthatta még annak talán legutolsó példányát a múlt század első évnegyedében Uzoni; de annyi időn keresztül hová lettek, ki tudná azt megmondani.

Me puero, — így nyilatkozik nagy művében lelkes történet írónk, — primae editionis sub Francisco Davide editae exemplar vidi, in manibus tractavi, apud viduam egregii quondam Stephani Takáts Claudiopolitani; qui Genitores fuerant Excellent. Medici Domini Stephani Kolosvári, et uxoris Clar. D. Superintend. Michaelis Lombargh Sz. Abrahámi, Sarae Takáts; item Domini Joannis Takáts et Generosi Dionysii Jov. Thori (Thúri?) sociae in Kolosvár. Sed iam hodie illius editionis nullum exemplar invenire potui haecenus.¹

— Extat tamen *Graduale*, — így folytatja tovább. — A. D. 1601. sub Matthaeo Thoroczcano descriptum ex Psalterio in rationem Ecclesiae Unitar. Colosvariensis in nitidissimo regali pergamine . . . In tabula libri sinistra (quae lamellis aeneis in octo angulis et medietate munitae sunt) foris in summa linea sunt hae duae literae majusculae: *M * T.* (hoc est: Matthaeus Thoroczka); paulo inferius in alia linea: *V * C * CV.* (Id est: Vrbs Claudiopolitana curavit.) Ulterius unam lineam impleant hae literae: *A * D * 1 * 6 * 0 * 1.*²

Ezután leírja és bőven ismerteti a múlt században már legmegbízható határvonalul szolgálhatnak az újabb gyűjteményben már feltűnő Thordai-féle zoltárfordítások is. Egyes énekek fölött nem egyszer találunk utalást ez akkor legújabb zoltárokra, a miből bátran következtethetjük, hogy Thordai Jánosnak 1627-ben bevégzett Psalteriumra az unitáriusoknál már használatban volt, mikor ez újabb énekeskönyv kiadásához fogtak. Magában a gyűjteményben csak három darabot találunk az új zoltárokból (18. 125 128. ps.), azokat is a legvégén (618. 666. 676. l.); a miből bizonyosnak vehetjük, hogy ez új kiadás 1627 és 1630 között, talán Bethlen István kormányzó pártfogásával jelenhetett meg. Maga Thordai is élénk részt vett e könyv kiadásában. Jellemzőn bizonyítja ezt az a sajtószerű körülmény, hogy bár a 688. lappal bevégződött a gyűjtemény, egy új ívet toldhatott hozzá durvább papirosból. E második íven Petki János szép jeremiádja, egy lengyel nótájú psalmus s egy más kisebb dicséret mellett, jó magának is újabban három zoltárfordítását adja. Mi több, hogy e különös toldozás feltűnő voltát némileg enyhítse, e három zoltárra való utalást utóbb egyszerűen kihagyta a tartalomjegyzékből.

¹ Uzoni, Hist. Eccl. Unitar. I. k. 640. l.

² U. ott, I. k. 640. l.

régibbnek tartott 1601-beli magyar graduált, mely meggyőződése szerint a Dávid Ferencz-féle énekeskönyvnek lett volna újabbkori másolata. Valóban¹ e ma már elveszett graduál az ismert más énekeskönyvekkel több tekintetben megegyező, de sokban el is térő beosztásával s az ismert és ismeretlen énekeknek részint pontosan egybevágó, részint változtatott sorrendjével, elég hiteles tanúbizonyosság lehetett arra nézve, hogy az unitáriusok első énekeskönyvét még 1582 előtt, a Bogáthi-féle zsoltárfordítást megelőző időkből szerkesztették. A Graduale végéhez csatolt négy utolsó zsoltár pedig (itt e példány már Uzoni ideje előtt megszakadt s a gyűjtemény több levele elveszett) meggyőzőn tanuskodik arról is, hogy az énekeskönyv e kézirati példányát csak 1584 után másolhatta le talán a kolozsvári »magyar kántor«, mert e zsoltárok ide a Graduale végére a Bogáti Fazakas Miklós 1584-ben befejezett Psalteriumából kerültek. Talán mondanunk sem kell, hogy a Thoroczkai Máté még későbbi kiadása már ez előbb csak függelékképpen oda toldott új zsoltárokat is, a legutolsónak elhagyásával, beosztotta különböző helyekre elszórtan a régibb énekek közé.

Már most ezek után arra a kérdésre, vajjon ki is adták-e a Dávid Ferencz idejében szerkesztett unitárius énekes-könyvet, egyenes, minden kétséget kizáró feleletet adni nem tudunk. Jakab Elek szerint Dávid csak arról nyilatkozik, hogy lefordították az isteni dicséreteket már 1567 előtt a kolozsvári szász eklézsiában használt Luther-féle német énekeskönyvből.² Dávid munkatársa, Heltai kiadott ugyan egy elég terjedelmes »Isteni dicsérek és könyörgések« című gyűjteményt; de ezek imák voltak és nem énekek.³ Az énekek kiadását is tervezte; ámde szándéka meghiúsult, a miről 1574-ben, halála évében, így panaszkodott: »Voltam e szándékba, kinyomtatnám a bibliabeli szent históriáknak szép énekét⁴ és a Soltárnak rend szerént való Psalmusit, mellyeket sok jámborok szörzetenek szép nótákra és versekre. De Isten ő

¹ U. ott, I. k. 640—644. l.

² Dávid F. emléke, 217. l.

³ Prózában kiadott zsoltárai közül egy párt csekély átalakítással még a XVII. században is énekeltek az unitárius gyülekezetekben.

⁴ »Bibliabeli szent históriák« voltak Bogáti psalteriumában a szombatosok énekeskönyveiben is. Lásd Thordai János kiadásában a karácsonyi és husvéti énekeket, Bornemissza Péter énekeskönyvének III.-ik részét stb.

szent felsége nem engedte eddig, hogy az én jó szándékomat véghöz vihettek volna: kiváltképpen mostan. (!) Ez okáért elővettem az históriás énekeket a régi magyar királyokról¹ stb. stb. (A *Cancionale* ajánlása.)

A János Zsigmond halála után beállt sajtóviszonyokra céloz Heltai elég világosan e szavakkal. Vajjon a Báthory István lengyel királyvá választásakor következett szabadabb korszakot felhasználták az unitáriusok énekeskönyvük kiadására? Bár történetíróink e nézet mellett nyilatkoznak, mindaddig, míg a Takáts Istvánné birtokában volt, vagy más egykorú példány elő nem kerül, nem lehet teljes hitelt adni ez állításnak. Jól tudjuk, hogy a protestáns énekeskönyveknek legtöbb XVI. századi kiadása elveszett vagy legfeljebb egy vagy két csonka és rongált példányban maradtak fenn a mi időnkre. Az unitárius énekeskönyveket e mellett még az is elnyűtte, hogy valamennyi régi kiadást lehetett használni az új mellett egészen a jelen századig az istentiszteleteken. E végzetes conservativismus, melyet részint takarékoság, részint a viszonyok hatalma, az ellenkező hitfelekezetek féltékenykedése kényszerített reájok, pusztította el az üldözés fanatizmusával kezét fogva az unitárius kultuszra és hitelvekre vonatkozó könyvek legnagyobb részét. Ámde bizunk a sok jó szerencsét hozó véletlenben, hátha megörvendeztet előbb-utóbb valamely magyar vagy lengyel főúr könyvtárának rejtettebb zúgában egy Gyula-Fehérvárt vagy Kolozsvárt, avagy akár — Ingolstadtban nyomtatott XVI. századi unitárius énekeskönyvvel.

Még csak egy adatot szükséges fölemlítenünk az unitárius énekeskönyv legrégebb kiadása érdekében. Kolozsvár város tanácsa a XVI. században bőkezűen gondoskodott arról, hogy az éneklő diákság és az ekklézsia kántorai graduálok és psalteriumok dolgában megszorulva ne legyenek. Már 1581-ben, tehát csakhamar Dávid Ferencz halála után, feltűnik a városi levéltárban az egyházi számadásai közt, hogy a magyar deákok számára éneklő könyvet iratott a tanár 2 frtért. (Ma több, mint 20 frt.) Ilyen följegyzések vannak 1597-ről is, 1599-ről három, 1600-ból szintén három ízben,

¹ Heltainak e nyilatkozata ellenmond Szinnyei felfogásának, ki az unitáriusok énekes könyvét egynek veszi H. imént említett ima-gyűjteményével. Lásd M. írók élete és munkái. IV. k. 689. l., hol a 20—31. sorok egyszerűen törölendők.

1601—1602-ről is nem különben.¹ E mindinkább szaporodó kiadások egy felől azt bizonyítják, hogy már a XVII. század elején égető szükség volt az unitárius énekeskönyv új kiadására. Rá világítanak más felől arra az igenis könnyen érthető állapotra, hogy a közel ötödfélszázra tehető unitárius ekklézsiák már a Dávid Ferencz élete alkonyán elfogyaszthatták a tőle kinyomtatott énekeskönyvek bizonyára nem valami bő készletét. Bocsátottak-e ki az 1579-től 1607-ig, még csaknem harmincz évig terjedő hosszú időközben új kiadást, — nem tudhatni. Csak annyi bizonyos, hogy a kinyomtatott énekeskönyvek mellett, mint láttuk, hovatovább mind jobban rászorultak az irott graduálokra. Hogy pedig nem volna merészség e régmúlt időkben a kolozsvári énekeskönyv gyakoribb kiadásáról beszélni, bizonyítja egyfelől a debreczeni sajtó élénk munkássága, melynek sűrűn kibocsátott református énekeskönyvei, úgy látszik, élénken érzett közszükséget pótoltak. Másfelől az unitáriusok is, főkép a XVII. század második felében, mikor a felekezeti féltékenység gátolta énekeskönyvük újból kibocsátását, nem győznek eléggé panaszolkodni, az »üdünek mostohaságára« s »a szent éneklő könyveknek ritkasága miá.« (Az 1697-iki kiadás előszava.) Hatnál több különféle kiadás forgott már ekkor közkezen, mégis a XVI. század végéhez hasonlóan újból rászorultak az irott graduáloknak mind általánosabb használatára. Sok időn át jövedelmező keresetforrást képezett a szegény tanuló ifjaknak az ily énekeskönyvek előállítására. Különösen Felvinczi Györgynek, a későbbi szinigazgatónak ékes pennáját kedvelték. Még a tordai ekklézsia számára is készített egy ilyen diszes initialékkal ellátott éneklő könyvet, melyet a legközelebbi visitatio alkalmával nem késtek az atyafiak a becses egyházi kincsek közt az inventáriumban felsorolni. Egy gazdag kolozsvári polgár költségén kiállított igen szép Thordai-Bogáthi-féle psalteriumja előszavában ekkép nyilatkozik a már rég elfogyott énekeskönyvek ritka volta felől:

Ezt Kövendi János
Látván, hogy nincs számos
Éfféle munka készen:
Olly jó kedvvel írat,
Mint ki drága írat
Szemgyógyítani vészen.
Melly házi eszközben,
Egyéb dolga közben,
Szíve vidító lészen.

¹ V. ö. Ker. Magvető, VI. évf. 118. l.

Az unitárius egyház pedig 1697-ben hozzájuthatván végre saját külföldről hozatott sajtója segítségével az énekeskönyv újból kibocsátásához, a következő évi zsinaton szükségesnek látta elrendelni:

— Végeztetett, hogy a Graduálok minden Ekklézsiákban corrigáltassanak a mostan corrigált Új Psalteriumnak igyenes voltához.¹

1700-on innen már kevesebb nehézséggel járt énekeskönyveik kiadása. A magas kormány legalább nem egykönnyen hitte el ezután felőlük azt, hogy magasabb érdek kívánja az unitárius énekeskönyvek kipusztítását.

Befejezésül felhasználom az alkalmat, hogy bibliografiai leírását adjam az énekeskönyv két, ma már teljesen ismeretlen kiadásának, melynek emlékét csak a meglevő kiadások utalásai őrizték meg számunkra.

Az egyik kiadás 1631 és 1660. évek között jelent meg.

Czíme:

In exequiis Defunctorum Canendae. Halott Temetés korra való Énekek. Mostan ujjonnan szép, ékes, és több Halotti Énekekkel, három karban állatván megjobbított. Colosvárbán Heltus Gáspár Műhelyében Nyomtatott Abrugi György által. (Évn. 8-r.)

Felosztása ez volt:

Első kar: Melyben valának az ház előtt mondandó Énekek.

Második kar: Melyben vadnak vitelközben, halkal, halkal mondandó Énekek.

Harmadik kar: Melyben vadnak azok a válogatott külömb külömbféle szép énekek, melyeket a sir, avagy temetés felett kell mondani.

Talán a könyv elején felsorolt felosztás után vagy az egész mű legvégén az a latin bibliai locus állott, melyet az 1760. és 1697. kiadásnál a cím lap hátsó felére helyeztek:

Ecclesiastici. 7. v. 40. In Omnibus Operibus tuis, memorare novissima tua, et in aeternum non peccabis.

Hivatkozik reá a két példányban fennmaradt 1660-iki kiadás e szavakkal: »Mostan ujjonnan . . . az Abece rendi szerint, megjobbitot.« In hanc editione prioris ordo perturbatus est, — mondja

¹ Uzoni, Hist. Ecclesiastica, I. k. 648. l.

a megjobbitásra Uzoni, ki ismerteti a kezén levő további kiadás énekeit is.¹

Mind Várfalvi Nagy János, mind Aranyos-Rákosi Székely Sándor megemlékeznek ez év nélkül kiadott unitárius halottas énekeskönyvről.² Szabó Károly csak ennyit szól róla a későbbi 1660-ki kiadásnál: »Ujabb kiadása: Kolozsvár, 1697. (Illetőleg 1660 is.) Régibb kiadása: ismeretlen.«³

Várfalvi Nagy János feltűnően egyoldalú felfogással ez unitárius halotti énekeskönyvet a benne foglalt »igen régi fordítású« énekek után nagyon régi időből eredőnek véli. Szerinte a református énekeskönyv 1590-iki debreczeni kiadása is végén, a 281—301. lapokon innen vette volna énekeit, sőt még inkább az 1632-ben Fodorik Menyhárt által kibocsátott új kiadás is.⁴

Nem nyílt még alkalmam átvizsgálni a debreczeni halottas énekeskönyveket; de a fennebbiekkal szemben legyen szabad azt a sejtelmet kifejeznem, hogy az unitáriusok a XVI. és XVII. század folyamán nemcsak vettek át halottas énekeket a debreczeni énekszerzőktől, pl. Dézsi Andrástól, hanem halotti énekeskönyveiknek még a címét is a kálvinista Ujfalvi Imrétől kölcsönözték, ez pedig a lutheranus Dézsi Andrástól.⁵

Ezt a kiadást egy korábbi előzte meg, melyre világos hivatkozás történt a most leirt kiadás következő szavaiban: »Mostan *ujjonan* szép, ékes, és *több Halotti Énekekkel*, három karban állatván . . . megjobbitatott.« E szavakból világosan kitűnik, hogy kevesebb volt a korábban kiadott funebralisban 32 éneknél, mert Abrugyi György az ő év nélküli újabban bővített kiadásában csak ennyit nyomtatott, köztük két latin éneket is. Az 1660-iki kiadásban már 39, az 1697-ikiben 52 ének jelent meg, köztük három, illetőleg hét latin. Azt is könnyen kiokoskodhatjuk az utána való kiadások czimlapjából, hogy ez eddig kipuhathatott legrégebb unitárius énekeskönyv sem betűrend, sem kar szerint nem volt rendezve. Uzoni így emlékezik meg ez énekeskönyvről, mely már az ő

¹ Id. m. I. k. 653. 654. l.

² Unit. vallást. 71. 72. — Ker. Magvető. VI. k. 124. l.

³ Régi M. könyvtár. I. k. 403. l.

⁴ Ker. Magvető. VI. évf. 125. l.

⁵ V. ö. Szabó K. Régi M. Könyvtár. I. k. 185. 145. stb. l. — Debreczeni ev. ref. főgymnasium értesítője 1894/5. évről. 172. l.

korában végkép kiveszett: »Quartus publici Cantus liber est Funerale. Cujus antiquissimum exemplar nullum vidi, quamvis Typis Heltanis diversis temporibus ter descriptum extiterit, si non frequentius. Georgii abruigi editiones duae habentur, quae vetustioris mentionem faciunt.«¹

Szabó Károly hallgat, Várfalvi Nagy János csak egy homályos sejtelemszerű észrevétellel emlékszik meg e legrégebb unitárius halotti énekeskönyvről.²

A SZÉKELY-UDVARHELYI EV. REF. GIMNÁZIUM KÖNYVTÁRA.

DR. GYALUI FARKASTÓL.

A vallás- és közoktatásügyi minisztérium megbecsülhetetlen szolgálatot tett a hazai közművelődés története megírásának, tehát a magyar kulturának is, mikor elrendelte, hogy a középiskolák és más tanintézetek évi értesítőikben a történetükre vonatkozó adatokat összegyűjtve s feldolgozva közöljék. E rendelet kibocsátása előtt közvetlen voltam bátor fölszólalni, még pedig hogy minél nagyobb körben olvassák el, a *Budapesti Hírlap*-ban, arra nézve, hogy az értesítőikben az iskolai könyvtárak katalógusát kezdjék közölni. Megvallom, a rendelet által szándékom s annak célzata épen nem zavartatott meg és valóban, belátom, hogy fontosabb is *mielőbb* az iskolák történetére vonatkozó adatokat összegyűjteni és kiadni. Bibliografiai szempontból is teljesen kárpótolva leszünk a késedelemért (mert hiszen, ha az iskola története egyszer napvilágot látott, semmi sem áll útjába annak, hogy azután rögtön a könyvtárak lajstromát kezdjék meg közölni). E kárpótlás pedig nem más, mint az iskolák történetével kapcsolatos *története a tanintézetek könyvtárának*. Bőséges és fényes kárpótlás, mert míg a katalógus közlésével legelőbb esetben az illető iskolának avagy ama városnak van haszna, ez adatokból maga a magyar bibliografiai tudomány nyer igen-igen becses és szükséges anyagot.

Példa erre, és pedig igen örövendetes, a *székelyudvarhelyi*

¹ Hist. Eccl. I. k. 653. l.

² Ker. Magvető. VI. évf. 125. l.

evang. református gimnázium története, melyet ez intézet 1894 — 95-iki értesítőjében adott ki *Gönczi* Lajos igazgató tanár.

Derék munkát végzett az intézet érdemes igazgatója, amikor az 1670-ben alapított fényes tanintézet részletes történetét megírta, adatokkal bőven felszerelve.

Minket ezúttal, természetesen, az intézet könyvtárára vonatkozó adatok és ezek közül is a régibb korból valók érdekelnek, nem hagyván el az újabb időkre vonatkozó részeket sem. Abban a helyzetben vagyunk, hála érte *Gönczi* Lajosnak, hogy egy magyar könyvtár 255 éves történetének vázlatát adhatjuk, átvéve a kész adatokat az említett műből és közölve az iskolai törvényekből a könyvtárra vonatkozó fölöttébb érdekes szabályzatot, melynek különös érdekességet tulajdonítunk.

Az iskola könyvtárát maga az iskola alapvetője alapította, a ki nem más mint gr. *Bethlen* János, Apafi híres kancellárja, a *Rerum Transylvanicarum libri quatuor* szerzője. Alapító levele, melylyel ezer aranyat adományozott »az udvarhelyi orthodox scholá«-nak, 1670 márczius 15-ikén kelt. Ez alkalommal 26 db könyvet is ajándékozott az iskolának, mely könyvadományt Apafi fejedelem 18 drb könyvvel gyarapította. Ez a 44 darab könyv volt alapja az iskolai könyvtárnak, mely ma az értesítőben közölt kimutatás szerint 10,273 műből, 16,314 kötetből áll.

Alapítása után pár évvel már szépen szaporodott — az akkori viszonyokhoz képest — a bibliothéka. *Tolnai* István például 1680 körül 69 db könyvet adományozott. Továbbá *Jenei* Sámuelnek 1719-ben tett adományából (57 db), többeknek részint pénzrészint könyvadományából 1720 június 5-én *Szigethi* György 1800 (az értesítőben bizonyára sajtóhiba a 180 szám) darabot irt össze.

A könyvtárra kellő gondot fordítottak és felügyeletére az intézet megalakulásától kezdve külön könyvtárnokot tartottak. Az intézet törvényei, melyeket *Rozgoni* János, az intézetnek 1680 — 1685-ig rektora, *másoltatott* le egy régibb, az intézet alapításakor írott csonka példányból, *külön könyvtári szabályzatot* is foglalnak magukban, a mi eléggé bizonyítja, hogy milyen súlyt fektettek a bibliothékára. A könyvtárnoknak külön esküt is kellett letennie.

Lássuk a könyvtári szabályzatot, mely egyúttal a könyvtárnok ennivalóit írja elő. Az iskolai törvények címe: *Leges scholae orth. Udvarhelyianae denuo descriptae anno 1682. die ultimo*

Octobris, rectore ac moderatore supremo ejusdem scholae Johanne Rozgoni. A könyvtár és illetve könyvtárnok szabályzata az eredeti latinban a következő :

Officia bibliothecarii.

I. Libros gymnasii non nisi post remonstrationem praedecessoris, et fidelem librorum in ordinem collocationem sub suum praesidium acceptet.

II. Civibus gymnasii nomine eorum in chartam coniecto ordine exhibeat libros, notato quoque die, quo exhibuerit.

III. Vacatione instante libri dispersi rursus colligentur, inque locum quique suum collocentur.

IV. Nisi publicam provocationem et gravem poenam subire velit, prorsus nulli extra coetum¹ usurpandum ullum exhibeat librum, nisi iusta de causa cum venia clar. professoris dispensabili pastoribus orthodoxis, a quibus literae recognitionales exigantur et de certo tempore restitutionis penes *parolam (ut vocant) thecario fiat obligatio.*

V. Theca semper clausa asservetur, tantum discendi vel librorum procurandorum causa thecarius apertam servet, extra hunc casum sive sit praesens in camera sive absens, ab officialibus de theca claudenda admoneatur, bis terve admonitus, neque tamen morem gerens provocabitur.

VI. Id ut commodius fiat, thecarius ibi lectum non habeat, et non nisi ea bona, quibus rarius opus est, ibi asserventur. Curet etiam bibliothecarius, ne libri quivis cuivis exhibeantur, verum prouti capacitas cuiusque et studii, quod pro eo tempore tractat, ratio exegerit.² Qui damnum libris infert, restituat.

VII. Cum bibliothecarius officium deponere volens de libris rationem reddat, exactores rationis prius eum non dimittant, quam defectum, si foret, suppleat. Commendatorium quoque non nisi post satisfactionem obtinebit.

Igazán meglepően figyelmes és helyes ez a szabályrendelet, melynek legtöbb pontja ma is szükséges minden nagyobb könyvtárban. Igen érdekes patriárkális kívánság, hogy a lelkészeknek *kézadással* kelle magukat arra kötelezniök, hogy bizonyos időben visszaadják a könyveket. Pedagógiai szempontból is, de bibliografiai szempontból is magasfoku czéltudatosságra mutat az az intézkedés, mely megkivánja a könyvtárnoktól, hogy ne mindenkinek adjon ki akármilyen könyvet, hanem a szerint, amint kinek-kinek tehetsége, vagy a tanulmánya hozza magával, melylyel foglalkozik.

¹ Coetus alatt az ifjuság és a tanárok is értendők.

² Ez a pont csak a 2-ik szövegben van meg s ott is későbbi betoldásnak látszik.

Nehéz feladat a könyvtárnok számára, de nagy fontossága és eredményében kiváló horderejü.

Az iskolai törvények végén az egyes officialisok esküje is közölve van. A bibliothecarius esküje a következő volt :

Formula iuramenti bibliothecarii.

Ego N. N. legitimo civium gymnasii huius Udvarhelyensis suffragio ad officium bibliothecarii publici electus, sancte promitto me in eo officio ita secundum leges bibliothecario praescriptas versaturum, ut ad detrimentum bibliothecae ac gymnasii nihil, ad emolumentum contra eius plurimum contulisse suo tempore videar. Ita me Deus etc. adiuvet.

A könyvtár további történetéből az érdekel minket, hogy 1797-ben Zilahi Sebes János nagy gondnal és kitartással állított össze egy katalogust, mely kiválóan értékes először a bevezetéséért, melyben a könyvtár történetét írja le, másod sorban pedig a csoportosításért, a mennyiben a könyveket az adományozók szerint csoportosítja s külön írja össze a pénzért vásárolt könyveket is. E katalogusban, melynek bevezetésében úgy látszik Szigeti Gy. Mihálynak is része volt, 18 csoportban 3826 db könyv van feljegyezve. 1803-ban Szigeti Mihály is készített egy katalogust, melyben e munkákat szakok szerint csoportosította. Végre 1823-ban Karácsoni Sámuel felvigyázása alatt Dávid Mihály és Kovács Ferencz juratusok irtak egy katalogust s rendezték a könyvtárt azért »mert a bibliothékába levő könyvek, a mint szokták mondani, tővel-hegygyel voltanak összehányva, egy nagy könyv egy kicsi mellett, mely állása a thecát elrútította«. »Ebbe vagynak a szaporodások is felírva, tehát e szerint tartozik a bibliothecarius számolni, míg ezt idővel ujjabb protocollum fel nem váltja«. Csakugyan ebbe a katalogusba jegyezték be időnként a szaporodásokat az egyes évek megkülönböztetése nélkül 1871-ig bezárólag. 1872-ben Szakács Mózes egy új szaporodási jegyzőkönyvet nyitott. Ebbe a jegyzőkönyvbe azóta rendszeren és pontosan jegyeztetik be az évenként való gyarapodás. Hasonló gyarapodási jegyzőkönyvet nyitott Szakács Mózes a Kis József-féle könyvtár számára is, melynek katalogusa 1846-ban Nagy Lajos könyvtárnoksága alatt készült. Végül a legérdekesebb és legdicséretesebb a jelenkorból: a collegium előljárósága, minthogy rendes katalogus nem volt és a könyvek immár összezavartattak, 1889 tavaszán megbizta Kovács Dániel tanárt, hogy a könyvtár rendezését végezze

el. Kovács néhai Szabó Károlyhoz fordult és az ő utasításai nyomán 1890 június 31-éig tartó munkával katalogizálta és rendezte a könyvtárt, melynek jelenleg is könyvtárnoka.

A székely-udvarhelyi, most már államilag segélyezett ev. ref. főgimnázium könyvtára 1895 július 5-én a következő könyvek fölött rendelkezett.

I. Theologia	2013	mű	2387	kötetben
II. Philosophia, paedagogia	589	»	682	»
III. Philologia	1363	»	1779	»
IV. Történelem, jogtudomány	1794	»	2889	»
V. Mennyiség- és természettan	838	»	1070	»
VI. Folyóiratok, lexikonok és gyűjtemények	654	»	3936	»
VII. Akadémiai értekezések	954	»	952	»
VIII. Promotionalis dissertációk	887	»	912	»
IX. Szépirodalmi s vegyesek osztálya	1020	»	1513	»
X. Kéziratok	161	»	194	»

Összesen: 10,273 mű 16,314 kötetben.

Ez a története és állapota e könyvtárnak, mely, mint örömmel látjuk, rendezve van és melyet jó kezek gondoznak. Óhajtjuk, hogy legközelebbi értesítőjében a könyvtár szakezimjegyzeit is láthassuk.

MAGYAR KÖNYVESHÁZ.

(Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárához.)

I.

Magyar nyelvű nyomtatványok.

1.

[391.] *Kassa, (1614.)*

Kalendarium | Az Időnek | és az ünnepeknek változá- |
sáról való itélet, Christus urunk | születése után | 1615 | Esz-
tendőre. | Az Kraackai Lancz Zychy- | nius Miklós M. és
az Philosophiának | Doctora által irattatot és Magyarra | for-
ditatot. | Kassán | Nyomtatta Festus János.

Csak czimlapja és első íve maradt meg, Kassa város 1617. évi
jegyzőkönyvének táblájába beragasztva. A lapok nagysága 10×15 cm.

Ifj. Kemény Lajos.

2.

[392.] *(Kassa, 1618.)*

Naptár az 1619. évre.

A kassai könyvnyomtatók 1610 óta, midőn Fischer János, a
bártfai Klósz veje a városban az első sajtót felállítja, minden évben
kiadják a kassai kalendáriumot. Így tett Fest is, Fischer utóda.

Egy ilyen Fest által nyomtatott s elveszett naptárra utal a
városi jegyzőkönyv 1618. december 13-án kelt feljegyzése:

»Typographus Joannes Festus fastes ad instantiam plurimorum
nobiliū in nova forma, in quarto excudisse se dicit et inclytæ huic
civitati dedicatos offerendo, operæ huius et impensarum in eam factarum
recompensationem aliquam petit. Decisitur, quod pro compensatione
operæ eius dari debeant 3 cubuli frumenti et 3 florenos.«

Ifj. Kemény Lajos.

3.

[393.] *Lőcse, 1637.*

DAVID FROELICHUS | Kéfmárki Aftronomus | CALENDARIOMA, | Chriftus Urunk születése után | M. DC. XXXVII. | eftendőre. | Szerezttet | és | Ez Magyar Országai s- Er- délyi Eghez fzorgalmatofan | alkalmaztatot. | Lőcsen Brever Lőrincz | által nyomtattatot. *Másodczíme:* Judicium Aftrologicum, | azaz: AZ CSILLAGOKNAK | forgafibol és cselekedetiből | vótt jövendőles ez 1637. | eftendőre | melly | Magyar és Erdely Orszaghra | alkalmaztatot és rendel- | tetet | FROELICH DAVID | Kéfmárki Aftronomus | által.

Ajánlva van Fintai Darholcz Ferencznek.

Az első czim és szövege A—B₆ levél veres és fekete nyomással. 16-r. A—E₈=5 iva (8 levelenként) = 40 sztlan levele van meg, a vége, mintegy négy levél, hiányzik; egykorú bejegyzésekkel. A Calendariom A—B₆, a Judicium B₇—E₈-ig terjed.

Egyetlen példánya Budapesten id. Szinnyi József nemz. múzeumi ör könyvtárában.

Horváth Ignác.

4.

[304.] *Bécs. (1653.)*

Kalendariom | Kristus | Urunk születése után az | M.DC.LIV. | Rendelitet Eftendőre nagy fzorgal- | matofsággal | Psychler Vid, Altenburgi Má- | tematikus Apoft: és Imp: Notáriussa által. | Német, Magyar és ezek fzomszédságában | lévő országok fzorgalottyára. | Es az Trojáról való hiftoriának következendő | refzével együt. | (*Az ország czímere fametszetben.*) Nyomtatta-ki Béchben, Kyrner Jakab János, | Also Auftria könyw-nyomtatoja.

8-r.

E naptárból csak az 1. teljes iv és a 2. iv 1—2., 7—8., 9—10., 15—16. számozatlan lapjai vannak meg, ez utóbbiak és az 1. iv 3—6., 11—14. lapjai több példányban. A lapok erősen körül levén vágva, az ivjelzés nem volt megállapítható. A töredéket Schrauf Károly cs. és kir. osztálytanácsos, bécsi állami levéltárnok ajándékozta a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárának.

Sch. Gy.

5.

Löcse, 1696.

ARITHMETICA (*Practica*); Azaz: SZAMVETŐ TABLA; Mellyben mindenféle Adáfrol és Vételről akár minemű kereskedésben-is bizonyos számoknak summája kézzen és könnyen felaláltathatik. PADVAI JULIUS CAESAR által irattatott. *Moft pedig újobban e' gyönyörű kis formában ki-botsáttatott.* LÖTSEN, BREWER SAMUEL által, Anno M.DC.XCVI.

24-r. A—K. (12 levelenként) = 10 iv = 130 sztlan levél.

E kiadás csonka példányát ismertette Melich János az Erdélyi Múzeum 1894. évi szeptemberi füzetében s a Magyar Könyv-Szemlében, 1894. évf. 351. l. Teljes példánya a Rakovszky család pozsonyi könyvtárában őriztetik.

Horváth Ignác.

6.

[395.] (Kolosvár?) 1696.

GEORGIUS BÁNFI de LOSONCZ, Tranfil. & Partium Reg. Hung. eidem annexarum GUBERNATOR Comitatum Colofiensis & Dobocensis COMES, Civitatis Claudiopolitanae CAPITANEUS, ubique SUPREMUS.

Spectabilibus, Magnificis, Generosis, Egregiis Nobilibus & Agilibus, Prudentibus item, ac Circumspectis, Providis item, & Ignobilibus, univervis denique, cujuscunque gradus, honoris & qualitatis & eminentiae hominibus, Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis Domini Domini nostri Clementissimi in Transilvania Incolis fidelibus Dominis respective & Fratribus observandis, Amicis & Vicinis denique Benevolis. Salutem & Diuinam protectionem & Caesareae Regiaeque; gratiae incrementum, ac nostrorum & adjunctorum nobis Dominorum Confiliariorum Fratrum nostrorum Charifimorum erga quosvis Benevolentiam.

Júthat Kegyelmeteknek és minden alacsonyabb Rendeknek is eszébe, hogy a felső Esztendőkbén-is, a' néhai Mélt. Gróff Veterani General Uram, a' mi Kegyelmes Császáruk és Koronás Királyunk ó Felfége ez Hazában levő akkori Generalis Commendásával ő Kegyelmével, egyező akaratból vigyázni akarván ennek a' Hazának mind külső, mind belső békeféségére és tsendeféségére,

botsátottunk vólt ki bizonyos arra czélozó Patens Mandatumot, mellyet azon jó végre moft újobban, a moftani Generál Gróff RABUTIN Urammal megegyezvén, meghirdetni szükfégésnek itéltük. (Következnek az egyes pontozatok.)

Mind ezeket mi, Kegyelmes Urunkhoz ő Felségéhez, és édes Hazánkhoz-való kötelefségünk szerint intimallyuk, és Authoritate Functionis noſtrae, à Sacra Caefarea Regiaque Majeſtate Domino Domino noſtro Clementiffimo confirmatâ parantsollyuk, hogy minden Vármegyék, Székek, és Városok Tízzei e' Patensünket látván, Alattokvaloinak hirdefséék meg, és mind magok kövefsék, mind az Alsórendekkel követtefsék el, és tartsák ahoz magokat. Datum ex Oppido Torda, ex Gubernio Regio Tranſilvaniae, die 16. Auguſti, Anno Milleſimo Sexcentefimo Nonageſimofexto.

2-r.

Egy leveles nyomtatvány: hihetőleg a kolozsvári nyomda terméke. A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában.

Horváth Ignác.

II.

Idegen nyelvű hazai nyomtatványok.

1.

[116.] *Debreczen, 1596.*

(*Polus Clemens*): Historia | confoederati | onis Polonicae. | Ad libellum quen | dam Polonicum, contra | confoederationem | dissidenti | um, de sententia Religionis editum, | Responsio, siue | De iniquitate, avaritia, | Crudelitate & Idolatria Barbarica Papi | stica, & de iusta causa | Euangelicorum. | Matthaei 10. | Cauete ab hominibus. | Debreceni, | Anno Domini 1596.

4-r. a—m=46 sztlan levél.

Egyetlen eddig ismert példánya a bécsi cs. és k. udvari könyvtárban.

Kluch János.

2.

[117.] *Pozsony, 1624.*

Ein neue Litaney | Beedes | Für die arme nohtleydende Christen | Vnnd | Für die reichen vnbarhertzigen Iuden: | In der alten gemeinen Melodey zu singen | zu säufftzen vnd zu beten:

Gestellt durch Lazarum Patientem von | Armutheya et. | Gedruckt zu Pressburg im Hungerland. | Anno MDCXXIV. | Im Monat | Wann man singt von dem heylgen Geist | Da das Korn gilt am allermeist.

4-r. ($F_2 - G_2 = 43 - 52$ lap) = 5 levél.

Winterfeld János Speculum Kipperorum, | das ist: | Kipper vnd Schacher-Spiegel . . . Gedruckt zu Hagganauw. Im Jahr: | VLtor InIqVItatVM gLaDIVs est (=1624.) című munkájával együtt jelent meg.

A bécsi cs. és kir. udvari könyvtárban.

Kluch János.

3.

[118.] *Pozsony, 1643.*

(*Kopchani, Michael*): Beschreibung einer Wunderlichen That | die sich zue Pressburg hat zuegetragen. | Von einem Geist, welcher | von dem 24. Tag an dess Monats Julii dess | 1641. Jahrs, biss auff den 29. Tag Junii dess 1642. | Jahrs, auss dem Fegfewer einer Jungkfraw erschinen, | mit Ihr geredt, hilf von Ihr begehrt, vnd | letztlich erlöset worden. | Gezogen | Auss Geschworner zeugnussen vnd offentli | chen Acten, welche in der Pressburgerischen Buechhal | terey dess Ehrwürdigen Capitel daselbst | auffgehalten werden. | In den Truck aussgangen | Mit Autoritet vnd Befelch dess Hochwür | digisten Herrn, Herrn Georg Lippai erwöhlten | Ertzbischoff zu Gran. | Gedruckt zu Pressburg im 1643. Jahr.

4-r. Elül czimlap, ajánlás, 4 levél, 38 lap és 2 melléklet.

A bécsi cs. és kir. udvari könyvtárban.

Kluch János.

4.

[119.] *Nagy-Szombat, 1653.*

Honori | illustrissimi ac reverendissimi | principis | Georgii | Lippay | Archiepiscopi | Strigoniensis, | locique eiusdem comitis | perpetui. S. Sedis Apostolicae Legati Nati, Primatis Hungariae, Summi et Secretarii Cancellarij, ac Sac: Caes: Regiaeque; | Majest: Intimi Consiliarij etc. | Cum | primum lapidem Basilicae | Divi Francisci | Xaverii | Gloriosi Indiarum Apostoli, in Libera Regia- que Tren | schiniensi Civitate poneret idem illustrissimus, ac |

Reverendissimus Princeps. Collegium Societatis Jesu | ibidem, debitaе observantiaе ergo; Dabat in Scenam. Tyrnaviaе. Typis Academicis, Per Philippum Jacobum Mayr, | Anno MDCLLIII.

4-r. 2 sztlan levél.

A bécsi cs. és kir. udvari könyvtárban.

Kluch János.

5.

[120.] *Nagy-Szombat, 1661.*

Angelus Pannonius, sive Vita Angelica Sancti Emerici, qui fuit Hungariae Princeps, Confessor, Virgo Marius. Ex Antonio Bonfinio deprompta. Tyrnaviis Vngarorum. MDCLXI. Excudebat Typis Academicis Melch: Venc: Schnekenhaus.

12-r. 143 lap. Elöl rézmetszetű czimlap, ajánlás az olvasóhoz és egy rézmetszet: 8 lap.

A bécsi cs. és kir. udvari könyvtárban.

Kluch János.

6.

[121.] *Pozsony, 1670.*

Encomium excellentissimi Domini Domini Joannis Gregorii Schiltpacher Philosophiae, ac Saluberrimae Artis Medicinae doctoris Nec non Regiae Liberaeq. Civitatis Poseniensis Ungariae Metropolis Medici a Stephano Jaros Oratoriae Facultatis ibidem Studioso Dominis Mecaenatibus oblatum Mense Augusto Anno 1670. Posenii, exprimebat Gottfriedus Gründer.

4-r. A—B=8 sztlan levél.

A bécsi cs. és kir. udvari könyvtárban.

Kluch János.

7.

[122.] *Pozsony, (1670.)*

Unterthanigstes Trost-Schreiben an den Hoch- und Wolgebohrnen Graffen und Herren, Herren Gottlieb dess Heil. Röm. Reichs Grafen und Herren von Windischgrätz Frey-Herren zu Waldstein und im Thal, Herren der Herrschafft Traut-

mansdorff etc. Erbland Stallmeistern in Steyer | dero Röm. Kais.
 May. Cammerer und würeklichen Reichs- | Hof-Rath, Ritter etc. |
 Wie auch an dessen Hochgräfl. Fr. Gemahlin | Hoch- und Wol-
 gebohrne Gräfin und Frau Frau | Maria Eleonora | gebohrne Gräfin
 von Oettingen | Über den frühzeitigen und höchst-schmerzlichen
 Hintritt | Ihres ältern jungen Herren und Sohns | Gottlieb Augus-
 tus | Welcher den 4. Maji 1669. früh umb 4. Uhr auff diese
 Welt geboren worden | Den 18. Octobr. aber 1670. früh umb
 1 Uhr diese Welt | seeliglichen wieder geseegnet hat | auffgesetzt |
 von dero Hochgräfl. Gn. gehorsamen | Fürbitter bey Gott | David
 Titio Ev. Predigern in Pressburg. | Gedruckt zu Pressburg durch
 Gottfried Gründern.

4-r. A—B=8 sztlan levél.

A bécsi cs. és kir. udvari könyvtárban.

Kluch János.

8.

[123.] *Pozsony, 1671.*

Leichen-Lyr | Bey Volkreicher Beerdigung | Dess Edlen
 Wohl-weisen und Wohl- | fürnehmen | Herren Tobias Plan-
 ckenauern | Gewesenen Vornehmen Tuchhändler | Rathsherren,
 Burgermeistern, Richtern, und | Schul-Inspectorn, einer Evangeli-
 schen Gemeine allhier. | Seine schuldige Traurigkeit, und ehr-
 bietige Observantz abzustatten | Einfältig angestimmt | Im Jahr
 1671. den 28. Junii | von | Johann Kastenmacher. | Pressburg
 druckts Gottfried Gründer.

4-r. 2 sztlan levél.

A bécsi cs. és kir. udvari könyvtárban.

Kluch János.

9.

Pozsony, 1672.

I. N. I. | Miles Deo et Caesari | charus et fidus, | Ein Gott
 und dem Kaiser | lieber und treuer Kriegs- | Obrister | Wie sel-
 biger abzubilden und darzustellen ist | Auss dem 116. Psalm
 vers. 7. 8. 9. | zu rühmlichem Ehren-Gedächtnüss | Dem weiland |
 Wohlgebohrnen Herrn Herrn | Johann Walther | Vierer Röm.
 Kaiserlich. Majestäten | alten und wolverdienten Kriegs-Helden

und Obri | sten über ein Regiment Kurassirer. | Welcher den
1. martii 1672. zu Pressburg | in dem 76-ten Jahrs seines alters
seeliglich | in seinem Herrn Jesu entschlaffen. | Vnd den 8. Martii
mit Volckreicher Ver | samlung zu seinem Ruhestädtlin gebracht |
worden. | In einer Christlichen Parentation und | Leichen-
Predigt angemerket | von David Titio | Evangel. Predigern und
Seniorn in Pressburg. | Gedruckt zu Pressburg durch Gottfried
Grüendern.

4-r. A—F=22 sztlan levél. Elöl Walther János rézmetszetű képe és czimere; felirata: Der Wohlgebohrne Herr, Herr | Johann Walther Röm. Kay. Maytt. | Obrister über ein Regiment Kürassierer. | Aetatis. 76. — Maurit. Lang sculp: 1672. = 1 levél.

Szabó K. R. M. K. II. 1314 sz. alatt Klein után (Nachrichten I. 424 l.) közli.

A bécsi cs. és kir. udvari könyvtárban.

Kluch János.

10.

[124.] *H. n. 1672.*

Inscriptio Lapidis Sepulchralis. D. O. M. ET MEM. S. JEREMIAS POMARIVS, D. SAMVELIS POMARII, ET DOROTHEAE REVSNERIAE FILIVS VNICVS, Eperieffini natus d. 29. Decembris, A. 1668. Dysenteria extinctus d. 23. Augusti A. 1672. Heic Situs est. Primus Dormientium, & Proto Martyr hujus loci Factus Violentiae Modernae Papisticae. in ereptis Civitati Univerfis Templis & Coemeteriis Evangelicis, Dormiat In pace LVX Vna.

4-r. 1 sztlan levél.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában.

Horváth Ignác.

11.

[125.] *Nagy-Szombat, 1681.*

Spiritus pacis | Congregatis Hungariae Pro- | ceribus et
Statibus | Postquam pridie Sac: Caes: Regi: Maiestas | Leopoldus
Iisdem Argumenta Diaetae tra- | ctanda proposuisset, | In Templo
S. Michaélis Archangeli | a | R. P. Christophoro Traute Societate
Iesu, | Sacrae Caesaricae Maiestatis Concionatore ordinario | Annun-

ciatus. | Die Sancto Pentecostes Anni 1681. | Sopronii. Tyrnaviae,
Typis Academicis Excudebat Matthias Srenski.

4-r. A—B=6 sztlan levél. Elől: czímlap, ajánlás, 2 sztlan l.

A bécsi cs. és kir. udvari könyvtárban.

Kluch János.

12.

[126.] *Lőcse, 1692.*

Justa Funebria in Exequiis Viri quondam plurimum Reve-
rendi, Clarissimi, & Doctissimi Dni Adami Popradi Ecclesiae Germ.
Aug. Conf. Bartphensis Mystae fidelissimi, ante paucos Annos Exulis
constantissimi, nunc extra Annorum calculum, eum Primo Exule
Adamo, Incolae Paraclisi beatissimi persoluta Anno R. S. M. DC.
XCII. ipsa Dominica Oculi, oculis lacrymantibus, à Collegis, Scho-
laeq. Evang. Ministris, atque Amicis. Impressum Leutschoviae,
Typis Samuelis Brewer.

2-r.

Egy leveles nyomtatvány, tartalmaz hét költeményt. Szerzőik:
Zabler Jakab, Dentulini Tamás, Kudelini Márton, Scherfel Tamás,
Procopi Ádám, Trpák György, Bobovsky Simon.

A báró Podmaniczky-könyvtárban Kis-Kartalton.

Hellebrant Árpád.

13.

[127.] (*Nagyszombat?*) 1696.

BREVIS NORMA | VITAM | SAPIENTER IN | SITUENDI. |
SEU | Breviarium Selectiffimorum Car | minum, optimâ eruditione
re | fertorum: | Quae ex diverforum Authorum | Scriptis excerptit,
& in octodecim capita | distribuens, in lucem edidit. | ANDREAS
ILLYES, | Episcopus Transylvaniensis, Praepositus | Cibiniensis, &
S. Stephani Protomartyris, de | Castro Strigonienfi, Abbas B. M.
V. de Pilisio, | Ecclesiae Metropolitanae Strigonienfis Cano | nicus.
Sacrae Caesareae Regiaeque Maje | ftatis Confiliarius. | ANNO
M. DC. XCVI.

Pars I. 8-r. 26 lap. Elől: czímlap, praefatio, errata =
2 sztl. levél.

Valószínűleg a nagyszombati nyomda terméke.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában.

Horváth Ignác.

14.

[128.] (*Nagyszombat* ?) 1697.

BREVIS NORMA | VITAM | SAPIENTER INSTITUENDI. |
 Seu | Breviarium Selectiffimorum Car- | minum optimâ erudi-
 tione re- | fertorum: | Quae ex diverforum Authorum scriptis |
 excerptfit, ex proprijs quoquè addidit, & in | viginti duo Capita
 diftribuens in lu- | cem edidit | ANDREAS ILLYES | EPISCOPUS
 TRANSYLVANIEN- | SIS. | PARS SECUNDA. | ANNO M. DC.
 XCVII.

8-r. 30 lap, elől czimlap = 1 sztlan levél.

Pars III., külön czimlap nélkül, 16 lap.

A nyomtatás jellege teljesen egyező az első kötetével.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában.

Horváth Ignác.

15.

[129.] *Nagy-Szombat*, 1701.

Catharina | Gurzianorum Regina, | proprio sanguine purpu-
 rata | Theatro data | Caterina | Kralowna Gurzianska własni
 krwe ozdo | bena na diwadlo przedstawena. | Honori | Perillustris
 ac Generosi Domini | Francisci Antonij | Gössinger, | Sacrae Caes.
 Rigiaeque (*így*) Majestatis Arcis Posoniensis | Conclavium Curatoris:
 Rei Armamentariae Capitanei, ac | Campi Navium Praefecti, nec
 non aedilis Scribae, etc. Domini, | Domini ac Moecenatis gratio-
 sissimi. | Dum | Bene meritae de re literaria Juventuti munificen-
 tissime | proemia decerneret. A Devinctissimo Societatis Jesu
 Gymnasio Szakoleza dicata, | Anno MDCCI. Mense Junio. | Tyrnaviae
 Typis Academicis, per Joannem Andream Hörmann.

4-r. A—B=6 sztlan levél.

A bécsi cs. és kir. udvari könyvtárban.

Kluch János.

16.

[130.] *Gyulafejérvár*, 1711.

Sacratiffimae Hispaniarum, Hungariae, & Bohemiae Regiae
 Majestatis Generalis Equitatus, unius Cataphractorum Regiminis
 Colonellus, & in Transylvania Generalis Commendans: JOANNES

STEPHANUS COMES DE STAINWILLE. QUandoquidem tantae, & toties reiteratae querelae, ab Inelytis Statibus Provinciae hujus Tranfylvaniae, ad me deferentur, intolerabilium quasi molestiarum ergo, quibus eadem, ob nimiam itinerantium licentiam, & gratui-
tarum, tàm intertentionum, quàm vecturarum exactionem, ex parte militari expofita est, etc. Denique pro meliori Militiae, & Provincialium concordia, unus alterum convitijs nullô modô lacef-
fat, vel odiosô Curuczonum nomine injuriosè apellando afficiat, fed retroacta omnia per subfecutam non ita pridem Pacificatio-
nem oblivioni data effe noverit, fequè fciat hisce meis ordinibus pro praefcripto more in fingulis conformare. Dabantur ex Regio Generalatûs quartirio, Albae Juliae, 20-mâ Maji, Annô 1711. JSV. Stainville.

1 ívrétü lap.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában.

Horváth Ignác.

TÁRCZA.

ÉVNEGYEDES JELENTÉS A MAGYAR NEMZ. MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK ÁLLAPOTÁRÓL.

1895 JÚLIUS 1-TŐL SZEPTEMBER 30-ÁIG.

(Felolvasatott a Magyar Nemzeti Múzeum
1895 október 5-én tartott igazgatósági ülésén.)

A folyó év harmadik negyedébe esvén az olvasóteremnek két hónapig tartó bezárása, továbbá a tisztviselők legnagyobb részének szabadságolása, a könyvtári forgalom és ügymenet a megelőző évnegyediekhez képest sokkal csekélyebb számokat tüntet fel.

A könyvtár összes osztályainak gyarapítására 689 frt 27 kr. fordított; kötésre 482 frt 10 kr utalványoztatott.

A könyvtárat fizetéses belépti-jegygyel 1 azaz egy személy látogatta; és ez a körülmény 50 krral járult a könyvtár dotatiojához.

A könyvtárban előfordult személyzeti és szolgálati változásokat illetőleg felemlítendő, hogy a könyvtár igazgató-őre egyetemi ny. r. tanárrá neveztetvén ki, ő cs. és ap. kir. Felsőháznak augusztus 19-én kelt legfelsőbb jóváhagyása alapján megbízott a könyvtári igazgató-óri teendők végzésével és annak hatáskörével.

A könyvtár kiadványának, a Magyar Könyv-Szemlének f. évi 3. füzeté szeptember hó első napjaiban pontosan megjelent.

A könyvtár egyes országyairól a következő jelentések szólnak:

I.

A *nyomtatványok osztályának* anyaga a lefolyt évnegyedben köteles példányokban 806 drb, ajándék útján 175 drb, vétel útján (349 frt 27 kr értékben) 190 drb, összesen 1171 drb nyomtatvánnyal gyarapodott, nem számítva ehhez 583 drb apró nyomtatványt.

A könyvtár helyiségeiben e negyedévben 1057 egyén 2839 kötet nyomtatványt, kölcsön útján pedig 240 egyén 386 kötetet használt.

Nevezetesebb szerzemények: 1. Joh. Ámos Comenius, *Janua linguae latinae reserata aurea*. Leutschovie 1693. (25 frt.) 2. *Liber trium virorum et trium spiritualium virginum*. Paris, 1513. (20 frt.) 3. Dávid Ferencz következő művei: *De regno Christi, de regno Antichristi*, 1569. — *Dehortatio et descriptio Dei tripersonati*. — *Demonstratio falsitatis doctrinae Petri Melii*. Albae Juliae, 1568. — *De mediatoris Jesu Christi stb . . . libellus*. Albae Juliae, 1568. (30 frt.)

Ajándékaikkal a következők járultak a könyvtár gyarapításához: Az amerikai XI. nemzetközi kongresszus bizottsága (Mexico), Ásványi Lajos (Kolozsmonostor), a bécsi cs. tud. akadémia, Bubics Edéné (Irsa), Dézsi Lajos, báró Döry Andor (Zomba), Fraknoi Vilmos (Róma), Gellért Jenő, Carit Etlar Gjentofte (Dánia), Gregorutti Carlo (Triest), Heidel György (Baltimore), Jancsó Benedek, Kövesdy Antal (Tata), a Magyar Mérnök és Építész Egyesület könyvkiadó vállalata, dr. C. A. Martius (Berlin), a pápai Jókai-kör, Peregriny János, Petneházi Petényi Ottó, Récei Viktor (Pannonhalma), Sigmund Gusztáv, Singer J. (Halle), Somfai János, Szalay Imre, id. Szinnyei József, Urbán Juvenal (Szeged).

A negyedév folyama alatt 524 nyomtatványról készítettett czimlap, 450 mű repertorizáltatott, 65 ősnymtatvány határozottatott meg és katalogizáltatott, s az elemi iskolai könyvekről a »*Paedagogia*« szak-katalogus készült. A nyári szünet alatt pedig a *Litterae elegantiores miscellanae, Epistolographia, Poetae et oratores reliqui, Artes* és *Catalogi* szakok vétettek revízió alá.

II.

A *hírlapkönyvtár* köteles példánykényt 30 új hírlap 11,588 számával gyarapodott. Bekötöttet 233 kötet hírlap; a kötésre fordított összeg 482 frt 10 kr. Kötés alá adatott 101 hírlapkötet.

Átnézett 348 hírlap 6633 száma, Reklamáló levél 64 iratott, az ebben reklamált 308 számból és az előbb reklamáltakból beérkezett 363 szám.

Czédulázttatott 57 hírlap 96 évfolyama.

Az olvasók száma 306 volt, ezek 707 kötet hírlapot használtak.

III.

A *kézírtár* e negyedévi munkássága mérsékelt erővel folytatott, miután a szüneti szabadságolásokon kívül az osztály tisztviselői felváltva hosszabb időre a nyomtatványi osztályhoz voltak kiségitökként beosztva. A lefolyt évnegyed alatt rendezett Rómer Flóris kézirati hagyatéka. A kézirati csomagokból

kiválasztattak s beosztattak Rómer jegyzetei a Corvináról, hazánk-
nak őskori és római archeológiájáról, tanuló- és fiatalkori manua-
lisai, akadémiai s egyéb tudományos társulatok körében tartott
fölolvasásai, levelezése, diplomatariuma s nagy tömeget tevő jegy-
zetczédulái, melyek még munkában vannak. Mindezek rendszeresen
földolgoztattak, repertorizáltattak és czéduláztattak. Kivülök az
évnegyedi szerzemények is mind czédulázva s leltározva vannak.
E szerint 30 kéziratnak 48 kötete 63 czédulával állított föl.
Ez évnegyedbe esik a Hunyadi-levéltárért adott csereanyag átadása
s a cserébe kapott anyag átvétele. Az országos levéltártól kapott
csereanyag földolgozása most van munkában, míg a kiadott anyag
kivezetése a repertoriumokból megtörtént.

Ez évnegyedben 54 kutató 130 drb kéziratot használt.

Az új szerzemények között első helyen említendő a már
szóban volt Rómer-féle hagyaték. Bár Rómernek nem egész
kézirati hagyatéka került a könyvtárba, — a legjelentékenyebb
rész még a Műemlékek Orsz. Bizottságánál maradt s annak tulaj-
donát teszi, — az ide került rész is fölötte gazdag munkásság
eredménye s a könyvtárra különösen nagy jelentőségű ama fasci-
culus által, melyben a Corvináról szóló jegyzeteit sikerült egybe-
állítani. Ez a Corvinának oly teljes bibliografiáját tartalmazza,
a milyenné azt Rómernek ismert szorgalmával és áldozatkész-
ségével lehetett tenni. Hazai irodalmunkban ennél teljesebb
munkát nem ismerünk. E mű nem egy részletében meg van ugyan
haladva, s nem egy tekintetben elavult, s ha e szerint ítéljük
meg, nem állja ki minden irányban a kritikát. De mint a Corvina
irodalmi történetének egyetlen teljes emléke, s e fontos kérdésnek
egyik legjelentékenyebb aktája, könyvtárunknak különösen értékes
gyarapodására szolgál. A müncheni Hunyadi-levéltár megszerzése
ügyében folytatott tárgyalások kapcsán a nm. vallás- és közokta-
tásügyi miniszterium beleegyezett abba, hogy a müncheni iratokért
csereben felajánlott múzeumi kézirati és oklevél-anyag az országos
levéltárnak a csere foganatosítása céljából kiadassék, s ezért az
országos levéltár által felajánlott kárpótlás mint megfelelő ellen-
érték elfogadtassék. Ily módon az átengedett, tisztán bajor vonat-
kozású kézirati és levéltári anyagért a könyvtár mindkét osztálya
becses darabokkal gyarapodott. A kéziratári anyagban van a
többi között egy a XVI. század elejéről való egyházjogi tractatus
a győri püspököknek ajánlva, 38 kötetnyi hitelesített másolat a
királyi könyvekből, Rajcsányi Ádám kézirataiból 54 kötet, a pozso-
nyi Szent-Háromságról nevezett congregatio könyvei 7 kötetben,
a Martinovics féle összeesküvésben részes Óz Pál és Szolárcsik
Sándor lefoglalt iratai stb. Báró Podmaniczky Frigyes 1888-ban
tizennégy kötet kéziratot ajándékozott könyvtárunknak s ezek
között öt kötet Naplótöredéket; ez évi szeptember harmadikán

beküldte Naplótöredékeinek folytatását kilencz kötetben. E naplók, melyekben az írónak fiatalságától a legújabb időkig (1894) terjedő följegyzései foglaltatnak, az író előkelő s beavatott állása következtében a legújabb kor kulturális és politikai történetére becses anyagot tartalmazhatnak.

Thaly Kálmán úr három kéziratot ajándékozott; az *Actio curiosa* című színjátékot, melyet irodalomtörténetünk eléggé méltányolt, s a kurucz világ történetének két naplóját: a *Diarium Trencheniense-t* (1704) és Szathmáry Király Ádám Naplóját, mely a fejedelemmel tett utazásáról szól. Erdélyi Pál egy paskillusgyűjteménnyel járult hozzá az osztály gyarapításához. A vásárlások között említés érdemel még egy pompás kötésű 1622-ből való jegyzetkönyvecske s Dersi Istvánnak *Diacrisis* című kézírata.

IV.

A levéltár a lefolyt évnegyedben vétel útján 200, ajándék útján 3, csere útján 508, letétemény útján 12, összesen 723 drb irattal gyarapodott.

Ezek az osztály egyes csoportjai között következőkép oszlanak meg:

Középkori oklevelek: 368 eredeti, 54 másolat; újabbkori iratok: 192, levelek: 18; 1848/49 és az emigratióra vonatkozó iratok: 30, nemesi irat: 2, kamarai iratok, számadások: 49, czéh-iratok: 6, török-magyar iratok: 2, külföldi iratok: 2 db.

Ajándékaikkal dr. Szontágh Antal (Szirák, Nógrád-megye), Salzer Adolf és az ujhartyáni egykori kovács, bodnár, csizmadia és takács czéhmesterek nevében Schultz Mihály, letéteménnyel gróf Bethlen András val. belső titkos tanácsos gyarapították a levéltárat. Vásárlásra 145 frt fordított.

A szerzemények között első helyen áll azon 508 dbból álló okiratgyűjtemény, amelyet az országos levéltár a Hunyadi-iratok megszerzése céljából átengedett 266 db bajor vonatkozású oklevélért cserében, illetőleg kárpótlás fejében adott át levéltárunknak. Az országos levéltár kettős példányaiból kiválasztott gyűjtemény 11 db. XIII. századi, 112 db XIV. századi, 207 db XV. századi és 35 db XVI. századi, összesen 365 db eredeti mohácsi vész előtti oklevéllel gyarapította középkori irataink gyűjteményét; ez iratok, valamint az 54 db középkori oklevél-másolat, 88 db újabbkori irat s 1 czimerlevél-másolat legnagyobb részt kihalt főúri családokra, u. m. a Báthoryakra, Garaiakra, Marczaliakra, Alsó-lendvai Bánfiakra, stb. és a pálos-rend, klarissza-apácák s más eltörölt magyarországi rendek kolostoraira vonatkoznak, s úgy diplomatikai értékük, mint tartalmi becsük tekintetében jóval felülhaladják a csereképen kiadott bajor vonatkozású oklevelek jelentőségét.

Az 1848/49. évi szabadságharcz iratainak gyűjteménye a szabadságharcz esatáira, politikai eseményeire, vezéreire stb. vonatkozó 18 drb grafikai táblázattal és térképpel gyarapodott, melyek az előző évnegyedben gróf Kreith Bélától megvásárolt gyűjtemény kiegészítő részét képezvén, utólag vétettek át a levéltár számára.

Az emigratorira, nevezetesen az abban szereplő gróf Bethlen Ferenczre és Gergelyre vonatkozó 12 db iratot gróf Bethlen András v. b. titkos tanácsos a múzeumban elhelyezett családi levéltár kiegészítésére adta át levéltárunknak, kárpótlásul a gróf Bethlen Gergely által vezetett 1848/49-iki ezredparancskönyvért, melyet a könyvtár igazgatósága a gróf kívánságára kikebelezvén a családi levéltárból, a család rendelkezésére bocsátott.

A nemesi iratok újabb szaporulatai: 1. 1467 april 24. Buda. Mátyás király czímeres levele Gosztonyi, máskép Kövesszarui Tamás részére. (Hitelesített másolat 1759-ből, a czímer festett képével.) 2. 1560 január 3. I. Ferdinánd czímeres levele Chepely Mihály és Korláth Mihály részére.

A kutatók száma 20 volt; ezek 2140 iratot használtak.

Feldolgoztatott 1330 db irat, ezek között a lefolyt negyedév összes szerzeményei.

A levéltár egyes csoportjaiba beosztatott 368 középkori, 369 újabbkori irat, 423 levél, 40 egyéb irat.

A levelek csoportja, mely mostanig csomagokba kötve a levéltár folyosóján volt felállítva, a középkori és újabbkori iratok folytatása gyanánt fiókokban nyert végleges elhelyezést. Ép így áthelyeztetett a nemesi iratok csoportja, s mindkét gyűjtemény fiókjai jelző lapokkal lettek ellátva.

A családi levéltárak közül befejeztetett a Szent-Ivány család levéltárának rendezése. A levéltár 26 fiókban állítatott fel; gazdagságáról a következő szám adatok nyújtanak felvilágosítást: a középkori iratok száma a XIII. századból 12 db, a XIV. századból 24 db, a XV. századból 73 db, a XVI. századból (1526-ig) 6 db, középkori oklevelek másolatai 14 db, újabbkori iratok a XVI. századból (1527-től) 89 db, a XVII. századból 268 db, a XVIII. századból 2562 db, a XIX. századból 5682 db; térképek 24 db, genealogiai jegyzetek 59 db, levéltári lajstromok 33 db. A levéltár összes iratainak száma: 8644 db, s ezek között eredeti középkori irat van 115 db.

Rendezés alatt van végül a báró Balassa-család levéltára.

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA.

HELLER ÁGOSTTÓL.¹

Midőn a tisztelt könyvtári bizottság előtt a könyvtár állapotáról és a benne előfordult újabb mozzanatokról első ízben szerencsém van jelentést előterjeszteni, szükségesnek tartom mindenekelőtt röviden előadni, hogy mily állapotban találtam az akadémia könyvtárát, hogy ezek után elmondhassam, mily eszközöket tartok megfelelőeknek a talált hiányok orvoslására, és hogy eddig mit tehettem a könyvtár és a vele kapcsolatban álló kéziratár végleges rendezésének előmozdítására.

A mi a könyvtár osztályozását illeti, a tiszta koordinálás rendszere van elfogadva, a mi a kezelést és a műveknek a leginkább megfelelő osztályba való beillesztését lényegesen könnyíti. Az osztályok egészben véve elég jól vannak megválasztva. Egyes osztályok később előnyösen szétválasztandók lesznek, mint p. o. a matematikai, mely jelenleg a csillagászattal kapcsolatos, a germán irodalom, melyben a német, az angol és skandináv irodalmakat találjuk stb. A tudományos szakfolyóiratok a megfelelő tudományszakokba vannak beosztva. Több tekintetben czélszerűbb ugyan, ha a folyóiratok, tárgyukra való tekintet nélkül, külön osztályt alkotnak, de mivel könyvtárunkban a politikai napilapok nagy tért foglalnak el, és mivel a mostani rendnek megbontása nagy zavart okozna, a mostani elhelyezést megtartandónak vélem.

Valamely könyvtár használhatóságának mértéke: *katalogusainak állapota*. Mióta valami tíz évvel ezelőtt a nagy czédula-katalogus készítése megindult, kerekszámban 48,000 műről készült el a czédula-katalogus, holott a kézi katalógus körülbelül 50,600 munkát foglal magában. Minthogy azonban a könyvtár, becslés szerint, legalább 60,000 műből áll, az évi gyarapodás pedig körülbelül 2300 műre teendő s ezzel szemben átlag évenként csak 2000 munka lajstromoztatik, könnyen belátható, hogy ilyen lépésben haladva, a restantiák lavinaszerűen felszaporodnak, a lajstromozás soha sem készülhet el és — minthogy a múlt év végeig folytatott eljárás szerint a lajstromozás mindig chronologikus rendben haladt — ép az aktuális művek: az irodalom legújabb termékei vagy kötetlenül hevertek a földön, vagy bekötve, de még mindig lajstromozatlan, tehát fel nem lelhető állapotban álltak és állanak még részben százával a könyvpolczokon.

A nagy czédula-katalogus csak belső könyvtári használatra való; az olvasó közönség számára a már régi időtől fogva megkezdett és azóta folytatott *szak-katalogus* szolgál, mely egy neme

¹ A M. Tud. Akadémia új főkönyvtárnokának első jelentését egész terjedelemben vesszük át az Akadémiai Értesítő f. évi deczemberi füzetéből.

e czédula-katalogusnak, csakhogy szilárd kötetekbe foglalva, kötetlen csomagokban őrzött folytonos pótlásokra szorul.

Ezen katalogusokon kívül a könyvtár gyarapodásáról vezetetik a járulék-napló és inventárium név alatt a könyvek számlajelzés szerinti katalogusa, tehát az úgynevezett »*standkatalog*«.

A rendszer, mely szerint valamely könyvtárban a könyvek felosztatnak és elhelyeztetnek, az illető könyvtár használhatóságára és czélszerűségére nézve elvégre közömbös dolog és többé-kevésbé izlés dolga. Legczélszerűbbnek látszik itt is, hogy a középúton maradjunk és hogy a mesterkélt felosztási rendszereket kerüljük. A lényeges kellék, melynek segítségével a könyvek elhelyezésének akármely rendszere mellett azonnal és könnyen eligazodunk, a különféle szükséglet szerint berendezett katalogusok szerkesztése.

Ezt az elvet szem előtt tartva és tekintetbe véve, hogy az akadémia könyvtárának jelenlegi osztályozása ellen komoly kifogás nem tehető, a jelenlegi beosztási rendszert teljes mértékben megtartandónak véltem, és feladatomat abban látom, hogy ezen rendszer szerint a könyvtár mennél gyorsabban végleg rendeztessék.

Hogy a könyvtár kezelése a helyes vágányba zökkenjen, a régi eljárást annyiban kellett megváltoztatni, hogy az újonnan beérkező könyvek azonnal teljesen lajstromoztassanak, s ekként hozzáférhetővé tétessenek. Minthogy továbbá szükségesnek tartom, hogy a könyvtár könyvvállománya minden egyes alkotó részében biztosítva legyen, mindenekelőtt egy *törzskönyv* szerkesztését látam szükségesnek, mely a könyvben is kitüntetett folyószám szerint a könyvtárban meglevő összes művek összeírását tartalmazza. Ez a törzskönyv egyelőre új beszerzésekre terjeszkedik, lassanként pedig az egész könyvvállományt fel fogja ölelni.

Egy másik könyv, mint *segéd-inventárium*, a folyóiratok és folytatások művek számára szolgál, melyben a művek vagy folyóiratok betűrend szerint (a törzskönyvre való vonatkozással) foglaltatnak. Egy harmadik újonnan berendezett lajstrom azon akadémiáktól és tudományos társulatoktól beérkező kiadványok rendbentartására szolgál, melyekkel akadémiánk kiadványcserét folytat.

Ezen három új jegyzék és a nagy czédulakatalogus mellett az olvasóközönségre nézve a legfontosabb a *szak-katalogus*. Minthogy a jelenleg használatban levő szak-katalogus nem teljes, azonkívül megbízhatatlan és berendezésre nézve kényelmetlen, azért ezen katalogus alapos reformja nagyon kívánatos. Midőn az ilyen könyvkatalogusra használt különféle módok között körültekintettem, legczélszerűbbnek találtam azt a katalogus-formát, melyet a római Vittorio-Emmanuele könyvtárban, Olaszország legnagyobb könyvtárában használnak, s melyet *Aristide Staderini* Rómában készít. Ez a szerkezet oly czédula-katalogus, mely a közönség

kezébe adható szilárd kötetekbe van foglalva, oly módon, hogy abba újabb czédulák könnyű szerrel beiktathatók.

Könyvtárunk tekintélyes osztálya: a keleti irodalom osztálya, mely szintén nagyobbrészt lajstromozatlan volt. Jelenleg a Szilágyi Dánieltől szerzett könyvek majdnem teljesen lajstromozva vannak, a Bak-féle adományból származók még ezután következnek. A lajstromozással *Máder Béla* ura! biztam meg, ki Goldziher Ignác társunk nyilatkozata szerint e czélra kiválóan képes.

Egyébként az újonnan beérkező művek azonnal teljesen lajstromoztatnak és e mellett az előbbeni évekről hátramaradt munkák is beiratnak a katalogusba. A folyóiratok és egyéb periodikusan megjelenő kiadványok egyelőre még a régi módon kezel-
tetnek.

A könyvtárral kapcsolatban áll az akadémia *kézirattára*. A kéziratár katalogusa két részből áll: egy *általános betűrendes* és egy *szak-katalogus*-ból. Rendes törzskönyv vagy inventárium, mely a kéziratok beszerzésének módját említené, nem létezik. Az éppenséggel nem szerencsésen választott jelző szavak sok esetben a kívánt kézirat megtalálását majdnem lehetetlenné teszik. A katalogus revíziója és az egyes kéziratcsomagokban foglalt különféle tárgyú iratnak a katalogusban való feltüntetése a legközelebbi évek feladata leend. Úgyszintén lajstromozandó lesz a kéziratárban elhelyezett számos kép és metszet is.

A mult hetekben a gróf *Széchenyi István*-féle naplók és kéziratok a főttkári hivataltól, megőrzés végett, átadtak a kéziratárnak. Minthogy az akadémia nagy alapítója emlékének méltó megőrzésére illőnek tartom, külön szekrényben összegyűjtve felállítani mindazt, mi gróf Széchenyi István irodalmi tevékenységére vonatkozik, azért a Széchenyi-iratok külön jegyzék szerint osztatlanul fognak a kéziratárban őriztetni.

A könyvtárnak még egy nevezetes gyarapodásáról kell említést tennem, t. i. a július hó óta az akadémia birtokába átment Elischer Boldizsár-féle *Goethe-gyűjteményről*. Ez az értékes gyűjtemény, melynek valóban nagy értékét abban a mértékben, a mint azt átveszem, jobban és jobban tudom megbecsülni, jelenleg az erre a czélra felhasznált helyiségben állítatik fel, mely területre nézve céljának éppen meg fog felelni. A butorzat legnagyobb része már fel van állítva, a még hátralevő darabok, nevezetesen a kettős tárló, mely a kéziratok, képek és egyes érdekesebb nyomtatványok kiállítására fog szolgálni, már a legközelebbi napokban rendeltetése helyére kerül. A mint a gyűjtemény fel lesz állítva, a katalogus készítése azonnal meg fog kezdetni.

Még két — a könyvtárt közelről illető — dolgot kell itt felemlítenem: az első a könyvtári szabályzatra, a másik a könyv-és kézirat-kikölcsönzésnek rendezésére vonatkozik. Az akadémia

ügyrendjében foglalt könyvtári szabályzat nagyon általános kifejezésekben gondoskodik a könyvtár és kéziratár kezeléséről és használásáról. Ezen okból már elődöm megbízott egy új szabályzat kidolgozásával. Az említett szabályzatra vonatkozó némi előmunkát részemről már meg is történt, nem szeretném azonban ezt a hosszú időre kiható dolgot elhamarkodni, és kívánám, hogy az igen tisztelt bizottság minden egyes tagja tudomást szerezzen a készitendő tervezetről, úgy hogy ez új szabályzat — mint ez más képen nem is lehetséges — a bizottság közös akaratából származván, a könyvtári személyzet és a könyvtárt használó közönség előtt a kellő súlylyal birjon.

A mi a kikölesönzés ügyét illeti, ez is alapos reformra szorul. Igen nagy t. i. az évek óta kikölesönzött művek száma. Szükségesnek mutatkozik a készitendő új szabályzatban a könyvtár állományának biztosítása céljából egy évenkénti általános revíziót megkövetelni, a mint ez nálunk más könyvtárakban, de különösen a külföldi könyvtárakban szokásos. Különösen figyelembe kell venni a kéziratok kikölesönzésének módozatait, mert ez irányban az akadémia sokszor pótolhatatlan veszteség érheti.

Jelentésem nem volna teljes, ha a könyvtár gyarapodásáról, térbeli elhelyezésének viszonyairól és használásáról nem tennék említést. A könyvtár gyarapodása a kiadványcserében és adomány útján kapott könyveken kívül a rendelkezésre álló szerény összeggel arányban áll. Egy negyedrészt a kötés, egy ötödrészt a folyóiratok emésztik föl. A hátramaradó csekély összeg a régiek pótlására és az új irodalom főbb jelenségeinek beszerzésére fordítható, lehető tekintettel a fővárosban meglevő többi nagyobb könyvtárra, különösen pedig a szakkönyvtárakra.

Mint a legtöbb könyvtárban, úgy nálunk is érezhető a hely szűk volta. A könyvek némely polczon háromsorosan, legtöbb helyen kétsorosan állanak, a mi a könnyű kezelést nagyon hátráltatja. Kivánatos volna egy lajstromozó helyiség, egy olvasószoza az akadémia tagjai számára stb. Minthogy azonban ezen bajokon egyelőre alig lehet segíteni, egyszerű jelzésükkel megelégszem.

Az említett bajok különösen érezhetők voltak addig, míg a könyvtár nagy terme világítás nélkül volt. Ezen állapot a könyvtár használhatóságát is lényegesen csorbította, minthogy téli időben már négy óraker az olvasó közönségtől kívánt műveket a könyvtári helyiségben kikeresni nem lehetett.

Kérésre és nagy öröömre az akadémia igazgató-tanácsa lehetségessé tette, hogy az elektromos világítás bevezetése által a könyvtár és a kéziratár helyisége (az udvari könyvtárterem kivételével) most már a legvégső szegletig kivilágítható. Ezen berendezés a könyvtár használhatóságát nagyban növelte és lehetségessé tette, hogy a lajstromozó munka bármely időben végezhető legyen.

A könyvtár használatát illetőleg megemlítem, hogy számos akadémiai tag és sok más tudós sűrűn veszi igénybe a könyvtárt, és hogy délutánonként az olvasótermet rendesen teljesen elfoglalja az olvasóközönség.

Igen tisztelt bizottság! Arra törekedtem, hogy jelentésemben az akadémiai könyvtár állapotáról lehető tökéletes képet nyújtsak. Ismételve kijelentem, hogy a könyvtár jelenlegi berendezését, azaz felállítását és beosztását egészben véve czélszerűnek és kielégítőnek tartom. De más felől elkerülhetetlenül szükséges, hogy a könyvtár lajstromozása és végleges rendezése lehető rövid idő alatt befejeztessék, és hogy addig is az újonnan beérkező könyvek, folyóiratok és egyéb tudományos kiadványok mennél gyorsabban jussanak végleges rendeltetésök helyére, hol mindenki számára hozzáférhetőek legyenek.

Az igen tisztelt bizottságot végül arra kérem, hogy engemet törekvéseimben tekintélyének súlyával és hathatós pártfogásával támogatni sziveskedjék.

RÁTH GYÖRGY KÖNYVTÁRA.

Ráth György nyug. kir. táblai tanácselnök könyvtára bibliografiai ritkaságainak száma tekintetében tudvalevőleg az első helyet foglalja el magán-gyűjteményeink között. A kiváló könyvbarát és bibliografus, áthatva attól az óhajástól, hogy gyűjtői munkásságának eredménye az utókor számára is együtt maradjon, kötelező nyilatkozatot tett arra nézve, hogy könyvtára halála esetén adomány czimén a Magyar Tudományos Akadémia birtokába megy át. Az elsőrangú gyűjtemény sorsa ekként oly módon lón biztosítva, mely a hazai tudományosság minden barátját a legnagyobb elismerésre és hálaára készíti a lelkes hazafi iránt, ki nagybecsű adományával egy fáradhatatlan munkásságban eltöltött élet eredményét tette a nemzet közkincsévé. A Magyar Tudományos Akadémia könyvtára Ráth György ez adománya folytán a maga nemében páratlan, unikumokban gazdag hungarikum-gyűjtemény birtokába fog jutni; az adományban e mellett kellő figyelembe részesült a Ráth György vezetése alatt álló Országos Magyar Iparművészeti Múzeumon kívül a Magyar Nemz. Múzeum könyvtára is, a mennyiben Ráth az Akadémiában már meglevő könyvekre nézve akként intézkedett, hogy azok e két intézet között osztassanak meg.

Ráth György a könyvtára sorsa felől hozott határozatát a következő sorokban tudatta a Magyar Tud. Akadémiával:

Tekintetes Akadémia!

Régi óhajásom, hogy az 1711 előtt nyomtatott hungarikák-ból álló könyvtáram, mint jelentékeny anyagi áldozatokkal járó, hosszú évi, fáradságos és rendszeres gyűjtés eredménye, halálom

utáni, főbb alkatrészeiben együtt maradjon, s valamint eddig a kutatóknak rendelkezésére állott, ez után is ily irányú használhatása állandóan biztosítva legyen.

Nyilván való, hogy e czélom leginkább úgy valósítható meg, ha könyvgyűjteményemnek az utókor számára való sértetlen fenntartását valamely előkelő hazai nyilvános könyvtár vállalja magára.

Ezt tartottam egyébként az utóbbi években folytonosan szemem előtt, midőn könyvtáram gyarapításánál, tekintet nélkül a felkutatásukkal s beszerzésükkel járó fokozottabb áldozatokra, főleg oly ritka és részben eddig ismeretlen munkák megszerzésére törekedtem, melyek a hazai könyvtárakban hiányzanak.

Minthogy pedig történetünk s irodalom-történetünk terén a Magyar Tudományos Akadémia fejt ki a legüdvösebb tevékenységet, melyet magam is csekély tehetségem szerint erővel s jóakarattal előmozdítani törekedtem: tiszteletemnek és kegyeletemnek kifejezéseül könyvtáramat halálom esetére visszavonhatlanul és örök időkre a Magyar Tudományos Akadémiának kívánom ajándékozni a /. alá csatolt szerződési tervezetben körülírt feltételek mellett.

Még élek, a könyvtár feletti rendelkezést magamnak tartom fenn, főleg abból az okból, hogy még tovább gyarapítsam s fejleszszem.

Mindazonáltal kérem a Tekintetes Akadémiát, hogy megnyugtatómúl ezen adományomnak a kijelölt feltételek melletti elfogadását már most kimondani és elnökségét ama ajándékozási szerződés aláírására felhatalmazni méltóztassék.

Ez esetben hálásan fogom venni, ha a Tekintetes Akadémia könyvtáram jegyzékének elkészítéséhez szíves lesz segédkezet nyújtani.

A katalogizálás közben egyszersmind meg fogom állapíthatni, hogy a könyvtáramban levő munkákból melyeket birja már a Tudományos Akadémia könyvtára, s hogy ezen az utóbbi könyvtárral szemben duplumokból, melyeket szánok az Orsz. Magy. Iparművészeti Múzeumnak, illetve a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának.

Kedves kötelességemnek fogom tartani, a kész jegyzéket a Tudományos Akadémiának hiteles alakban bemutatni.

Felhasználom ez alkalmat kiváló tiszteletem nyilvánítására.

Kelt, Budapesten, 1895. évi november hó 21-én.

Ráth György.

A Magyar Tud. Akadémia f. évi november 25-ikén tartott összes ülése mély köszönete és hálája kifejezésével vette tudomásul Ráth elhatározását, az adományt elfogadta, az adományozó által kikötött feltételek teljesítésére magát kötelezte és az

Akadémia elnökét fölhatalmazta, hogy az ajándékozási szerződést, az Akadémia nevében, közjegyző előtt megköthesse.

Az ennek alapján f. évi december 16-án megkötött szerződés következőkép hangzik :

630/1895. ügyszám. Hiteles kiadvány. Közjegyzői okirat.

Elöttem Görgei István budapesti királyi közjegyző előtt az alól megírt helyen és napon megjelentek: méltóságos Ráth György úr, nyugalmazott királyi ítélőtáblai tanácselnök, az Országos Magyar Iparművészeti Múzeum főigazgatója és az Országos Képzőművészeti Tanács alelnöke, budapesti lakos egyik részről, és nagyméltóságú Báró Eötvös Loránt úr, budapesti lakos, kiket személyesen ismerek, — utóbbi mint a Magyar Tudományos Akadémia elnöke és az alábbi jogügylet megkötésére különösen is meghatalmazottja másik részről; — és előttem a következő »halál esetére szóló ajándékozási szerződést« kötötték meg és kérték közjegyzői okirat alakjában fölvétetni; mely alkalommal ügyleti tanúk gyanánt az egész ügymenet alatt elejétől végeig együttesen az általam szintén személyesen ismert nagymélt. Daruváry Alajos v. b. t. t. úr és méltóságos Karap Ferencz úr, mindketten a főrendiház tagjai, budapesti lakosok kértettek fel és voltak folytonosan jelen.

»Halál esetére szóló ajándékozási szerződés,« mely egyrészről az alólírott Ráth György, mint ajándékozó, másrészről az alulírott ezidőszerinti elnöke által képviselt Magyar Tudományos Akadémia, mint megajándékozott között megkötöttet a következőképen:

I. Ráth György a maga, régi Hungarikákból álló tulajdon könyvtárát halála esetére, visszavonhatlanul és örök időre odaajándékozza a Magyar Tudományos Akadémiának a következő föltételek alatt:

1. A mennyiben ezen könyvtárban oly munkák találtatnának, melyek a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárában teljes és jól megtartott példányokban már megvannak, — ezen munkákból, mint az Akadémiára nézve kettős példányokból azokat, melyek a hazai nyomdászat fejlődésének feltüntetésére alkalmasak, valamint azokat is, melyek nyomdászkiállításuknál, illetve illusztrációiknál vagy kötésükknél fogva az Országos Magyar Iparművészeti Múzeum nyújteményeinek keretébe vonhatók be, — köteles legyen a Magyar Tudományos Akadémia, mihielyt az ajándékozonak említett könyvtárát átveszi, az Országos Magyar Iparművészeti Múzeumnak, — továbbá ugyancsak az Akadémiára nézve duplumot képező munkákból azokat, melyek a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában hiányzanak, ugyancsak az ajándékozó könyvtárának átvétele után a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának Ráth György ajándéka czimén kiadni.

Ajándékozó fentartja magának a jogot, hogy az előző pont

értelmében az Országos Iparművészeti Múzeumot és a Magyar Nemzeti Múzeumot megilletendő munkákat maga jelölhesse meg.

2. Ajándékozónak a jelen szerződésben foglalt intézkedéséhez képest a Magyar Tudományos Akadémia tulajdonába átmenő könyvei külön helyiségben, vagy ha ez ellen bármi oknál fogva akadály forogna fenn, külön szekrényekben őrizendők, semmi szín alatt el nem idegeníthetők és csakis a Magyar Tudományos Akadémia helyiségeiben legyen szabad azokat használni.

3. Önként értetik, de ajándékozó ezennel kifejezetten is kijelenti, hogy az ő mánál korábbi keletű végrendelkezésében ezen könyvtárára vonatkozólag tett intézkedései a jelen szerződésben történt ajándékozási visszavonhatóan ténye által hatályukat veszítették.

II. Báró Eötvös Loránd, mint a Magyar Tudományos Akadémianak ezen szerződés megkötésére a 33. akadémiai ülés folyó évi november 25-én megtartott kilenczedik összes ülése 232. határozatával külön meghatalmazott ezidőszerinti elnöke Ráth György úrnak ezen nagylelkű ajándékozását feltételeivel együtt a Magyar Tudományos Akadémia részére, mint megajándékozott részére, köszönettel elfogadja és a jelen ajándékozási szerződésben kikötött föltételek annakidején leendő pontos megtartására az általa képviselt Magyar Tudományos Akadémiát ezennel kötelezi.

Miről ezen közjegyzői okirat fölvetetett, általam a feleknek az ügymenet egész folyama alatt folytonosan és együttesen jelen volt ügyleti tanúk előtt felolvastatott, általuk akaratjukkal mindenben egyezőnek előttem személyesen és élőszóval kijelentetett és miután eszerint az 1874. évi XXXV. törvényczikk 82. §-ában előírt határozmányoknak mindenben elég tétetett, — előttem sajátkezűleg aláíratott.

Budapesten, 1895. ezernyolczszázkilenczvenötödik évi deczember hó 16. tizenhatodikán. — Ráth György s. k. — b. Eötvös Loránd s. k. — Daruváry Alajos s. k. — Karap Ferencz s. k. — Görgei István kir. közjegyző s. k. — (P. H.)

SZAKIRODALOM.

Geschichte des Collegium Germanicum-Hungaricum in Rom. Von Cardinal Andreas Steinhuber S. J. Freiburg i. Br. Herder, 1895. 2 kötet.

Mindenkinek, ki az örök városban megfordult, bizonyára feltűntek azon biborvörös talárba öltözött fiatal papok, kikkel naponként a Monte Pincio sétányán találkozhatik a római vándor, a mint breviariumukat forgatva a sötét ciprusfák alatt bolyongnak. Az idegen előtt, kinek lelkét Róma annyira betölti, hogy még saját létéről is megfélekedezik nem egyszer, e fiatal papok mindig szemet szúrnak. A Collegium Germanicum-Hungaricum növendékei ezek, kiket a római népvicz, épen ruhájukról, oly találóan nevezett el »gamberi cotti« fött rákoknak.

E collegium történetét tárgyalja az előttünk fekvő két kötet. Biboros szerzője maga is a collegium növendéke, majd annak 13 éven át rektora volt, 1893 óta pedig a bibornoki collegium tagja. Mint műve előszavában mondja, csak kötelességét teljesíti az intézettel szemben, melyben kiképezését nyerte, midőn annak okiratokon alapuló történetét, az elsőt, mely a collegium történetét alapításától kezdve a jelen időkig tárgyalta, nyilvánosság elé viszi.

A Collegium Germanicum-Hungaricum alapítása 1552-re nyúlik vissza. Morone Jánost és Loyola Ignácot illeti az érdem, hogy ez intézet megalakult. Célja a reformáció által a katolikus vallásban mindenütt érezhető hanyatlás meggátolása volt, minden tekintetben megfelelő papok nevelése által. Létkérdése azonban már az első évtizedekben nagyon kétségessé vált. Az anyagi zavarok, melyekkel az intézetnek küzdenie kellett, létét komolyan veszélyeztették, melyet csak XIII. Gergely 1573-ban tett alapítványa háritott el. Innen datálódik a collegium tulajdonképeni föllendülése, jöllehet a századok során, főleg a jelen században, fennmaradása nem egyszer komolyan veszélyeztetve volt.

A collegium az első időszakban csak németországi tanulók fölvételére szolgált, melynek megfelelőleg a Collegium Germanicum nevet viselte. Azonban ezt nem vették oly szigorúan, és más országokbeli növendékekkel is találkozunk a németek mellett. Hazánkból a legelső a nyitrai egyházmegyei Szántó (Arator) István volt, kinek ösztönzésére alapította XIII. Gergely 1578 márczius 1-én a Collegium Hungaricumot, melynek tulajdona lett mindjárt az alapításkor a Coelius hegyen fekvő S. Stefano Rotondo templom. Hanem a magyar intézetre rossz idők jártak. Nem volt miből azt fenntartani, s ezért XIII. Gergely 1580 április 13-án a két intézetet egyesítve, annak a collegium Germanicum-Hungaricum nevet adta.

Steinhuber könyvében az egyesített collegiumnak úgy az egyesítés utáni, mint annak külön-külön megelőző történetét behatóan, az okiratok lehető teljes felhasználásával tárgyalja. Megismertet minket a collegium külső történetével, annak belső szervezetével, tanulmányi rendszerével, szóval bel- és küléletének minden egyes nagyobb mozzanatával. Közli a növendékek neveit, egyházmegyéik szerint, az alapítástól kezdve, a kiválóbb szerepet játszókat rövid életrajzával. Nem tartozik e folyóirat keretébe a munka méltatása historiai szempontból. Nekünk bibliografiai szempontból kell ezt tekintetbe vennünk. És e tekintetben konstatálnunk kell azt, hogy a munka, minden jó tulajdonságai daczára, sem elégít ki bennünket teljesen. A tudós szerző hallgatással mellőzi úgy a collegium könyvtárát, mint pedig annak oly gazdag levéltárát is.

Némileg pótolja e hiányt az előszó azon része, melyben a biboros szerző röviden beszámol arról, hogy honnan merítette az anyagot művéhez. Ami a collegium történetét illeti, ezt először P. Girolamo Cattaneo az intézet tanulmányi prefektusa kísértette megírni. Midőn 1652-ben az intézet alapításának első százados évfordulója volt, Cattaneo megbízást nyert, hogy a collegium történetét írja meg. 1652-ben kiadta mintegy bevezetesképen »Panegyricus de institutione Collegii Germanici et Hungarici« című művét. Cattaneo 1655-ben Nápolyba helyeztetvén át, Fusban Vilmos spiritualis bizatott meg a munka folytatásával. Munkája »Historia Collegii Germanici et Hungarici« csak kéziratban van meg a collegiumban s az 1552—1581-ig terjedő időközt foglalja magában. Fustban után Pleickner Ádám, a collegium volt minisztere, folytatta a munkát, de 1683 körül elhalt, s munkája befejezetlen maradt. A collegium története most majd 100 évig pihent. 1770-ben jelent meg Rómában a jezsuita rend hivatalos historiografusa P. Cordara Gyulának »Collegii Germanici et Hungarici Historia libris 4 comprehensa« című munkája, mely nagyrészt Pleickner és Fusban nyomdokán halad, és 1581-ig terjed.

Munkája negyedik könyve a collegium status praesensével foglalkozik, azonfelül közli a »Catalogus virorum illustrium qui ex Collegio Germanico et Hungarico prodierunt«-ot, mely Steinhuber szerint munkája legbecsesebb részét képezi. Cordara óta nem jelent meg a collegiumról tudományos alapon irt könyv, mert az 1843-ban Lipcsében megjelent »Das Deutsche Collegium in Rom. Entstehung, geschichtlicher Verlauf, Wirksamkeit, gegenwärtiger Zustand und Bedeutsamkeit derselben. Von einem Katholischen« mű komolyan számba nem vehető. A collegium méltóságához mért, kimerítő történetét csak Steinhuber adta jelen munkájában.

Munkájához szerző a levéltári anyagot két helyről merítette, a collegium levéltárából és a jezsuita rend főlevéltárából. A két levéltár közül főleg az első adott, különösen a collegium beltörténetére, adatokat. Egyesítve van e levéltárral a collegiummal egyesített San Saba, Santa Croce di Avellana, Santa Cristina és Lodivechio apátságok, továbbá a Santo Stefano Rotondo templom levéltára. E levéltár tartalmát főleg pápai bullák, decretumok, levelezések, visitatio-jegyzőkönyvek és az intézet vagyoni helyzetére vonatkozó följegyzések képezik. Fő fontossággal bír a növendékek katalogusa, mely három kötetre terjed, ú. m. 1552—1716, 1716—1798, 1818-tól mai napig. Az első kötet 3. oldalán a következő bejegyzést találjuk: Hic liber continet nomina alumnorum ab erecto Collegio Germanico quantum ex diversis catalogis ordine temporum servato colligere licuit. Confectus est nunc primum die primo Januarii anno 1608 et originalia in archivio reposita. A katalogus azonban csak 1653-tól kezdve lesz terjedelmesebb, addig a bejegyzések hézagosan történtek. E katalogus szolgált alapul Steinhubernek munkája azon részében, hol a növendékek névsorát, egyházmegyék szerint összeállítva, közli. Azonfelül az I. kötet 40—42 lapjain közli a Loyola Ignác életében fölvetett növendékek neveit (1552—1555 évekből) azoknak a liber juramentorumban tett sajátkezű följegyzéseik alapján.

Látjuk ebből, hogy aránylag nagyon csekély az, mit Steinhuber munkájában a collegium levéltáráról mond. Pedig a Collegium Germanicum-Hungaricum levéltára főleg Magyarországra nézve, gazdag adatokat rejtget magában. Mutatja ezt Fraknói Vilmos értekezése: »A szent Istvántól Rómában alapított magyar zarándokház«,¹ melyhez a legfontosabb adatok a collegium levéltárából kerültek ki. Ép ezért nagyon sajnálhatjuk, hogy Steinhuber jelen művében nem szorított egy kis fejezetnek helyet a collegium könyv-, illetve levéltáráról.

Dr. Áldásy Antal.

¹ Katholikus Szemle 1893. II. füzet és külön is.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

Az **Egyetemes Philologiai Közlöny** f. évi füzetek közül a VI—VII. füzetben *Felsmann József* a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárának *Hung. oct. 26.* jelzetű XV. századi kódexével foglalkozik, mely *György* magyar vitéznek a purgatoriumban való vezeklését tartalmazza. A kódex bibliografiai leírása után irodalomtörténeti szempontból tárgyalja az érdekes legendát és hű magyar fordításban közli az 1489. évszámot viselő kézirat teljes szövegét. Ugyane füzetben találjuk *Hellebrandt Árpád* pontos és kimerítő bibliografiai lajstromát a magyar filologiai irodalom 1894. évben megjelent termékeiről. Az összeírás 2013 dolgozatot sorol fel a filologia köréből. A IX. füzetben *Rupp Kornél* munkatársunk *Komjáti Benedek*nek *Erasmushoz* való viszonyát fejtegeti s a *Fraknói Vilmos* által 1879-ben felfedezett *krakkói töredékről*, mely a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában őriztetik, *Sziládi Áron*nal egybehangzólag kimutatja, hogy az próbanyomás *Komjáti bibliafordításának* 1533-ban *Victoris* *krakkói* nyomdásznál megjelent művéből.

Az **Irodalomtörténeti Közlemények** folyó évi II. füzetében *Horváth Cyrill Michael de Ungaria XIII* beszédének tartalmát ismerteti. *Bárczay Oszkár* befejezi a Tudománytár anteaktáinak közlését s *B. F.* megkezdí az 1893/94-iki középiskolai értesítőkben megjelent irodalomtörténeti értekezések ismertetését. A III. füzetben *Horváth Cyrill Világiak* régi magyar imádságos könyvei című alatt a *Festetich*-, a *Czeh*-, *Peer*- és *Gyöngyösi-kódexek* könyvészeti és irodalomtörténeti méltatásával foglalkozik s egyúttal igen érdekes képet nyújt a pálosrend XV. századi irodalmi tevékenységéről, könyvtári viszonyairól. *Balassa József* *Barta Szabó János* debreczeni diák 1824-ben összeírt verseskönyvét ismerteti, melynek kézírata *Visontán*, *Somogy vármegyében* jutott kezei közé. Az *Adattárban Dézsi Lajos* egész terjedelmében közli az *Igazság* koronája című, *Bethlen Elek* fölött 1696-ban elmondott halotti emlékverset, mely *Tótfalusi Kis Miklós* halotti oratiojával együtt *Kolozsvárott*, *Tótfalusi sajtóján* 1697-ben látott napvilágot s először a *Magyar Könyv-Szemle* 1882. évfolyamában iratott le. *Récsei Viktor Révai Miklós* leveleit közli *Paintner Mihályhoz*, melyek az *Anti-quitates Literaturae Hungaricae* kiadására vonatkoznak.

A **Századok** 1895. évi 5. füzetében *Ráth György* befejezi *Két kassai plébános* a XVI. században cz. irodalomtörténeti tanulmányát. A 6. füzet mellékleteként kapjuk a *Magyar Tört.* Társulat 1885-iki évkönyvét, melyben *Szinnyei József* a társulat elhunyt tagjainak életrajzait közli, irodalmi munkásságok bibliografiai összeállításával.

A **Történelmi Tár** 1895. évi III. füzetében *Beke Antal* folytatja az erdélyi káptalan levéltárának ismertetését. *Kollányi Ferencz* közli *Posgay Miklós* és *Péterffy András* eszter-

gomi nagy prépostok 1668. és 1693-iki hagyatéki leltárait, melyekben, mint a folyóiratnak f. évi 3. füzetében megjelent dolgozatából tudjuk, könyvekről is van szó.

A **Centralblatt für Bibliothekswesen** legújabb füzeteinek tartalma: *XII. évfolyam, 7. füzet (1895 július.)* Dr. *Düring*, Bibliothekstechnische Mittheilungen. — Dr. R. *Kukula*, Statistik des bedeutenden ausser-deutschen Bibliotheken der Erde. J. W. E. *Roth*, Zur Bibliographie der liturgischen Drucke des Erzstift Mainz. — Recensionen und Anzeigen: Dr. August Hartmann, Deutsche Meisterlieder-Handschriften in Ungarn. (Philipp Strauch.) Friedrich Leitschuh, Katalog der Handschriften der kgl. Bibliothek zu Bamberg. (M. Perlbach.) — *8—9. füzet. (1895. augusztus—szeptember.)* Dr. Gustav *Bauch*, Wolfgang Schenck und Nicolaus Marschalk. — Wilhelm *Altmann*, Bibliothektechnisches. — H. *Omont*, Notes sur quelques manuscrits grecs de la Bibliothèque archiepiscopale d'Udine provenant du cardinal D. Grimani. — Recensionen und Anzeigen: Wilhelm Reyd, Bibliographie der Württembergischen Geschichte. I. Band. (Walther Schultze.) Claes Annerstedt, Upsala universitetsbiblioteks historia intill ar 1702. (Sten Konow.) Neuer Deutscher Bücherschatz. (J. Köstlin.) — *10. füzet. (1895 október.)* Hugo *Rabe*, Aus Lucas Holstenius Nachlass. — Hans *Schnorr v. Carolsfeld*, Gedruckte Katalogzettel. — F. W. E. *Roth*, Die Marienthaler Drucke der Seminarbibliothek zu Mainz. — Paul *Bergmans*, Un Noël historique allemand de 1478. — Joseph *Paczkowski*, Die sogenannte Chylinski'sche Bibel. — Dr. W. N. *du Rieu*, Welche Bücher gaben die Leidener Professoren heraus? — Recensionen und Anzeigen: Dr. Joh. Pohler, Bibliotheca historico-militaris. (Walther Schultze.) Die Wiener Genesis, herausg. von Wilhelm Ritter von Hartel u. Franz Wickhoff. (F. Eichler.) The Manchester Museum Owens College. (O. G.) — *11. füzet. (1895 november.)* Heinrich *Simon*, Die Katalogzettel für Sonderabdrücke und Ausschnitte. — P. *Schwenke*, Bibliotheks-Adressbuch wissenschaftlicher und Volks-Bibliotheken. — F. *Eichler*, Bibliothekstechnisches. — Jak. *Schnorrenberg*, Noch einmal J. P. Madlen und die Druckerei in Kloster Weulenbachen Köln. — K. *Rozycki*, Über den Krakauer Druck von Turrecermata, Explanatio in Psalterium. — F. *Falk*, Die deutschen Kartographen Nicolaus von Cusa und Nicolaus Donis. — Recensionen und Anzeigen: Paul Jürges, Die modernen Systeme von Büchergestellen mit verstellbaren Legeböden. (Christ. Berghoeffler.) Rudolf Wolkan, Böhmens Antheil an der deutschen Litteratur des XVI. Jahrh. 1. Th. Bibliographie. (F. Eichler.)

Allandó rovatok minden füzetben: Mittheilungen aus und über Bibliotheken. Vermischte Notizen. Neue Erscheinungen auf dem Gebiete des Bibliothekswesens. Antiquarische Kataloge. Personalnachrichten.

A **Revue des Bibliothèques** legújabb füzeteinek tartalma: *V. évfolyam, 5. füzet. (1895 május).* Henri Omont, Le Catalogue imprimé de la Bibliothèque du Roi au XVIII-e siècle. (Befejező közl.) — Léon Dorez, Un élève de Paul Manuce: Romolo Cervini. — Bibliographie: Demetrio Marci, Una questione libraria fra i Giunti ed Aldo Manuzio. (Léon Dorez.) Louis Havet, Plauti Amphitruo. (Léon Dorez.) Alfred Jacob, Notes sur les manuscrits grecs palimpsestes de la Bibl. nationale. (Léon Dorez.) Mathiae Casimiri Sarbiewki Poemata omnia. (A. M.) P. Hamy, Galerie illustrée de la Compagnie de Jésus. (Albert Maire.) Paul Durrieu, L'origine du manuscrit célèbre dit le Psautier d'Utrecht. (Léon Dorez.) — *6. füzet. (1895 június.)* Léon Dorez, Un élève de Paul Manuce. Romolo Cervini. (Befej. közl.) — Nécrologie: Jules Bailliard. — *7. füzet. (1895 július.)* Henri Omont, Documents sur l'imprimerie à Constantinople au XVIII-e siècle. — Paul Bergmanns, Thierry Martens. — Léon Dorez, L'exemplaire de Pline l'ancien d'Agosto Valdo de Padoue et Angelo Colocci. — Bibliographie: L'abbé Le Beurlier, Le Chartophylax de la grande Eglise de Constantinople. (L. D.) Georges Goyau, André Péralé, Paul Fabre. Le Vatican. (Léon Dorez.) — *8—9 füzet. (1895 augusztus-szeptember.)* M. Pellechet, Jacques de Voragine; Addition à la liste les éditions de ses ouvrages publiées au XV-e siècle. — H. Omont, Document sur l'Imprimerie à Constantinople au XVIII-e siècle. (Befej. közl.) — Léon Dorez, Latino Latini et la Bibliothèque capitulaire de Viterbe. — *Nécrologie*: Anatole de Montaigon.

Állandó rovatok minden füzetben: Personnel des Bibliothèques. Chronique des Bibliothèques.

Mellékletek az 5—6. füzetekhez: C. Couderc, Inventaire sommaire de la collection Clement de Boissy sur la juridiction et la jurisprudence de la Chambre des Comptes.

A 8—9. füzethez: Lucien Auvray, Inventaire sommaire d'un collection du Président du Harlay sur diverses matières ecclésiastique, politique etc. (Mss. français 15, 499—5, 553. de la Bibliothèque Nationale.) 1—32. l.

A **Revue Internationale des Archives des Bibliothèques et des Musées** legújabb füzeteinek tartalma: *I. kötet, 2. sorozat. Bibliothèques. 1. füzet.* Henri Stein, L'Histoire de l'Imprimerie, état de la question en 1895. — Chronique et Mélanges: Dr. Bernhard Lanstedt, Notice sur les bibliothèques publiques de Suede. — H. S. La reproduction autotypique des manuscrits. — H. J. La conférence bibliographique internationale de Bruxelles. — Paul Bergmann, Un catalogue général des bibliothèques belges et hollandaises. — *Chroniques.* (Allemagne, Autriche-Hongrie, Belgique, Danemark, Egypte, Espagne, France, Grande-Bretagne, Italie, Japon, Pays-Bas, Portugal, Républ. Argentine, Russie, Suède et Norvège, Suisse.) Bibliographie rétro-

specitve des périodiques: Le Cabinet Historique. 1855—1883. (M. Bx.) Bulletin des Bibliothèques et des Archives. 1884—1889. (F. Ch.) Rivista delle biblioteche I.—V. (V. Morzet.) Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos. 1871—1883. (H. S.) Archivalische Zeitschrift. 1880—1891. (H. S.) *Comptes rendus*: William J. Fletcher, Public Libraries in America. (Ch.—V. L.) G. Petzholdt, Manuale del Bibliotecario. (H. S.) Karl Dziatzko, Beiträge zur Theorie und Praxis des Buch- und Bibliothekswesens. (H. S.) Paul Jürges. Die modernen Systeme von Büchergestellen mit verstellbaren Legeböden. (Victor Morlet.) W. L. Schreiber, Manuel de l'amateur de la gravure sur bois et sur métal au XV-e siècle. Tome VII. (H. S.) Paul Fabre, La Bibliothèque Vaticane. Libraries in the medieval and Renaissance periods. (L.) Cercle de la librairie de Paris; Catalogue de la Bibliothèque technique. (H. S.) Barré, Bibliothèque de la ville de Marseille; catalogue du fonds de Provence. 2-e partie. (H. S.) Bibliothèque de Reims; tome III. (H. S.) Chatelain, Paléographie des classiques latins. 8. livr. (H. S.) Nederlandsch kolonial Centralblad; Maandelyksch overzicht betreffende de literatuur van Nederl. Oosten-West-Indie. (J. D.) Leon Vallée, La Bibliothèque nationale; choix de documents pour servir à l'histoire de l'établissement et de ses collections. (H. S.) Paul Durrieu et J. J. Marquet de Vasselot, Les Manuscrits à miniatures des Héroïdes d'Ovide traduites par Saint-Gelais, et un grand miniaturiste français de XVI-e siècle. (L. A.) Louis Guibert, Ce qu'on sait de l'enlumineur Evrard d'Espingles. Melange Julien Havet. Studi italiani di filologia classica. Statistica delle Biblioteche. Parte I. vol. I—II. (H. S.) U. Chevalier. Répertoire des sources historiques du moyen âge; topo-bibliographie. Fasc. I—II. (H. S.) G. Ottino e G. Fumagalli. Bibliotheca bibliographica italica. Vol. II. Suppl. (H. S.) Ph. Gagnon, Essai de Bibliographie canadienne. (H. S.) Henri Jadart, Essai d'une bibliographie rétheloise. Louis Réguier, Quelques mots sur les historiens de la ville des Andelys, suivis d'une bibliographie sommaire. W. R. Retana, Bibliografía de Mindanao. Minerva; Jahrbuch der gelehrten Welt. (H. S.) Bernhard Lundstedt, Sueriges periodiska Litteratur; Bibliografía. I. (H. S.) Bernard Prost, Le trésor de l'abbaye Saint-Benigne de Dijon. (H. S.) Edmund Mombini, Bayerische Papier-Geschichte. I. Theil. (C-M. Briquet.) Tables de la Gazette archéologique (S. R.) Generalregister zum I—X. Jahrgange des Centralblattes für Bibliothekswesen. (H. S.)
I. kötet, 3. sorozat. Musées. 1. füzet. Salomon Reinach, La muséographie en 1895. (Archéologie ancienne.) — Chronique et mélanges — Bibliographie retrospective des périodiques. — *Comptes rendus.*

Állandó rovatok minden füzetben: Inventaires, catalogues et publications annoncées sommairement.

D. Gy.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Szamota István. † A Magyar Nemz. Múzeum könyvtárának egyik szép képzettségű fiatal tisztviselője, *dr. Szamota István* könyvtári segéd f. évi november 21-én 28 éves korában öngyilkos kézzel véget vetett életének. A korán elhunyt ifjú tudósban a Magyar Nemz. Múzeum tisztikara legtevékenyebb tagjainak egyikét, a szaktudomány a legszebb reményekre jogosító munkását vesztette el. Szamota egy évvel ezelőtt lépett be a múzeum tisztviselőinek kötelékébe; azelőtt a m. kir. országos levéltárban gyakornoki állást foglalt el. Mindkét intézet kebelében a legszebb képzettségű szakérok közé tartozott, a tudományosság terén pedig oly nagy munkásságot fejtett ki, melynek eredményei ifju kora daczára el nem muló emléket biztosítanak nevének. A régi magyar földrajzi irodalom terén felmutatott, kezdetnek igen szép sikerű kísérletek után a magyar nyelvészet középkori anyagának felkutatásában találta meg munkásságának legméltóbb tárgyát. A Magyar Tud. Akadémiától megbízást nyerve a középkori oklevelek magyar szókincsének összegyűjtésére, egymás után kereste fel a hazai levéltárakat s vizsgálta át azoknak okleveleit, hogy a bennök elszórt magyar szavakat kijegyezze s belőlük a magyar nyelv legrégebb anyagát rekonstruálja. Anyagának legnagyobb része együtt volt, s a mutatóvány, mit »A tihanyi apátság alapító oklevelei mint nyelvmemlék« címmel belőle a M. Tud. Akadémiában bemutatott, a legnagyobb várakozást keltette fel évek során törhetetlen buzgalommal folytatott munkálkodásának eredménye iránt. A Magyar Tud. Akadémia azzal adott kifejezést a fiatal tudós iránt táplált elismerésének, hogy ez év folyamán irodalom-történeti bizottságának külső tagjává választotta. A szomorú elhatározás, mely a fegyvert kezébe adta, s melynek oka örökös rejtély marad mindenki előtt, véget vetett a hozzá fűzött reményeknek. Temetése, melyen a Magyar Nemz. Múzeum tisztviselői testületileg vettek részt, november hó 24-én általános részvét között ment végbe. Nyugodjék békével.

Kitüntetés. Dr. Pauler Gyula m. kir. országos főlevéltárnoknak ő cs. és apostoli királyi felsége f. évi november hó 8-án kelt legmagasabb elhatározásával a miniszteri tanácsosi czímet és jelleget adományozta.

Az év halottjai. Az 1896-ik év a magyar bibliografia történetében szomorú emléket hagy maga után. Azon jeles férfiak között, a kik az év lefolyása alatt befejezték e földön pályájukat, a magyar bibliografia több oszlopos tagját veszlette el. *Dankó József*, a finom ízlésű könyvgyűjtő, 1895 január 14-én halt meg Pozsonyban. Néhány héttel később, márczius 9-én követte őt a sirba ugyane város második nagy könyvgyűjtője, *Lanfrancóni Grazioso Enea*, a ki bár idegen nemzet szülőtte volt, testben, lélekben, tudományos törekvéseiben hű fia lón második hazájának, Magyarországnak s a magyar kultúra páratlan becsű emlékeit gyűjtötte össze gyűjteményében, mely azóta, hála a kormány bőkezűségének, a nemzet tulajdonává vált. A harmadik halott *Barna Ferdinánd*, a nemz. múzeum könyvtárának nyugalomba vonult t. öre, 71 éves korában, július 21-én hunyta le szeit az örök álmra. Erdemeit e helyütt felesleges felujtítani, elválhatatlanul össze vannak azok forrva a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának történetével, melynek egész élete munkásságának legjavát szentelte. A legutolsó vesztéségről, mely néhány héttel ezelőtt a múzeumi könyvtárt *Szamota István* elhunytával sujtotta, e füzet más helyén emlékezünk meg. Mindnyájan a tudomány halottjai ök; életüket a könyveknek szentelték, haláluk pótolhatatlan vesztéség a hazai könyvtári ügyre, melynek amúgy is csekély számú munkásai fájdalommal látják leglelkesebb bajtársaikat kidőlni soraikból.

Könyvtárnokok értekezlete. A hazai közművelődési és tudományos egyletek kiküldötteiből alakult országos múzeum- és könyvtár-bizottság tudvalevőleg nagy tevékenységet fejt ki a vidéki múzeumok és könyvtárak szervezése érdekében és *Wlassics Gyula* vallás- és közoktatásügyi miniszter arról a nagy jelentőségről, a mit a bizottság e működésének tulajdonít, az által tett bizonyosgot, hogy az 1896. évi költségvetési előirányzatban 15,000 frtot vett fel vidéki könyvtárak és múzeumok létesítésére és állandó érintkezést létesítve a vallás- és közoktatásügyi miniszterium és a bizottság között, annak közvetítése végett *Szmrecsányi Miklós* osztálytanácsost bízta meg képviselétével. A minisztert ez elhatározásában az a törekvés vezette, hogy a vidéki múzeumok és könyvtárak szervezésének ügyét állami felügyelet alatt egységes alapokra fektesse és e nagyfontosságú kulturális mozgalomban az illetékes szakemberek befolyását hivatalos uton biztosítsa. Ez adott alkalmat *Porzsolt Kálmánnak*, a bizottság titkárának, hogy a budapesti nagy könyvtárak vezetőit és tisztviselőit könyvtárnoki értekezletre hívja össze, abból a czélból, hogy a bizottságnak a közművelődés terjesztését czélzó munkásságát szakavatott tanácsaikkal támogassák. Az értekezlet december 4-én az egyetemi könyvtár helyiségében *Szilágyi Sándor* elnöklete alatt s a vallás- és közoktatásügyi miniszterium képviselőjének, *Szmrecsányi Miklós* osztálytanácsosnak jelenlétében tartott meg. A fővárosi könyvtárak részéről *dr. Fejérfataky László* múzeumi könyvtári igazgató-őr, *Heller Ágost*, a M. Tud. Akadémiai főkönyvtárnoka, *Pauler Gyula* min. tanácsos, orsz. főlevéltárnok, *dr. Aldásy Antal*, *Dedek Crescens Lajos*, *dr. Erdélyi Pál*, *Jankovich Antal*, *dr. Küffer Béla*, *Kudora Károly*, *Máté Sándor*, *dr. Schönherr Gyula*, *dr. Sebestyén Gyula* és *Szinnyei József* vettek részt a tanácskozásban. A múzeum- és könyvtár-bizottságot *Porzsolt Kálmán* titkár képviselte. Az értekezlet tárgyait ként a Porzsolt Kálmán titkár által kibocsátott meghívón a következő pontok szerepeltek: 1. Községi könyvtárak. 2. Iskolai könyvtárak. 3. Vándorkönyvtárak. 4. A könyvtárak felügyelete. 5. Könyvtárnoki tanfolyam. 6. Könyvtárnokok helyzete. Az értekezlet azonban csupán a három első pontot vette tárgyalás alá, egy későbbi, szorosan a könyvtárnokok testületének kebeléből megindítandó akciónak kívánva fentartani a többi kérdések tárgyalását, melyek sikeres megoldása csakis a könyvtári ügy fejlettségének a mainál előhaladottabb stádiumában remélhető. A tanácskozás tárgyául elfogadott kérdésekben sem jutott, kellőleg előkészített javaslatok hiányában, konkrét eredményre, s hosszabb eszme-

csere után a külön csoportokba tartozó törvényhatósági, községi, iskolai és vándor-könyvtárak szervezésének tanulmányozására egyes szakértőket kért fel, és pedig a törvényhatósági könyvtárakra *Küffer Bélát*, a vándorkönyvtárakra *Erdélyi Pált*, az iskolaiakra *Sebestyén Gyulát* és a községi könyvtárak ügyére *Dedek Cr. Lajost*. Az ezek véleményény jelentése kapcsán előterjesztendő javaslatokat az értekezlet egy későbbi ülésen fogja tárgyalás alá venni s annak eredményei alapján az orsz. múzeum- és könyvtár-bizottság a szóban forgó könyvtárak számára általános szervezeti és használati szabályzatot fog a miniszterium elé megerősítés végett felterjeszteni. Sz.

Dankó József könyvtárának sorsa. Néhai Dr. Dankó József pozsonyi prépost könyv- és metszettárának aukciója Kende S. bécsi antiquariátusa vezetése alatt f. é. június 24. — július 12. napjaiban ment végbe. Az aukció eredménye, tekintettel arra, hogy Dankó könyvtára java részéről — az ősnymtatványok, kéziratok, Hungarica és nagyobb theologica csoportjairól végrendeletileg intézkedett, — mindenkép kielégítőnek mondható, a mennyiben a könyv-és metszettár hátramaradt részeért közel 18,000 frt folyt be a kongrua-alap javára. A fizetett nagyobb árak közül említendők: Jahrb. d. Kunsthist. Sammlungen des A. H. Kaiserhauses. 1—15. köt. 458 frt. Leitner, Die hervorragenden Kunstwerke der Schatzkammer d. oest. Kaiserhauses 75 frt. Mittheilungen d. k. k. Central-Commission, 1856—94. 139 frt 50 kr. Pinder, Speculum passionis Jesu Christi 1507. 124 frt. Repertorium f. Kunstwissenschaft, I—XI. k. 82 frt. Tory, Champfleury, Paris, 1529. 103 frt. Weigel u. Zestermann, Die Anfänge d. Druckerkunst 50 frt. Brunet, Manuel du libraire, 80 frt. Ceriani, Monumenta sacra. 62 frt 50 kr. Didot, Catalogue. 6 k. 32 frt 20 kr. Ducange, Glossarium 7 k 85 frt 50 kr. Maittaire, Annales 40 frt 50 kr. Muther, Die Deutsche Bücherillustration 49 frt. Hain, Repertorium 50 frt. Panzer, Annalen 2 k. és a függelék 31 frt 50 kr. Rooses, Christoph Plantin 61 frt. Wurzbach, Biogr. Lexikon 80 frt 50 kr. Bubits, Cornaro Frigyes jelentései 25 frt. Gregorovius, Gesch. d. Stadt Rom 44 frt. Knauz, Monumenta 20 frt. Monumenta Vaticana Hungariae 42 frt 50 kr. Wagner, Delinatio provinciarum Pannoniae 30 frt. Nyéki Vörös Mátyás imakönyve (magyar kézirat a XVII. sz. elejéből) 71 frt. Daniel, Thesaurus hymnologicus 46 frt. Dankó, Vetus hymnarium Hungariae 23 frt. Dreves, Analecta hymnica 41 frt 50 kr. Roskoványi művei 200 frt. Dankó könyvornamentikai gyűjteménye 830 frton, ex-libris-gyűjteménye 269 frt 50 kron kelt el. A metszetek közül a következők érték el nagyobb árakat: Dürer, A kis feszület 120 frt. Szt Hubert 100 frt. A nagy szerencse 51 frt. A kis passió 50 frt 50 kr. A nagy oszlop 51 frt. Hímzési minták, 6 lap 204 frt. A kézirajzok és képek közül Steinkl, két aquarellje 303 frt. Dobyaschhoffsky, Magyarországi Szent-Erzsébet 100 frt. XVI. századbeli német iskola, Krisztus búcsúvétele 132 frt. Fényképgyűjtemény, 2000 lap 600 frt. K.

Istvánffy Pál egy könyve. Ismert dolog, hogy Istvánffy Pál, az első magyar novella-író, a paduai egyetemen végezte tanulmányait. Ottan időzésének emlékét őrzi *Cicero Tusculanae quaestiones* cz. műve 1510-ben, Velencében, Philippus Pincius Mantuanusnál megjelent kiadásának birtokomban levő példánya is. A csinosan illusztrált könyvnek, (melyet kiadója Philippus Beroaldus tanítványának Csulai Fülöpnek ajánlott) címlapján egy tanítványai között ülő tanár látható fametszetben; a tanár asztalán egy üres mondat-szalag van, ebbe csinos apró betűkkel van beleírva: *pauli istvanffy*. Hogy Istvánffy e művet szorgalmasan használta, azt mutatják a sorok közé írt számos, ma már alig olvasható jegyzetei, melyek az egész könyvön át láthatók. A könyvet azonban Istvánffy, úgy látszik, Olaszországban hagyta, mert az egy velencei antiquariustól került birtokomba. *Varju Elemér*.

Könyvvizsgálat a Rákóczi-korban. I. Lipót, mint tudjuk, úgy Magyarországon, valamint Erdélyben, már az 1690-es években életbe léptette — szokása szerint önkényesen, rendeleti úton — a *censurát*, a sajtótermékek előleges megvizsgálását. Az ő censorai leginkább jezsuita-atyák valának. A Lipót önkényuralma által sarkaiból kiforgatott ősi alkotmány és nemzeti

önállóság visszavívására II. Rákóczi Ferencz zászlót emelvén, csakhamar mindkét haza lakossága melléje állott, s egynehány, császári őrséggel meg-
rakott erősség kivételével, őt uralá az egész ország.

Rákóczi a szabadságért fogván fegyvert: természetesen a sajtót is szabadon engedte működni, sőt derekasan föl is használá. Így folyt le több év, az ujra életbe lépett sajtószabadság virágzásával: mert a kuruczok nem gyakoroltak censurát. Nyomatott kiki, amit akart. Mignem e sajtószabadsággal az 1706-ik évi békealkudozások félbeszakítása után némely, titokban császári érzelmű könyvnyomdatulajdonos — név szerint a nagyszombati jezsuita-akadémia nyomdájának urai — annyira visszaéltek, hogy Rákóczit és a Confoederált magyarokat galádúl támadó, ócsárló gúnyiratokat is kinyomattak, vagy újra lenyomatván, a fejedelem és Confoederatio hívei között terjesztették; mint pl. a »*Fenestra Camerae Obscurae Rákóczianae*« című irányzatos férczművet, stb.

De ez már több volt a soknál s a szövetségi kormánytanács tagjainak szemet szúrt. És minthogy e magas tanács Rozsnyón, 1707 január 21-kétől február 5-kéig üléseket tart vala: a sajtó által üzött eme túrhethetlen politikai visszaélés ügye is szóba hozott ezen ülések egyikén, a február 3-ikén. A megvitátás eredménye az lón, hogy az országtanács szükségesnek találá az előleges könyvvizsgálatot a Confoederatio országrészei területén visszaállítani s annak gyakorlását vallási, erkölcsi, társadalmi műveknél, tankönyveknél stb. a senatorok — mint legfőbb őrállók — önmaguk vállalták el ketten-ketten, a tisztán politikai vagy katonai munkákra nézve pedig a fejedelemnek és udv. kancelláriájának, s illetőleg Bercsényi fővezérnek tarták fenn.

A vörösvári Rákóczi-Aspremont-Erdődy-levéltárban a rozsnyai senátus-ülések jegyzőkönyvei fennmaradván, a febrár 3-ikiből az ezen ügyre vonatkozó pontokat íme közöljük:

»*Recurrente negotio scommaticarum impressurarum, cavetur: ne ulla typographia recentes libros controversisticos, multomagis scommaticos et animorum abalienativos (t. i. a Confoederatiótól) imprimere audeat. Si tamen quid imprimendum necesse foret: editionem illam duo domini senatores, — illius cuius editio fuerit religionis, — diligenter prius revideant, approbent, et approbatam typis mandari permittant. Quodsi autem quis ex dominis senatoribus librum scommaticum, animorumque distensionem causantem pro impressione subscribere praesumeret: eo facto vitiorum Confoederationis incurret.*

Quod attinet acta politica ac bellica: illa cum permissione suae serenitatis, — imo bellica etiam cum consensu excellentissimi supremi generalis (Bercsényi) imprimi poterunt.

Antiqui porro authores seu eorum libri reprimi non vetantur.«

A kormánytanács e végzése bizonynyal megküldöttet, kötelező mihez-tartás végett, a Confoederált Rendek területén létező valamennyi nyomdának.

Thaly Kálmán.

Ki volt Farinola Bálint? Folyóiratunk múlt évi 4-füzetében, a 345. lapon — s — m egy protestánsok részére 1581—82 között nyomtatott evangéliumok könyv czimlap nélküli példányát ismerteti, melynek nyomdása magát *Valentinus Farinola* néven nevezi meg s Bornemissza Péterről úgy emlékezik meg, mint uráról. Ki ez az addig nem ismert magyar könyvnyomtató, ezt a kérdést a közlő eldöntetlenül hagyta s csupán annyit gyanít, hogy Farinola vagy Bécsben, vagy Debreczenben működött. *Firtinger Károly*, a régi magyar bibliografia szorgalmas művelője, a Magyar Nyomdászati f. évi 10. füzetében beható kutatás alá véve a kérdést, arra az eredményre jutott, hogy Farinola Bálint nem más, mint Mancskovics Bálint nyomdász, a kinek könyvnyomdájából Szabó Károlynál az 1581. és 1584. évekből három termék van ismertetve. (R. M. K. I. 196. 208. 209. sz. a.) Föltevését a két személynév azonos jelentésére alapítja. Ugyanis a Farinola szó lényege farina, a mi annyi mint liszt. Ugyanezen szóból képződik az állítólag Lengyelországból hozzánk szakadt Mancskovics neve; a

lisztnek lengyel elnevezése t. i. maçzka, annyi mint finom minőségű liszt, lángliszt, keményítő. Ezen maçzka szó pedig kiejtik ilykép: mancska; ha most ehhez hozzáfűzzük a személyesítő -vics ragot, úgy kész a Mancskovics név. Mancskovics Bálint tehát korának divatja szerint Farinola latin nevet vett föl időközönként. Az a körülmény, hogy Farinola az ajánló levélben Bornemissza Pétert urának nevezi, szintén megerősíti e föltevést. Hogy Bornemissza legutoljára Detrekön működött, azt legutolsó nyomtatványának kolofonjából és Farinola ajánlatából is tudjuk. Ámde Mancskovics Bálint szintén azt mondja magáról Sibolti Demeter Végasztaló Könyvecskéjéhez (R. M. K. I. 208.) 1584 június 24-én írt ajánló levelében, hogy 1584-ben Detrekön tartózkodott. A rövid időköz ez ajánlólevél kelte és Bornemissza utolsó nyomtatási dátuma (1584 márczius 25) között s a két név: Farinola és Mancskovics jelentésének egyezése mellett a személyazonosságot kétségtelenné teszi a belső típusok egyezése is, de főleg az a körülmény, hogy Mancskovics ugyanannak a Gyarmati Balassa Istvának ajánlja munkáját, a ki Bornemissza Péter pártfogója volt. Firtinger további fejtegetésében e felfedezés alapján bíralt alá veszi Szabó Károlynak azt az állítását, hogy Mancskovics valamennyi nyomda terméke Galgócson nyomtatott s annak a nézetének ad kifejezést, hogy az a 3 nyomtatvány, a melyet eddig Mancskovicstól ismerünk, a most felfedezett Farinola-féle nyomtatvánnyal együtt Detrekön látott napvilágot. Tekintve azt, hogy Mancskovicstól Bornemissza halála előtt is birunk nyomtatványt, a mi arra enged következtetni, hogy már előbb is működött önállóan, s tekintettel Bornemissza Péter vándor életére is, e kérdés teljes eldöntését további kutatásoktól kell várunk. Farinola és Mancskovics személyazonosságának megállapítása azonban kétségkívül Firtinger érdeme és mi csak örülhetünk a felett, hogy e becses bibliografiai felfedezésre folyóiratunk közlése szolgáltatott alkalmat.

Sch. Gy.

A nemzeti múzeumi könyvtár Corvin-kódexeinek száma. A *Pallas nagy Lexikona* X. kötetében *Csontos János* 24 lapra terjedő cikkben ismerteti Mátyás király könyvtárának maradványait. Dolgozatában a jelenleg ismeretes Corvin-kódexek számát megállapítva, azt állítja hogy a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárában 15 Corvin-kódex őriztetik. Ez nem felel meg a valóságnak. *Csontos János* a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárának 1885/86-ról adott jelentésében, mely a Magyar Könyv-Szemle 1886-iki évfolyamában jelent meg, a Trotti könyvtár Corvin-kódexének megvásárlásáról beszámolva, maga mondja: »*Ismeretes, hogy a hazai gyűjteményekben ekkorig 26 kétségtelen Corvin-códex őriztetett, melyekből 7 a Nemzeti Múzeum . . . könyvtárára esik . . . E kézirattal (értve a Trotti-könyvtárból megvásárolt kódexet) a múzeumi könyvtár Corvin-códexeinek száma 8-ra emelkedett.*« 1886 óta a könyvtár Corvin-kódexeinek száma tudvalevőleg csak a két modernai kézirattal gyarapodott, melyeket ő felsége a király 1891 május 6-án kelt elhatározásával ajándékozott a Magyar Nemz. Múzeumnak. A múzeumi könyvtárban tehát nem 15, hanem 10 Corvin-kódex őriztetik. Ezek a következők. 1. *Cod. Lat. nr. 160. Q. Curtii Rufi Historia Alexandri Magni. 2. Cod. 1. lat. nr. 257. Sallustii Crispi Bellum Catilinarium et Bellum Jugurthimum. (Mindkettő Jankovich Miklós gyűjteményéből.) 3. Cod. Lat. 121. S. Augustini Liber de civitate Dei. 4. Cod. Lat. 234. Polybii Libri historiarum. 5. Cod. Lat. 241. Plauti Comoediae. 6. Cod. Lat. 281. Georgii Trapezuntii Libri Rhetorici. (Mind a négy a török szultán könyvtárából, Konstantinápolyból. Ő felsége a király ajándékozta 1869 december 13-án.) 7. Cod. Lat. 198a. Joannis Scholastici Opera. (Farkas Lajos könyvtárából. Megvétel 1873 december 10-én.) 8. Joannis Damasceni Sententiae etc. (Trotti örgrófnő milanoi könyvtárából. Megvétel Ulrico Hoepli milanoi könyvkereskedőtől 1886-ban.) 9. S. Joannis Chrysostomi Omeliae. 10. S. Hieronymi Commentaria in epistolas b. Pauli ap. (Mindkettő a modenai hercegi könyvtárból. Ő felsége a király ajándékozta 1891-ben.)*

D.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

Szerkesztette: HORVÁTH IGNÁCZ.

Rövidítések: áll. = állami; bib. = bibornok; cs. = család; czl. = ezimerlevél; egy. = egyetem, egyetemi; k. = király, királyi; kné = királyné; kny. = könyvnyomda, könyvnyomtató; kt., ktár = könyvtár; lt., ltár = levéltár; m. = magyar; min. = miniszterium; pk. = püspök; szn. = személynév; tank. = tankönyv; v., vs. = város, városi; vm. = vármegye.

Aacheni hirlapműzeum 241.
Abigail 121.
Abrahamides Izsák, Luther Catechismusa tót nyelven (1612.) 176.
Abrugi György kolozsvári kny. 330, 331.
Achenwall Gottfried 283.
Acsády Ignác 83.
Acta et decreta synodi provincialis a. 1638 Tyrnaviae celebratae cz. kézirat a m. nemz. múzeum ktárában 271.
Actio curiosa cz. színjáték kéziratban a múz. ktárban 351.
Adalbert (Szent-) 225.
Adami 122.
Adorján Imre 183.
Aelianus 121, 124, 132.
Aeneas Sylvius 188, 269.
Aesopus meséi 320.
Akadémia, M. Tud. 43, 88, 107, 168, 169, 239, 357—360. — ktára 2, 36, 139, 171, 173, 353. — kéziratára 355.
Akadémiai Értesítő 89, 353.
Albániai provveditoria generale iratai a zárai tart. ltárban 63.
Alsó-Fejér vm. 32.
Alsó-Lugos 166.
Altmann Vilmos 365.
Alvarez 216.
Aman 126.
Ambrosius Sebestyén I. Lám Sebestyén.

Ambrozovics Béla 166.
Ambrus József 270.
Amech 105.
American Library Association 252.
Amerikai XI nemzetközi kongresszus 349.
Ancona, Girolamo d' 100.
Andreis, La chronica di Trau 99.
Andreisi Ferencz scopiai pk. 211.
Angelus Pannonius. (N.-Szombat, 1661.) 342.
Angyal Dávid 169.
Anián pk. 221.
Annerstedt, Claes. 365.
Antigonus 52, 52, 56, 124.
Antiochus 61, 124.
Antiquár-katalogusok 192.
Antwerpen 165, 293.
Apafi Mihály 175, 333. — Miklós 139.
Apor-ktár az Erd. M. E. ktárában 172, 173.
Apponyi György gr. 44. — Sándor gr. 289, 290, 291, 295.
Apuleius, Asinus aureus. (Velence, 1500.) 192.
Aquinoi Szent-Tamás 211, 214.
Arany-Ida 231.
Arányi Olivér 285.
Archidiaconi eccl. Albensis Transylvaniae in Matthiam regem Ungariae epitaphium, kézirat a göttingai egy. ktárában 284.

- Archivio degli atti antichi igazgatóságának levelezése a zárai tart. ltárban 65.
 Archivio Storico 270. — Siciliano 189.
 Archivalische Zeitschrift 184.
 Aretius Paulus 217.
 Aristoteles 33, 105.
 Arithmetica Practica. Azaz: Számvető Tábla. (Kolozsvár, 1671.) 138. (Lőcse, 1696.) 339.
 Arrubal, Petrus de 214.
 Ars metrica. (N.-Szombat, 1703 előtt.)
 Articuli regni Transylvaniae (Gyulafejérvár, 1623—1628. 1630—1643. 1645. 1648—1651. 1665.) 255—264. — (Kolozsvár, 1622. 1636. 1663. 1666. (1670. 1671. 1675. 1676. 1680. 1681. 1687.) 255, 260, 264—267.
 Asch György 283.
 Asdrubal hun kir. 221.
 Asiatic Society of Bengal 9.
 Aspásia 38, 121, 123, 132, 133.
 Athenás 31.
 Athenaeum 170.
 Athene 53, 55.
 Atkinson 282.
 Attila 126, 220—224.
 Augsburg 179, 248.
 Aurelianus 221.
 Auvray Lucián 186, 367.
 Averroys 104.
 Avicebron 104.
 Avicenna 104.
 Ábel Jenő 233.
 Ács Gedeon 273. — Mihály 177, 364.
 Ádám Gerzson 137.
 Ágoston (Szent-) 122, 218. — De civitate Dei, Corvin-kódex a nemz. múz. ktárban 372. — Opuscula 1491. 192. (Vencze, 1469.) 178.
 Áldásy Antal 166, 182, 183, 252, 270, 363, 369.
 Árady N. János 195, 197. — exlibrise 195.
 Ásványi Lajos 349.
Babathy Ferencz 213.
 Babonics 99.
 Babylon 126, 128.
 Bachmann János 184.
 Baer és tsa frankfurti könyvkereskedő 96.
 Bahlmann P. 185.
 Bajthay A. Historia R. Hung. 1824. másolata a múz. ktárban 167.
 Bak-féle könyvadomány az akad. ktárban 355.
 Bakó Sándor 170.
 Balam István 250.
 Balassa Bálint 121, 134, 321—323. — Ferencz 37. — István 372. — József 364. — Br. — cs. ltára a m. n. múzeum ktárában 85, 87, 169, 352.
 Balkán-félsziget 100.
 Ballino Guilio 188.
 Balogh Lázár czl. a múz. ktárban 85. — Pál (Almás) exlibrise 195. — Sándor exlibrise 195.
 Baranyai István 212.
 Baranya vm. 37.
 Barcsay cs. ltára 184.
 Barlette Marino 119.
 Barna Ferdinánd 369.
 Barna-féle genealogiai gyűjtemény a múz. ktárban 167.
 Baromic Blaz zenggi kny. 188.
 Barradot Richard 293.
 Barrady, Sebastianus 218.
 Barla Szabó János 364.
 Bartoldus Georgius, 215.
 Basilius István 39.
 Baska 231.
 Batthyány cs. ktára 2; — exlibrise 196. — Boldizsár 106, 107, 115; misekönyve (1489.) a múz. ktárban 106—116. — Kázmér gr. 271.
 Bauch Gusztáv 365.
 Bauhinus Gáspár 101, 102, 103.
 Bánffy cs. iratai a múz. ktárban 351. — György nyilt parancsa (Kolozsvár 1696.)
 Bánffy György gr. exlibrise 195.
 Bárczai cs. 231.
 Bárczay Oszkár 183, 364.
 Báthory cs. 231. — ra vonatkozó iratok a

- múz. ktárban 351. — András országbíró 228. — András vajda 251. — István 36, 188, 328. — Zsigmond 38, 85.
- Báthory-Simolin Sándor gr. exlibrise 196.
- Bázel 125.
- Beckmann János 283.
- Becsky cs. lt. a m. n. muz. ktárában 273.
- Bedričič Sylvester zenggi kny. 188.
- Beer Rudolf 185.
- Beke cs. 231. — Antal 184, 365.
- Beken cs. 231.
- Bel cs. 231.
- Bellarminus Róbert bib. 214, 217.
- Bellatus Bartholomaeus 214.
- Belgium 92.
- Benczur Gyula 187.
- Benedek (IX.) pápa — 226, 233.
- Beniczky cs. lt. a m. n. múz. ktárában 273.
- Benkő J. 284.
- Bentz János 320.
- Bercsényi Miklós gr. 371.
- Berényi gr. cs. lt. a m. n. múzeum ktárában 273.
- Bergbohm Gyula 170.
- Berghoeffter Kristóf 366.
- Bergmann Pál 186, 365, 367.
- Bergomensis Ph. De claris selectisque mulieribus. (Ferrara 1497.) 192.
- Bericht v. d. Festung Gr.-Wardein, 1599. 189.
- Berki 231.
- Berlin 92. —i birod. gyűlés kta 170. — kir. egyet. ktár 152—153; keletkezés 153; olvasóterme 153; szakrendszere 152; állománya 153; kézikönyvtára 153; kölcsönktára 153. — kir. ktár 2, 170; gyarapodása 6; költségvetése 7; olvasóinak száma 7. — tud. akadémia 3.
- Bernardus 215.
- Bernhard augsburgi festő 179.
- Beroaldus Fülöp 96, 370.
- Bernolák tót szótára 42.
- Bertolani G. 184.
- Bertrand aquilejai patriárcha 225.
- Berzence 231, 234.
- Berzenczey 273.
- Berzeviczi Márton 36, 38.
- Bessaesus, Petrus 215.
- Bethlen cs. lt. a n. múz. ktárában 273. — András gr. 351, 352. — Farkas 37, 38. — Ferencz gr. 352. — Gergely 352. — István 326. — János 333. — Pál exlibrise 196.
- Bettner Henrik 62.
- Bécs 41, 86, 92, 117, 118, 170, 206, 210, 211, 371. —i alsó-ausztriai tart. ltár 170. — cs. tud. akadémia 170, 349; — egy. ktár 22, 27, 170, 173, 240, 247, 248; dotációja 6; gyarapodása 6. — fegyver-múzeum 170. — hitbiz. ktár 170. — kódex 46. — közös hadügym. ktára 169. — p. ü. min. ktára 170. — Theresianum ktára 35. — udv. ktár 2, 27, 103, 170, 173, 241, 244, 247, 288, 340—346. — udv. ltár 170.
- Békefi Remig 170.
- Békesi Emil 95.
- Bél Mátyás 237.
- Béla m. kir. (IV.) 233, 234.
- Bia 166.
- Biblia (Magyar) 313.
- Bignioni 216.
- Binder J. Fülöp 196.
- Biró Ede 273.
- Bisterfeld J. H. De uno Deo. (Amsterdam, 1659.) 191, 192.
- Blandrata 36.
- Blumenbach 283.
- Bobics Ker. János exlibrise 196.
- Bobovsky Simon 345.
- Boccaccio János 121, 219, 220.
- Bocskay István 273, 284.
- Bod Péter 31. — ktára 191. — Magyar Athenása 30.
- Bodleian-ktár 140.
- Bodoló 234.
- Bogáti Fazekas Miklós 29, 30, 31, 32, 34, 36, 38, 39, 49, 116—136, 322, 323, 325, 327, 329. — ismeretlen históriás éneke 1598. 50. — Aspasia, (Kolozsvár, 1591.) 50, 51. — Demeter

- király históriája. (Kolozsvár, 1599. v. 1600.) 50. — Világi zúrzavar. (Kolozsvár, 1591.) 50. — Szép história. (Kolozsvár, 1577.) 313. — Az ötödik része Mátyás kir. dolgainak. (Kolozsvár, 1580.) 314, 317, 319.
- Bohus, Andreas, Instabilis fortunae lusus. (N.-Szombat, 1702.) 144.
- Bojthi Gáspár, De rebus gestis Gabrielis Bethlen, kézirat Bod P. ktárában 192.
- Boldogkő 231.
- Bolgár kormány 169.
- Bologna 101, 211.
- Bona verba nuptiis Gothofredi Titii. (Lőcse, 1668.) 140—1.
- Bonfini 116—118, 342.
- Bónis Sámuel 168.
- Bonyhai Márton 288.
- Borbély András czl. a múz. ktárban 273.
- Bornemisza Gergely 210. — Péter 121, 122, 322, 371, 372. — Harmadik Része az Evangeliomokból és az Epistolák-ból való tanuságoknak. (Sempte, 1575.) 96. — Énekes könyv. (Detrekő, 1582.) 323, 327.
- Boros György 30.
- Bossányi Márton czl. a múzeumi ktárban 273.
- Bosnyák József exlibrise 196.
- Bostoni nyilv. ktár 2.
- Bouchout 293, 294, 296.
- Bosznia 99.
- Bóhm Mihály 173.
- Bóhmer Lajos György 283.
- Böke Gyula 83.
- Böngérfi János 166.
- Brady kormányzó rezervált iratai a zárai tart. ltárban 63.
- Brandenburg 153.
- Brassó 183.
- Brenz János reformátor 207.
- Bresciano Giovanni 186.
- Breuer Sámuel lőcsei kny. 141, 339, 345.
- Breviarium Monastico-Benedictinum 174.
- British Museum ktára 5, 170; gyarapodása 19; kiadásai 14; költségvetése 7; olvasóinak száma 7.
- Brodarics István 118.
- Brown Edward 82. — H. 179.
- Brunet J. Ch. 370.
- Brunius Vincentius, Meditationes 214.
- Brutus J. M. Historia 46.
- Brüsszel 290, 291.
- Bubics Edéné 349. — Bubics Zsigmond 270, 370.
- Bubory Balás 95.
- Bucholtz név eredete 293.
- Buda hún király 221, 222.
- Buda megvételére vonatk. apró ny. 165.—i könyvtár 1476. 249.
- Budapest 165, 168. — i áll. kny. 170. — egy. ktár 11, 39, 42, 44, 173, 249, 250; állománya, 5; czimjegyzéke 5; dotációja 6; exlibrise 196; folyóiratai 8, 9; forgalma 169; gyarapodása 5, 6, 169; jelentése 169; olvasóinak száma 7. — egyet. kny. 170. — műgye-tem folyóiratai 8. — M. N. Múzeum 1. Múzeum. — M. Tud. Akadémia 1. Aka-démia.
- Budapesti Hirlap 332.
- Budapesti Közlöny 240.
- Buenos-Ayres 166, 270.
- Buffon 21.
- Buják 231.
- Bukaresti Híradó 83.
- Bukaresti Közlöny 83.
- Bukócz 231.
- Bullinger Henrik 207.
- Bunyitay Vincze 233.
- Burdie Demetrius 95.
- Busbecq, Ogier Ghiselin de 291.
- Büsching, Beschreibung v. Ungarn 1771. 283.
- Bzovy Ábrahám 215.
- Caesar** György 34.
- Calamato Alexander 216, 217.
- Calderino Domizio 179.
- Calendarium annuale Benedictinum 165.
- Calepinus 214.
- Callistus Niceforus 214.

- Cambabus 59, 60, 61, 124.
 Camna 122.
 Canisius Péter 217.
 Carles, C. 166, 270.
 Carini Izidor 185, 189.
 Carpi, Ugo da, velencei kny. 179, 180.
 Cartady Fabricius 95.
 Carthagena János 215, 216, 217.
 Cassander 51, 54, 55, 124.
 Castaldo 251.
 Castellani, Carlo 179.
 Castello Sebestyén 215, 320.
 Castillo, Didacus de 215, 216.
 Castriota György 37, 38, 51, 116, 119, 120, 121, 133, 134.
 Castro, Alphonsus de 214.
 Catechesis major Racoviana, XVII. sz. kézirat a göttingai ktárban 284.
 Catharina Gurzianorum regina. (N.-Szombat.) 1701, 346.
 Cattaneo, Girolamo 362.
 Cattaroi tart. főfelügyelőség és bizottságiratai a zárai tart. ltban 65. — urad. igazgatóságának iratain. o. 65. — adószám-adások u. o. 65. — ltárak iratai u. o. 66.
 Caussade, François de 186.
 Caussin, Nicolaus 214.
 Ceczey Leonárd 228.
 Cedrus de la Musa 216.
 Celiobes hún kir. 224.
 Centralblatt für Bibliothekswesen 182, 184, 252, 365.
 Centralbureau der internat. Erdmessung 170.
 Ceriani 370.
 Cervini Marcello 185.
 Ciampi Sebestyén 219.
 Cicero, Epistolae ad familiares. (Velence, 1469.) 178.
 Cirillus (D.) 216.
 Chepely Mihály czl. 1560-ból 352.
 Chemisches Centralblatt 9.
 Chicago 252. —i Field Columbian Museum 83.
 Chilely, Concinator 217.
 Cholnoky Imre ifj. 270.
 Crysostomus I. Johannes.
 Chronicon Charionis tank. 320.
 Chulmia 98.
 Chytreus Máté 320.
 Clapin Sylva 185.
 Clenardus Miklós 320.
 Cohn Albert berlini könyvkereskedő 96.
 Collegium Germanicum-Hungaricum Romában 361, 362, 363.
 Colonia, Johannes de, velencei kny. 178.
 Columba in fissuris et foraminibus petrae mystico-aenigmato-allegorica. (H. n. 1686.) 142.
 Comenius A. I. Janua linguae lat. (Lőcse, 1693.) 349.
 Comte Ágoston 27.
 Constanzac szn. 223.
 Coote C. H. 289.
 Cordara Gyula 362, 363.
 Coremans Dr. 297.
 Corvin János 192.
 Corvina I. Mátyás kir. ktára.
 Corvin-kódexek a M. Nemz. Múzeumban 372. — bibliografiája 350. V. ö. Mátyás király ktára.
 Cottmann Antal bizonyosságlevele m. honosági esküjéről a múz. ktárban 86.
 Condere C. 186, 366.
 Coyecqua, Ernest 185.
 Crescimir k. 62.
 Crisogono (San) kolostor iratai a zárai tart. ltárban 65, 66.
 Csaplovits-ktár 189.
 Csáktornyai M. 122.
 Csáky Tivadar gr. 272.
 Csánki Dezső 226, 233.
 Császár György, Kassai 34.
 Cseles kéziratgyűjteménye 46.
 Csoma József 233.
 Csipkés György, Komáromi 49.
 Csizio XV. sz. 107.
 Csulai Fülöp 370.
 Cursus b. M. virginis. (1513.) 175.
 Curtius Rufus 216. — Corvin-kódex a n. múzeumi ktárban 372.
 Curzolai ltárak iratai 66.

- Cyprus 53, 54.
 Cyrus 123, 127.
 Czece 231.
 Czech János 47.
 Czenzurai példányok a zárai ltárban 65.
 Czernovitzai egyet. ktár 170.
 Czimereslevelek: Balogh Lázár cz. 85.
 Borbély Audrás 273. Bossányi Márton 273. Chepely Mihály 352. Gerthard Orbán 273. Gosztonyi 352. Kéczkely András 273. Kéczkely György 273. Korláth Mihály 352. Miller család 201. Mudrán Dániel 85. Nagy János 85. Oláh János 263. Ország János 86. — Pál 85. Szily István 169. Várkony Mihály 273.
 Czimerkerő folyamodványok: Juhász Ferencz 273; Walther György 85.
- D**almácia 62, 63, 100. — i ügyészek iratai a zárai tart. ltárban 63. — urad. igazgatóságának iratai u. o. 65. — erdőségekre vonatkozó iratok u. o. 63.
 Dalmát kolostorok ltárai 62. — legrégebbi oklevél 1059-ből 62. — királyság politikai iratai 62. — nyomtatott szabályzatok, kiáltványok, hirdetmények stb. 65. — heraldikai bizottság iratai 65. — erdészeti bizottság iratai 65. — erdők, vizek és bányák igazgatóságának iratai 65. — adószedők iratai 65. — vámhivatalok iratai 65. — tart. főfelügyelőség iratai 65. — rendőrbiztonság iratai 64. — központi rendőr-főfelügyelőség iratai 64. — vallásügyek főfelügyelőségének s az államjavak igazgatóságának iratai 64. — kincstári jogtanácsos iratai 64. — polg. és kat. kormány-bizottság iratai 64. — számadások és pénzügyi iratok — provveditoria generale iratai 63, 64. — ideigl. kormány iratai 64. — számadások 63. — organizáló rendeletek 63. — kormányzósági iratok 63. (Valamennyi a zárai tart. ltárban.)
 Damascenus, Joannes, Sententiae etc. Cor-
- vin-kódex a nemz. múz. ktárban 372.
 Dandolo provveditore generale iratai a zárai tart. ltárban 64.
 Daniel, Thesaurus hymnologicus 299, 371.
 Dankó József cz. pk 91, 92. — könyvtára 370. könyvornamentikai gyűjteménye u. ott 369, 370.
 Dante-irodalom 92.
 Darius kir. 123, 131.
 Darholz 229. — Ferencz 338. — cs. 231.
 Darmstadti nagyhercz. udv. ktár 170.
 Daruváry Alajos 359, 360.
 Dayka Gábor exlibrise 197.
 Dávid Ferencz 34, 322, 323, 325, 326, 327, 328, 329. — Isteni dicséreték (Kolozsvár, XVI. sz.) 321. — De regno Christi et de regno Antichristi. (Gyulafejeváry, 1569.) 349. — Mihály 335.
 Deák Ferencz 85. — követjelentése 1832—6. évből, kézirat a múz. ktárban 84.
 Debreczen 38, 120, 168, 170, 371.
 Debreczeni János 173.
 Dedek Crescens Lajos 169, 233, 369, 370.
 Dehortatio et descriptio Dei tripersonati (Gyulafejeváry, 1568.) 349.
 Deli Balázs álnév 62.
 De mediatoris J. Christi divinitate libellus. (Gyulafejeváry, 1568.) 349.
 Demeter kir. 52—58, 124, 133. — története 38.
 Demkó Kálmán 233.
 Demonstratio falsitatis doctrinae P. Melii. (Gyulafejeváry, 1568.) 349.
 Dengelegi Mihály 284.
 Dengi János 270.
 Denifle Henrik 165.
 Dentulini Tamás 345.
 De origine Hunnorum, kézirat a firenzei Magliabechi ktárban 219.
 Derencsényi cs. 231.
 Dersfi, Joh. 284.
 Desiderius álnév 152.
 Desyth Miklós 210.
 Detrekő 372.
 Dékány Mihály 270.
 Déryné 168.

- Dézi András 381.
 Dézi István Diacrisis cz. kézirata a múz. ktárban 351.
 Dézi Lajos 29, 49, 96, 116—137, 145, 166, 177, 182, 192, 280, 288, 349, 364.
 Diarium Trencheniense 1704. évi kézirat a múzeumi ktárban 351.
 Dioscorides 104.
 Diplomatarium saec. XVI—XVIII. 18. sz. latin kézirat a múzeumi ktárban 84.
 Diurnale (Velence, 1515.) 175.
 Dobay Székely Sámuel 271.
 Dobó István 251.
 Dobos cs. lt. a múzeumi ktárban 273.
 Dobóczy Ignác 219.
 Dobrova 231.
 Dobrowsky Ágost könyvk. 192.
 Dobyaschoffsky 370.
 Dóczy Ferencz 89.
 Dolavesa Bandi 95.
 Domenico (San) kolostor iratai a zárai tart. ltárban 65, 66.
 Donatus Aelius 320.
 Dorez Leo 185, 186, 366.
 Dömötör Miksa 166, 168. — Pál 167.
 Dóry Andor br. 349.
 Dóry cs. ltára a múz. ktárban 85, 86, 167, 273.
 Dracole wyda (ősny.) (H és é. n.) 177.
 Drágffy Mária 89. — János 89.
 Dragfiorum familia, kézirat a göttingai egy. ktárában 284.
 Drági Tamás 224, 226.
 Draskovich György 139, 207. — Mátyás 211.
 Dreves 370.
 Drexelius, Opera omnia 215.
 Drezdai ktár 22.
 Ducange 370.
 Dunántuli ág. egyházkerület XVIII. sz. jegyzőkönyve a múz. ktárban 84.
 Duplex confessio Valdensium ad regem Vngarie missa. (Lipscé, 1512.) 192.
 Du Rieu 252, 253, 365.
 Durrieu Pál 186, 366, 367.
 Dürer Albert metszetei Dankó J. gyűjtésében 93, 370.
 Düring dr. 365.
 Dziatzko Károly 22, 23, 367.
 Ebeczky Balázs Eugenia exlibrise 197. — Béla exlibrise 197. — Ferencz 212, 213.
 Éber Nándor 272.
 Eccardus Abr. Filiae suae Annae cum Dn. Zach. Pfeiffero matrimonio ineunte $\epsilon\upsilon\gamma\alpha\mu\epsilon\tau\nu$ precatur. (H. n. XVII. sz.) 143.
 Ecchius Joannes 210, 216.
 Economist 9.
 Edvi Illés Aladár 83, 167.
 Egen F. marburgi könyvszekrény-készítő 152.
 Eger 188, 206.
 Egervári P. Ödön 168, 169.
 Egressy Béni 271.
 Egri káptalan 234.
 Egyetemes Philologiai Közlöny 364.
 Egyházi tractatus XVI. sz. kézirat a múz. ktárban. 350.
 Eichhorn Károly Fr. 283.
 Eichler Ferd. 185, 365, 366.
 Ein neue Litaney (Pozsony, 1624.) 340.
 Elischer Boldizsár 355.
 Élőfa, Az Istennek kertében fel-nőtt szép — (Kolozsvár, 1676.) 138.
 Encomium Joannis Gr. Schiltpacher. (Pozsony, 1670.) 342.
 Endre (III.) m. kir. 234.
 Endre egri pk. 234.
 Endródi Nep. János exlibrise 197.
 Enyedi György 324. — Igen szép história Tancredus kir. leányáról. (Debreczen, 1577.) 313.
 Eötvös Lóránt br. 77, 78, 359, 360.
 Ephemerides Posonienses 237.
 Erasmus Roterodamus 320, 364.
 Erdély 38, 120. —i Múzeum-Egylet 183, 295, 339; ktára 172; gyarapodása 172. —i országgy. t.-cikkék a múz. ktárban 254. —i országgy. emlékek 32.
 Erdélyi Máté, Az zent János feje vételéről való szép ének. (Debreczen, XVI. sz.) 313.

- Erdélyi Pál 87, 351, 369, 370.
 Erdődy gr. család ltára Vörösvárt 371.
 Eritropus, Rupertus 214.
 Erlangeni ktár 22.
 Ernő fhg 291.
 Ernest G. 282.
 Érsekújvár megvételeire vonatk. apró ny. 165.
 Erzsébet kné 234. — fhgnó 291. — (Szent-) képe Dobyaschoffskytól Dankó J. gyűjteményében 370.
 Ester dolga. (Kolozsvár, 1577.) 314.
 Esterházy Miklós 175, 190.
 Esterházy-képtár megszerzése 76.
 Esterházy gr. cs. lt. a múz. ktárban 184, 273.
 Esztergom 165, 206, 251, 270. — i káptalan 166.
 Ethela I. Attila.
 Eutius róm. patricius 222.
 Evangelia und Episteln. (N.-Szeben, 1683.) 142.
 Ewald 283.
 Exemplar reconciliationis cum Hungaris factae. (S. Patak, 1653.) 96.
 Exlibrisek (Magyar): Almási Balogh Pál 195. — Sándor 195. Áradi N. János 195. 197. gr. Bánffy György 195. gr. Bathányi Kázmér 196. Báthory-Simolin Sándor gr. 196. gr. Bethlen Pál 197. Bobics ker. János 196. Bosnyák József 196. Budapesti egy. könyvtár 196. Dayka Gábor 197. Ebeczky Béla 197. — Balás Eugenia 197. Endrődy Nep. János 197. Fáy János 197. Görgey Márton 197. Győri székesegyház 197. — papnevelő 197. Gyurkovics Márk 197. gr. Hadik András 198. gr. Illés-házy István 198. Jakosich József 198. Kálmánházy Ferencz 199. Károlyi grófok 199. Koller Ignác 199. Kollonics László gr. 199. Kovachich Márton György 200. Kozma Ferencz 200. Máдай Dávid Sámuel 200. Madarász Zsigmond 200. Marosvásárhelyi ref. főiskola 200. gr. Mikó Imre 200. Miller család 200, 201. Nádasdi Ferencz 201. Nagy Gábor 201. Pauer J. 201. Pálffy herczeg 202. Pásztélyi József 202. Peschko Mihály 202. Pozsonyi trinitariások 202. Szana Tamás 202. Schedel (Toldy) Ferencz 202. Széchenyi-Ferencz 202. Székely Sámuel, Dobai 202. Sztankovich Miklós 202. Teilnkes János, Pozsonyi 203. gr. Teleki Sándor 203. Toldy László 203. Török János 203. Ujfalvy Károly 203. Vas Ferencz Antal 203. Vécsey István báró 204. Vörös Ferencz, Faradi 204. Walther L. 204. Zrinyi Ádám 204. — gyűjteménye Dankó J. ktárában 370.
 Éder Gyula 232.
 Életképek 271.
 Életnek kútfeje. (Debreczen, XVI. sz.) 314.
 Énekek, Halott Temetés korra való—. (Kolozsvár, év. n.) 330.
 Énekes könyv, magyar 313. — unit. 321.
Faber Tamás, Jubilaeum Bartphense. (Bártfa, 1586.) 176.
 Faber, Zacharias 218.
 Fabre Pál 367.
 Fabri János 210.
 Fabricius István 122. — Tamás, Tolnai: Exarmatio Scuti Laniani. (Vizsoly, 1597.) 176. — Disceptatio. (Debreczen 1594.) 176. — Vazul 34.
 Falk A. 184, 366.
 Farinola Bálint kny. 372.
 Farkas Lajos ktára 372.
 Favaro, Antonio 170.
 Fáncsi Antal 106.
 Fáy János exlibrise 197.
 Fáy cs. 231.
 Feger Tibold 249.
 Fehér Dezső 170. — Gyula 270.
 Fejes Miklós 35.
 Fejérpataky László 62, 90, 187, 233, 285, 369.
 Fels Lénárt 251.
 Felsmann József 364.
 Felszeghy Ferencz 170.
 Felvinczi György 329.

- Fenestra camerae obscurae Rakocziánae (Nagy-Szombat, 1706.) 371.
- Ferdinánd m. kir. (I.) 118, 251, 284, 352. — (II.) 273. — fhg. 102.
- Ferencz m. kir. (I.) 86.
- Ferencz József (I.) m. kir. 48. — ajándéka a nemz. múz. ktár számára 372.
- Ferenczrendiek tart. főnöksége 170.
- Ferenczi Zoltán 145, 172, 173, 183.
- Festus János kassai kny. 337.
- Félegyházi Tamás, Uj testamentom. (Debr. 1586.) 191. — Ker. hitnek részei. (Fehérvár, 1689.) 191.
- Fényképek Dankó J. gyűjteményében 370.
- Fétis dr. 290, 291, 292.
- Figulus de Tárkány, Matheus 32.
- Figyelő 30.
- Filep kir. 53.
- Fiók Károly 83.
- Firtinger Károly 177, 178, 364, 371, 372.
- Fischer János kassai kny. 337.
- Fiume cz. ujság 84.
- Flandria 291.
- Flatt Károly 166.
- Flavius Josephus 216.
- Fletcher William J. 135, 367.
- Fodorik Menyhért debreczeni kny. 331.
- Forgách gr. cs. lt. a múzeumi ktárban 273.
- Formica Máté bécsi kny. 137.
- Fornszek Sándor 168.
- Forró cs. 231. — János 33.
- Fortunatusról szép história (Kolozsvár XVI. sz.) 313, 314.
- Fosztó István Uzoni 50. — Historia eccl. Transilvano-unitaria cz. kézírata a székelyudvarhelyi un. isk ktárában 30.
- Földtani intézet, Magyar 13, 170.
- Francia és olasz törvények gyűjteménye 65.
- Franciaország 291. — tartozásainak liquidálására kiküldött bizottság iratai 1816—37. 65.
- Fraknói Vilmos 33, 233, 282, 320, 363, 364, 349.
- Franklin-társ. kny. 170.
- Frankfurti ktár 248.
- Frankenburg Adolf 271.
- Frankfordia, Nicolaus de — velencei kny. 249.
- Frangepán István 283.
- Friauli erdősegekre vonatk. iratok a zárai tart. ltárban 63.
- Frigyes (III.) német cs. 224.
- Frivaldszky János 75, 77, 78, 79.
- Froelich Dávid Calendárium. (Lőcse, 1637.) 338. — Tamás 183.
- Fulin 179.
- Funccius János 165.
- Fumagalli olasz ktárnok 368.
- Funk Tódor 119.
- Fusban Vilmos 362.
- Füged 234.
- Fülek 251.
- Fülöp Lajos fr. k. 83.
- Fülöp (II.) spanyol kir. 296.
- Füstölgő csepű. (Kolozsv. 1676.) 191.
- G**abriel cs. 231.
- Gachard 290, 293.
- Gadnai cs. 231.
- Gagnon Ph. 368.
- Galesloot Lajos 293, 294, 296.
- Galgócz 372.
- Galicziai helytartóság 169, 170.
- Gallen János kassai könyvkereskedő 310, 320. — inventariuma 311.
- Gallienus 104, 105.
- Gandi áll. egyet. ktár 171.
- Garadna 231.
- Garam-Szent-Benedek 166.
- Garay cs. vonatkozó iratok a múz. ktárban 351.
- Garda hún kir. 224.
- Gauss 283.
- Gelbhaár Gergely bécsi kny. 138.
- Gelléri Mihály 177.
- Gellért Jenő 349.
- Gellért (Szent-) pk. 226.
- Gemma Frisius 320.
- Genua 102.
- Genève, François-Prospér de 295.

- Gerend 37.
 Gergely (XIII.) pápa 361, 362.
 Gerhárt György 272.
 Gerő Attila 170.
 Gerthard Orbán czl. a múz. ktárban. 273.
 Geszner 288.
 Gigas E. 282.
 Gindl Gáspár 197.
 Giorgievics Hyacint 191.
 Gipczic Albert Vincze, Vasárnapi és
 ünnepi evang. magyarázata. (Szolnok,
 1612.) 95, 96.
 Gitze 231.
 Gizella királyné, Szt-István neje 225.
 Gjentofte, Carit Etlar 349.
 Glück Soma 280.
 Goess gr. udv. biztos iratai 63.
 Goethe-gyűjtemény az akad. ktárban 355.
 Gogreff Mento kassai lelkész 183, 320.
 Goldziher Ignác 355.
 Gorecius, Leonardus 269.
 Gosárvári Mátyás 122. — Az régi magya-
 roknak bejövésekről. (Kolozsvár, 1579.)
 313.
 Gosztonyi cs. czl. 1467-ből 352.
 Gothaischer Hofkalender 82.
 Gotico veneziano, gót betűtípus 178.
 Gölnicz 234.
 Gönczi Lajos 333.
 Gönczy Gábor 232.
 Görcsöni Ambrus 35, 116—118, 121, 122.
 130. — Historiás ének Mátyás király
 ról. (Kolozsvár 1577.) 313. — Historiás
 Ének. (Kolozsvár 1581.) 313, 314.
 Görgei cs. lt. a múz. ktárban 273. — Ist-
 ván 359, 360.
 Görgey Márton exlibrise 197.
 Görög Demeter 237.
 Gössinger Ferencz Antal 346.
 Göttingeni egy. ktár 2, 171.
 Gráczl egy. ktár 171.
 Gradeczi Horváth Gergely l. Horváth
 Gergely.
 Grafikai Szemle 364.
 Granna földje 233.
 Gratianus római cs. 221.
 Gregorovius 370.
 Gregorutti, Carlo 349.
 Grill Károly 83.
 Grisogonus 104.
 Gritti Lajos 251.
 Grolier 193.
 Grossing József 46.
 Grouchy gr. 186.
 Grulich Oscar 185.
 Gründer Gottfried pozsonyi kny. 342—
 344.
 Gyurikovics-féle diplomatarium a múz.
 ktárban 167.
 Gyurkovich Márk exlibrise 197.
 Guadeloupe 290.
 Guarinus Battista 179.
 Guevarra, Antonius de 214.
 Guibert Lajos 367.
 Guinement de Kerallo 82.
 Gunterus 291.
 Gyalui Farkas 173, 183, 331.
 Gyoma 170.
 Győr 79, 167, 270. —i székesegyház
 exlibrise 197. —i papnevelő int. exlib-
 rise 197.
 György magy. vitéznek a purgatórium-
 ban való vezeklése. (XV. sz. kódex
 a múz. ktárban) 364.
 Gyula 188.
 Gyulai Pál 83, 299.
 Gyulafehérvár 85.
 Gyűjtemények: Barna-gy. 167. Dürer 93.
 Goethe 355. Horváth István 3, 23.
 Illésházy 3. Jankovich 1, 193, 270.
 Kovachich 23. Széchenyi 3, 23. Tunyogi
 86. Wenzel 168.
Hadi és más nevezetes történetek 237.
 Hadi Lap 84.
 Hadik András gr. exlibrise 198.
 Hadritius György 190.
 Haebler Károly 182, 185.
 Haebler K. 184.
 Haeser 101.
 Haiczl Kálmán 83, 166.
 Hailbronn, Fr. de, velencei kny. 249.

- Hain L. 370.
 Hajnik Imre 233.
 Halász Dezső 166, 167.
 Halle J. müncheni antiquár 188.
 Halle 150. —i ktár 171.
 Halle-wittenbergi egyet. ktár 171.
 Halmágyi István 283.
 Hampel József 187.
 Hamvai cs. 231.
 Hannart János 295.
 Hannibál 124, 125.
 Hannus 234.
 Hanvay cs. lt. a múzeumi ktárban 273.
 Hamy P. 366.
 Happel, Europäische Toroaan (Hamburg, 1686.) 189.
 Hardenberg 283.
 Haro Francziska 293.
 Három jeles főhadnagyok (Kolozsvár é. n.) 37, 50, 51, 134.
 Harsáni Imre 323.
 Hartel Vilmos 365.
 Hartmann Ágost 365.
 Hartwig Ottó 24, 252.
 Hartyáni Imre 323.
 Haudek Ágoston 219, 224.
 Häutle Keresztély 184.
 Havass Rezső 170.
 Havet Lajos 366. — M. I. 367.
 Hazai Tudósítások 183.
 Hazai és Külföldi Tudósítások. 237.
 Héderváry Ferencz bán 250.
 Heeren 283.
 Hegymegi cs. 231.
 Heidel György 349.
 Heidelberg 82. —i egy. ktár 241.
 Heiden Sebald 320.
 Heidenstein Reinhard 188.
 Heinemann O. 22, 23, 185.
 Heinrich Gusztáv 183.
 Hellanicus 135.
 Hellebrant Árpád 140, 145, 171, 345, 364.
 Heller Ágost 353, 369.
 Hellin C. A. kanonok 293.
 Heltai Gáspár 116, 118, 130, 322, 327, 328, 330. — Száz Fabula Aesopusból. (U. o. 1566.) 313. — Chronica. (U. o. 1574.) 315. — Biblia. (U. o. 1552.) 315. — Cancionale. (U. o. 1574.) 192.
 Henne M. A. 298.
 Henricpetri Sebestyén bázeli kny. 101.
 Henrik (I.) német cs. 225.
 Henszlmán Imre 233.
 Hentaller Lajos 170.
 Hercegovina 99.
 Hermann kéziratgyűjteménye 283.
 Herodot 46, 127.
 Herr Lucian 280, 281.
 Herrmann Mihály brassói kny. 143.
 Hess András kny. 249.
 Hesz müncheni antiquár 84.
 Heudo gót kir. 221.
 Hevenesí G. 46, 211, 212, 213. — kéz-
 iratai az egy. ktárban 209.
 Heydt Mihály 141.
 Heyne 283.
 Heyser Miksa 298.
 Hieronymus (Sanctus) 250; — Commen-
 taria in eplás S. Pauli, Corvin-kódex
 a nemz. múz. ktárában 372.
 Hildburghausen 82.
 Hindy Árpád 183.
 Hintz Emil 83.
 Hirlapkönyvtár, M. Nemz. Múzeumi, 15,
 83, 163, 236—49, 349.
 Hirlapmúzeum, Aacheni 241.
 Hirmondó 84.
 Hodinka Antal 233.
 Hoepf, Ulrico, milanoi könyvkeresk. 372.
 Hoffmann, Gesch. d. Kirchenliedes 299.
 Homorod-Szent-Pál 38.
 Honter János 33, 183.
 Honori Georgii Lippai etc. (N.-Szombat,
 1653.) 341.
 Honorius kel. róm. cs. 221.
 Hopfensteiner István 296.
 Horányi E. 30.
 Horn Ede 83.
 Horovitz Lipót antiquár 84.
 Horvát András exlibrise 198.
 Horváth Cyrill 364. — Gergely, Gradeczi
 175, 183. — Ignác 66, 82, 90, 138.

- 254, 280, 140—145, 338—340, 344—347. — István gyűjt. a múzeumi ktárban 3, 23. — Károly 276. — Márk 175.
- Horvátország 100.
- Howaert 291.
- Hörmann András n.-szombati kny. 143, 144, 346.
- Hudák András 232.
- Huet Gedeon 186.
- Hungaria, Michael de, I. Magyarországi Mihály.
- Hungarikumok külf. könyvpiaczon 96.
- Huss 29.
- Huszt 251.
- Huszt Péter, Aeneis (Bártfa, 1582.) 314.
- Hunyadi Demeter 39. — Ferencz 122. — János 120. — Itár csereügye 164, 167, 269, 271, 285, 286, 350.
- Hymnarium 91.
- Ibn-Ezra** 130.
- Ibrányi cs. lt. a múzeumi ktárban 273.
- Igazság koronája (Kolozsvár, 1697.) 364.
- Ibász Dániel 273.
- Idephonsus 216.
- Illésházi István gr. exlibrise 198.
- Illésházy-gyűjt. a m. n. múzeum ktárában 3.
- Illéssy János 39.
- Illicini Péter 184, 287, 288.
- Illyés András, Brevis norma vitam sapienter instituendi. (N.-Szombat, 1696. és 1697.) 345, 346. — Verbum abbreviatum, (Viennae, 1693.) 192.
- Ilosvai 117, 121, 122, 134, 136.
- Il Regio Dalmata cz. ujság kivonatai 64.
- Imre (Szent-) 226.
- Imre egri pk. 234.
- Inchoffer Menyhért 167.
- Inscriptio Köleseriana, kézirat a göttingai egy. ktárban. 284.
- Inscriptio lapidis sepulchralis (H. n. 1672.) 343.
- Instructio pro decimatoribus (Kassa, 1684.) 142.
- Iparművészeti Múzeum 257, 359, 360.
- Irmei Ferencz 165.
- Irodalomtört. közlemények 183, 364.
- Istriai erdőségekre vonatk. iratok a zárai tart. Itárban 63.
- István m. kir.: (Szt-) 363. — (V.) 234.
- Istvánffy Miklós 167. — Pál 370. — Chronica Volter királyról. (Kolozsvár, 1580.) 315.
- Ivándi János 212.
- Ivánka Zsigmond 86.
- Ivánka cs. Itára a múz. ktárban 85, 86.
- d'Ivoys Henrik 294.
- Jacob Alfréd** 366.
- Jadre 104.
- Jaffé ktár 153.
- Jagič 188.
- Jakab Elek 30, 32, 321, 327.
- Jakosics József exlibrise 198.
- Jancsó Benedek 349.
- Jankovich Antal 369. — Béla 1, 192, 270.
- Jankovich-gyűjt. a múz. ktárában 3, 23, 372.
- János m. kir. 118, 228, 233, 251, 284.
- János (XIX.) pápa' 226. — vajda 250.
- János Zsigmond 328.
- Jaros István 342.
- Jénai ktár 22.
- Jenei Sámuel 333.
- Jenson Miklós velencei kny. 178.
- Jessig prágai protonotarius 83.
- Jeszenák-féle gyűjtemény 190.
- Jeszenák cs. lt. a múzeumi ktárban 273.
- Jeszenői cs. 231.
- Jézus Sirachkönyve (Kolozsvár, 1551.) 320.
- Jób könyve 38. — Chrisostomus, (Sanctus), omeliae; Corvin-kódex a nemz. múz. ktárban 372.
- Johannes papissa 192. — Scholasticus, Opera; Corvin-kódex a nemz. múz. ktárban 372.
- Jókai 271.
- József nádor 39, 45, 46.
- Juhász Ferencz ezimkerő folyamodvány 273.
- Julius Caesar, Paduai 138, 220, 339.
- Junker rézmetsző 202.

Justa funebria in exequiis Adami Popradi.
(Lőcse, 1692.) 345.
Justh cs. lt. a múzeumi ktárban 273.
Justinianus római cs. 224.
Juvenalis (év. n., 1486 és 1501.) 192.
Jüngling István n.-szebeni kny. 142.
Jürges Pál 366, 367.

Kajul cs. 231.

Kalapsza János 273.
Kalendárium (Kassa, 1614 és 1618.) 337.
— (Debreczen, 1630.) 137. — (Bécs, 1653.) 338.
Kalksburg 166.
Kalocsa 166.
Kalsa 231.
Kammerer Ernő 272.
Kanyaró Ferencz 30, 37, 130, 321.
Kaprinay 46. — féle gyűjtemény az egyet ktárban 169.
Kapy cs. lt. a múzeumi ktárban 273.
Karácsondi cs. 231.
Karácsony János 219. — Sámuel 335.
Karap Ferencz 359, 360.
Kardos Albert 30.
Karikó János 166.
Karlsruhe 241.
Karvasy Ágost 170.
Kassa 234. — v. ltára 227. —i Stadtbuch I. Stadtbuch. —i domonkosok ktára 191.
Kastenmacher János 343.
Katalogus-készítés kérdése 21.
Katancsics 42, 46.
Katona István 31. — Miklós 273.
Kautzsch R. 184, 185.
Kavecsány 231.
Káldi György, Az Vasárnapokra való Predikációknak első Része (Pozsony, 1631.) 217. — Az Ünnepekre való Predikációknak első Része. (U. o. 1631.) 217.
Káldi Gyula 83.
Kállay cs. lt. a múzeumi ktárban. 273.
Kálnai cs. 231.
Kámánházy Ferencz exlibrise 199.
Károly m. kir.: (I.) 93, 98, 99. — (III.) 225.

Magyar Könyv-Szemle. 1895.

— róm. csász.: (Nagy-) 224. — (V.) 82, 293, 294, 296. — francia k. (IX.) 291.
Károlyi grófok exlibrise 199.
Kárpáthi Endre 167. — Kelemen 170.
Kázmér cs. 231.
Keckseméti »Katona-kör« 83.
Keckés András 211.
Keinz, a müncheni kéziratár öre 22, 23.
Kelemen pápa 100.
Kellyén vagy Gellyén (Kilián) 111.
Kemény Lajos ifj. 191, 227, 310, 337.
Kempis Tamás 213.
Kende S. bécsi könyvkereskedő 166, 197, 202, 204, 370.
Kenyérmező 250.
Kerekes Pál 166. — Sámuel 237.
Keresztény Magvető 30, 32, 130, 321, 324, 325, 328, 331.
Keresztyeni Tudamaninak Rövid Somma. (Bécs, 1637.) 138.
Kereszty István 166, 270.
Kertbeny Károly 177.
Ketrzynski Wojciech 185.
Keyser Eufrosina 141.
Kéczkely András és György czl. a múz. ktárban 273.
Kénosi Tózsér János 324.
Kétgarasos Ujság 84.
Kéziratok: Acta et decreta synodi 1638. 271. Actio curiosa 351. Archidiaconi eccl. Albentis epitaphium 284. Bojthi Gáspár 192. Deák Ferencz követjelenése 84. De origine Hunnorum 219. Dézsi István Diacrisise 351. Diarium Trencheniense 1704. 351. Diplomatarium saec. XVI—XVIII. 84. Dragflorum familia 284. Dunántuli egyházkerület jegyzőkönyve 84. Egyházjogi tractatus 350. Fosztó J. (Uzoni) 30. Hevenessi Gábor 46, 209, 211, 212, 213. Horváth István 3, 23. Inscriptio Kölesériana 284. Magyarországi Mihály, Sermones tredecim 84. Nagy Imre 167, 168, 169, San Nicolo koIostor 65. Óz Pál kéziratai 350. Podmaniczky Frigyes b. 350. A Szent-Háromságról címzett

- congregatio 350. Rajcsányi Ádám 350.
 Rauch József önéletrajzi vázolata 84.
 Regulae 284. Summa professionis
 1570. 284. Josefstadti magyar fog-
 lyok számadáskönyvei 163. Szemere
 Pál, Tan-dythiramb 167. Szolárscsik S.
 kéziratái 350. Urbarium lexikon 167.
 Varignana Guillelmo 204. Verfolgung
 196, 284. Vörösmarty »Vén cigány«-a.
 Kézirattár, Akadémiai 555. — M. nemzeti
 múzeumi 84, 167, 272. 349, 350.
 Kiáltványok s falragaszok 1848/9. évből 169.
 Kieeli ktár 150.
 Kimchi 130.
 Királyi könyvek hiteles másolatai a
 múzeumi ktárban 350.
 Kisdi, Cantus catholici 299.
 Kisfaludy cs. ltára a múzeumi ktárban 273.
 Kis-Ida 231.
 Kis-Oroszi 270.
 Kis József-féle ktár 335.
 Kiss Bálint 31, 184. — Miklós 272.
 Kis-Tapolcsán 206.
 Klapka György 272.
 Klauzál Gábor 272.
 Klestinszky József 230.
 Klösz Jakab bártfai kny. 337.
 Kluch János 340, 341, 342, 343, 344, 346.
 Kluyver A. 186.
 Kmety György 272.
 Knauz Nándor 106, 174, 370.
 Kner Izidor 364.
 Knini felföld 99.
 Knoblauch János kny. 96.
 Knod G. 185.
 Koburger Antal nürnbergi kny. 177.
 Kocsi Csergő Bálint 173.
 Kódexek: György magyar vitéznek a pur-
 gatoriumban való vezekléséről szóló
 k. 364. Marosvásárhelyi 46. Müncheni
 107, 109, 110—114. Nádor- 39, 43,
 45, 48. Peér- 107. Pray- 183. V. ö.
 Corvin-kódexek.
 Kohn Sámuel 30, 130.
 Kollányi Ferencz 93, 175, 183, 205, 287,
 365.
 Koller Ignácz exlibrise 199.
 Kollonitz László gr. exlibrise 199.
 Kolozsvár 37—39, 118, 166, 192. —i
 egy. ktár költsége és használata 87.
 Kolosvári István 326.
 Kolozsváry János csanádi pk. 209.
 Komárom 188.
 Komáromi Csipkés György 48, 168,
 272.
 Komjáti Benedek 364.
 Koncz József 170.
 Konow, Sten. 365.
 Konstantinápoly 250, 291. —i csász. ktár
 372.
 Kopcsányi Márton. Ker. Imadsagos Köny-
 vechke (Bécs, 1637.) 137, 138. —
 Beschreibung einer wunderlichen That
 (Pozsony, 1643.) 341.
 Kopenhágai udv. ktár 2.
 Korláth Mihály czl. 1560-ból 352.
 Kornis Farkas 36, 38. — György 31.
 Kosch Árpád 83.
 Kossuth Ferencz 84. — Lajos 271, 272.
 — iratainak ügye 94, 95. — leve-
 lezése és iratai 84. —hoz intézett
 feliratok és diszoklevelek 85. — La-
 jos Tivadar 84.
 Kosztka Emil 168.
 Kovács Albert 275. — Balázs 34, 117.
 — Dániel 335. — Ferencz 335.
 Kovachich Márton György exlibrise 200.
 Kovachich-gyűjt. a m. n. múz. ktárban 23.
 Kozma 233. — Ferencz exlibrise 200.
 Köleséri Pál, Keresztyén. (Debr. 1667.)
 191. — Sámuel 49.
 Kölni városi ktár 241, 248.
 Königsbergi magy. nyelvemlék 164, 167,
 286.
 Könyvbejegyzés XVI. sz. 250.
 Könyvek a XVI., XVII. sz. főpapi hagyo-
 tékokban 205.
 Könyvkereskedők: Baer 96. Gallen János
 János 310, 320. Hesz 84. Kende S.
 166, 197, 202, 204, 371. Ranschburg
 G. 192. Ráth Mór 166. Welter
 H. 281.

Könyvnyomdák: Athenaeum 170. Franklin társulat 170. Kolozsvári 330, 331.
 Könyvnyomtatók: Abrug György 330, 331.
 Bedrič Sylvester 188. Breuer Sámuel 141, 339, 345. Johannes de Colonia 178. Farinola Bálint 372. Festus János 337. Fodorik M. 331. Formica Máté 137. Nicolaus de Francfordia 249. Gelbhaar Gergely 139. Gründer Gottfried 342—4. Henricpetri Sebestyén 101. Hermann Mihály 143. Jenson Miklós 178. Jüngling István 142. Klösz Jakab 337. Knoblauch János 96. Koburger Antal 177. Kyrner Jakab 338. Lázár G. 73. Lencsó 43. Major Márton 140. Aldus Manutius 179, 366. Mayr Fülöp Jakab 140, 342. Napinger Leonhárd 215. Johannes de Spira, Vendelinus de Spira 178. Srnski Mátyás 345. Veresegyházi Szentyel Mihály 138, 130. Turcic Gáspár 188. Ugoletti Angelo 192. Valdarfer Kristóf 178. Vietoris Jeromos 364. Walzel 43. Wigand O. 280.
 Könyvornamentikai gyűjtemény Dankó J. hagyatékában 370.
 Könyvtár, Magyar nemzeti 1, 11.
 Könyvtárak: Akadémiai 2, 36, 139, 171, 173, 353. Apor 172, 163. Batthyány cs. 2. Bécsi egyetemi 22, 27, 170, 173, 240, 247, 248. — cs. és kir. udvari 2, 27, 103, 170, 173, 241, 244, 247, 288, 340, 346. — hitbizományi 170. — Közös p. ü. miniszteriumi 170. — Theresianiumi 35. berlini egyetemi 152. — királyi 2, 170. Bostoni nyilvános k. 2. British Museum 5, 7, 14, 19. Budapesti egyetemi 5, 6, 7, 8, 9, 11, 39, 42, 44, 161, 173, 193, 249, 250. Corvin- 190. Csaplovics- 189. Czernovitzai egyetemi 170. Darmstadti nagyhercegi udvari 170. Drezdai 22. Erd. Múzeum-Egylet 172. Erlangeni 22. Gandi állami egyetemi 171. Göttingai egyetemi 2, 171. Gráci egyetemi 171. Hallei 24, 171. Jaffé- 153. Jénai 22. Kis József-

335. Konstantinápolyi csász. 372. Koppenhágai udv. 2. Kölni városi 341, 248. Krakkói Jágelló-egyetemi 171, 173. Lembergi egyetemi 171. Lipesei Albertina — 24. Magliabechi 219. Magyar Nemzeti Múzeumi 2, 3, 5, 11, 15, 18, 84, 106, 140—5, 173, 344—7, 357, 359, 360, 372. Melki kolostori 171. Modenai hgi 372. Müncheni udvari 2, 171 — állami 32, 171. — kir. nyilvános 103, 171, 173, 248. Nostitz gr. családi 188, 268, 269. Nürnbergi nemzeti múzeumi 241, 243, 244. Ottoboni 219. Pannonhalmi főapátsági 276. Párisi egyetemi 171. — nemzeti 2, 6, 7, 16, 19. br. Podmaniczky Géza kis-kartali 34. Prágai 22. br. Radvánszky Béla sajó-kazai 139. Rakovszky család pozsonyi 339. Ráth György 357. Strassburgi egyetemi 6, 171. Szegedi Somogyi — 274. Székelyudvarhelyi gymnasiumi 332. Szentpétersvári udvari 2. gr. Teleki családi 2. Thorni gymnasiumi 171. Vittorio Emanuele — 182, 351. Washingtoni kongresszusi 2. Weimári 22. Wolfenbütteli hercegi 22, 171.
 Könyvtári raktár-rendszer 146.
 Könyvtárnokok értekezlete 369, 370. — tanfolyamának kérdése 369.
 Könyvvizsgálata Rákóczi-korban 370, 371.
 Kőrösi József 83, 170.
 Köstlin I. 365.
 Köteles példányok 3, 4.
 Kövendi János 329.
 Kövesdy Antal 349.
 Községi könyvtárak kérdése 369, 370.
 Krakkó 206. — i Jágelló-egy. kt. 171, 173.
 Kreith Béla gr. 268, 272, 352.
 Krisztina svéd királyné 93.
 Kriza János 324.
 Kropf 233.
 Kronos Ferencz 233.
 Kropf Alajos 170, 289—298.
 Kudelini Márton 345.
 Kudora Károly 369.

Kuhn 200.
 Kukula R. 365.
 Kukulyevics 97.
 Kulcsár György, Postilla (Bártfa, 1579.)
 319. — István 183, 237.
 Kún S. 270, 271.
 Kuncze Leó 174, 276.
 Kurjakovics 99.
 Kutatások Dalmácia Itáiraiban 62.
 Kutasy János 211, 212.
 Küffer Béla 369, 370.
 Külföldi irodalom magyar vonatk. ter-
 mékei 1894-ben 66.
 Kyrner Jakab János bécsi kny. 338.

Lacerda, Josephus de 216.

Ladiver Ilyés, Natale victoriarum prae-
 sagium.. Em. Tököli (Lőcse, 1683.) 141.

Lagarde 283.

Lajos (II.) m. kir. 118, 250.

Landovics, Novus Succursus. (N.-Szombat,
 1689.) 96.

Lanfranchi Gr. Enea 187, 268, 270,
 271, 273, 369.

Lang Máté osztrák főpap 290.

Langlois, Ch. V. 280, 281.

Lapide, Cornelius a 215.

Lapispataki cs. 231.

Lasana 216.

Lascovius Péter, De puro dei verbo
 (1584.) 192. — De homine (Wittemberg
 1585.) 192.

Lám Sebestyén 175, 183. — Defensio
 orthodoxae doctrinae (Vizsoly, 1592.)
 176.

Láng könyvkötő 43. — József 177.

Lányi Illés, Luther Catechismusa (tót
 nyelven) (1612.) 176.

László Károly 273.

László (IV.) m. kir. 118. — (V.) 234.

Lázár G. bukaresti kny. 83. — Lajos 85.

Lazov cs. 231.

Legni István 284.

Lehóczky János 230.

Leibniz Vilmos 23.

Leichen-Lyr bei Beerdigung Tobias Plan-
 ckenauer (Pozsony, 1671.) 342.

Leitner 371.

Leitschuh Frigyes 365.

Lemberg egyet. ktár 171.

Lencső könyvny. 43.

Lengyelország 371.

Lengyel cs. 231.

Lenkovich Zsófia 213.

Leó (I.) pápa 223. — (XIII.) 189.

Lesinai áll. pénztárak iratai 64.

Lessing 23.

Leukus 231.

Levéltár, Országos 350.

Levéltárak: a) Alsó-ausztriai tartományi
 levéltár 170. Bécsi hadi irattár 169;
 udvari 170. Cattaroi 66. Curzolari 66.
 Dalmát kolostorok 62. San Domenico
 kolostori 62, 65, 66. Kassai városi
 227, 234. Magyar Nemzeti Múzeumi
 84, 168, 272, 351, 352. Magyar Or-
 szágos 350. Zárai cs. kir. helytartósági
 62; tartományi 63. b) Családi Itárak:
 Balassa 85, 87, 169. 352. Barcsay
 184. Becsky 273. Beniczky 273. Be-
 rényi gr. 273. Dobos 273. Dóry 85,
 86, 167, 273, gr. Esterházy 184, 273.
 gr. Forgách 273. Hanvay 273. Hunyadi
 164, 167, 269, 271. 285, 286, 350.
 Ibrányi 273. Illésházy 3. Ivánka
 85, 86. Jeszenák 273. Justh 273. Kállay
 273. Kapy 273. Kisfaludy 273. Máriássy
 273. Mednyánszky 86. Motesiczky 273.
 Rákóczy-Aspermont-Erdődy 371. Som-
 bory 84, 86, 273. Szentiványi 87,
 169, 352.

Lévay Imre 83.

Liber miscellaneorum 210.

Linzbauer X. F. 38.

Lipcei ktár 22. — Albertina 24.

Lipót (I.) m. kir. 371.

Lippa 251.

Lippai György esztergomi érsek 140, 341.

Lippich Elek 285.

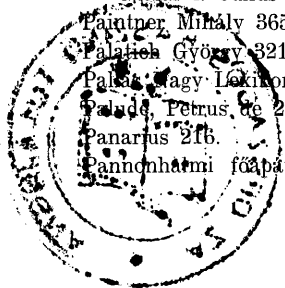
Lischovinus Andr. Franc. Laetitia Tran-
 silvaniae (H. n. 1707.) 145.

- Listhy János 210.
 Literati B. Lázár I. Balog Lázár.
 Ljubics 97, 100, 101.
 Lobkovitz-féle ásványgyűjtemény a m.
 n. nüzumban 76.
 Lóczi Lajos 166.
 Lodomér eszterg. érsek 234.
 London 170. —i Brittiſh muſeum ktára 2;
 gyarapodása 6.
 Lopeſz Joannes 215.
 Lorántfi Zſuzſanna 175.
 Lorberer Sándor 272.
 Loserth Ferencz 85.
 Lóſy Imre eſztergomi érsek 139.
 Loſlein Péter 179.
 Loſonczy Iſtván 121.
 Lot Ferd. 186.
 Loyo!a Ignác 361, 363.
 Lubik Zoltán 364.
 Lucius 97—99.
 Lucretia története 122, 131.
 Lngos 270.
 Lukianós 34, 51, 121, 124, 125.
 Lunſtedt Bernárd 367, 368.
 Lupus pk. 223.
 Luther Márton, 29, 207, 210, 320.
 Luther Martin : Neu vermehrtes Geſang-
 buch (Brassó 1687.) 143.
 Luſzinski Joachim, Orationes duae. (Po-
 zſony, 1637.) 139.
 Lycius György 229.
- Macarſcai áll. pénztárak iratai a zárak**
 tart. ltárban 64.
 Macedonia 51. 56.
 Macrinus tetrarcha 221.
 Macrobius 104.
 Madan Falconer 186.
 Madarász Zſigmond Ede 200.
 Madius 99, 100, 105.
 Magdeburg 119.
 Magelhaes 290.
 Magliabechi ktár 219.
 Magne, Lucien 80.
 Magnus Valerianus 217.
 Magyar akad. érteſítő 106. — Hir-
 mondó 237. — Korona cz. ujság 83.
 — Könyv-ſzemle 50, 82, 94, 146, 165,
 183, 237, 276, 310, 320, 339, 365, 372. —
 Kurir 237. — Mercurius 237. — mér-
 nök- és építész-egylet 166, 170, 349.
 nemz. ktár 192. — nyomdászok év-
 könyve 177. — Sion 106. — term.
 tud. Társulat 170. — Tört. Társulat
 170, 184. — Zſidó ſzemle 30. —
 kancelláriai praxis és diplomati-
 kára von. adatok a dalmát ltárak-
 ban 62. — képviselőház 169. — kor-
 mány 169.
- Magyarorſzág cz. lap 271.
 Magyarorſzági Mihály 96, 364. — Ser-
 mones predicabiles (Strassburg, 1494.)
 165. — Evagatorium (Strassburg,
 1516.) 192. — Sermones tredecim XV.
 ſz. kézirata a múz. ktárban 84.
- Maire Albert 366.
 Maittaire M. 371.
 Majláth Béla 238.
 Major Márton gyulafehérvári kny. 140.
 Malek 234.
 Malus Pál, Epitaphia (Bártfa, 1601.) 176.
 Mancſkovicſ Bálint 371, 372.
 Manſfeld J. E. 197.
 Manthen, Johannes de Gerretzhem velen-
 czei kny. 178.
 Manuzio, Aldo velenzei kny. 179, 366.
 Marburgi könyvszekrény-minta 146. —
 ktár állványrendszere 146.
- Marci Demeter 366.
 Marczali cs. vonatkozó iratok a múzeumi
 ktárban 351.
 Margit-legenda 89.
 Margitai Péter 173. — Az Apostoli Cré-
 dónak magyarázatai (Debr. 1624) 191.
 Marnis Pál 186.
 Maros-Bogát 32.
 Maroſváſárhelyi ref. főiſkola exlibriſe
 200. — kódex 46.
 Marquet J. J. 367.
 Martianus császár 223, 224.
 Martinovicſ Ignác 286.
 Martinuzzi 251.

- Martius C. A. dr. 349.
 Martyr Péter 290.
 Mayer S. 82, 283.
 Mayr Fülöp Jakab nagyszombati kny. 140, 342.
 Maximilianus Transylvanus 289, 290, 291—298.
 Mádai Dávid Sámuel exlibrise 200.
 Máder Béla 355.
 Mária himnuszok (Magyar) 299—304.
 Mária magy. királyné 284, 297. — Terézia 41, 86, 201.
 Máriássy cs. lt. a múzeumi ktárban 273.
 Márki Sándor 166, 270, 295.
 Márton (Szent-) 224.
 Márton (IV.) pápa 234.
 Mártonfalvi György 49.
 Máté Sándor 369.
 Mátray Gábor 106.
 Mátyás király 35, 36, 51, 96, 126, 133, 134, 116—118, 121, 184, 188, 250, 352. — ktárának maradványai 190, 372. (II.) 85, 273.
 Mátyás Flórián 226.
 Medgyesi Pál, Praxis pietatis 216.
 Medler Miklós 320.
 Br. Mednyánszky Dénes örök letéteménye a múz. ktárban 86. — Alajos 86. — Dénes 86.
 Megara 53.
 Megistona 122.
 Meibom 283.
 Meier Gábor 185.
 Meiners 283.
 Melanchton Fülöp 307, 320.
 Melich János 339.
 Melichius Sámuel, Luther Catechismusa tót nyelven (1612.) 176.
 Melius, Herbarium (Kolozsvár, 1578.) 314, 319.
 Melki kolostor ktára 171.
 Melotai Nyilas István I. Nyilas István.
 Mendoca Didacus 215.
 Menelaus 53, 54.
 Mennens Péter 295.
 Mentoza Franciscus 218.
 Meskó Márton 170.
 Messenger 293.
 Mesue 104, 105.
 Meyer Vilmos 22, 23.
 Meysse 286.
 Méhner Vilmos 170.
 Mérode, Bernard de 295.
 Michaelis 283.
 Midrás 130.
 Mihalik József 233.
 Miklós aranyműves 234. — mester 233.
 Mikó Imre gr. exlibrise 200.
 Miksa császár 294.
 Milanu 219, 372.
 Miles deo et caesari charus. (Pozsony, 1672.) 343.
 Millecker Bódog 170.
 Miller cs. exlibrise 200, 201. — czímerlevele 1758. 201.
 Miskönyv, Glagol (Zengg, 1494.) 269. Batthyány 106—115.
 Misle cs. 231.
 Miszlóka 231.
 Mithridates 52.
 Modenai Corvin-kódexek 372. — hercegi ktár u. ott.
 Mohács 251.
 Mol Katalin 295. — Janka 295. — Mária 295.
 Molitor polg. és katonai parancsnok iratai 1806. 64.
 Molnár Albert 129, 130. — Postilla Scultetica (Openheim, 1617.) 192. — Gergely 320.
 Mombini Ede 368.
 Mone 299.
 Monoszlai András 207, 211. — Gábor 211, 212. — Miklós 210, 211.
 Morlet Victor 186, 367.
 Morone János 361.
 Mosóczi Zakariás 211.
 Motesiczky cs. lt. a múzeumi ktárban 273.
 Mudrány András 85, 86. — cs. iratai 85. — Dániel czl. a múz. ktárban 85.
 Murmelius-szótár 164.
 Muther 371.

- Múzeum, M. Nemz., ktára 2, 3, 5, 11, 15, 18, 106, 140—145, 173, 344—7, 357, 359, 360. — Corvin-kódexei 372. — családi ltárai 86, 162, 273, 352. — czímerlevelei 85, 86, 168, 169, 273, 352; évnegyedes jelentései 81—87, 164, 268, 348. — gyarapodása 3, 81, 269, 348. — használata 165, 269, 349. — hirlaptára 15, 83, 116, 349. — katalogusai 83, 90, 165. — kéziratára 84, 167, 271, 272, 349, 350. — kiadásai 3, 15. — költségvetése 94. — köteles példányai 15, 165. — levéltára 84, 168, 272, 351, 352. — ósnyomatványai 90. — számára a király ajándéka 372; egyéb ajándékok 165—168. — személyzete 3, 4, 15.
- München 164, 268. —i rendszer 23, 28. — kir. nyilv. ktár 2, 22, 32, 103, 171, 173, 248.
- Müncheni kódex (1466.) 107, 109, 110, 111, 112, 113.
- Münchhausen 283.
- Münster H. F. & M. 178. — Tivadar 232.
- Művészi Ipar 80.
- Nachricht**, wie Gr. E. Tockely gefangen genommen (1685.) 189.
- Nadányi, Magyar Florus. (Kolozsvár, 1702.) 78.
- Nagy Gábor exlibrise 201. — György 83, 170. — Imre kézirati hagyatéka a n. múzeumi ktárban 167, 168, 169. — Iván 37, 38, 83, 226. — János 321, 322, 324, 331; czímerkérő folyamodványa 1771. a múz. ktárban 85. — Lajos kvárnok 335. — Márton 166. — Sándor 124, 125.
- Nagy-Bányai, Historia Josephról (Kolozsvár, 1580.) 313, 314.
- Nagybányai 119.
- Nagy-Enyed 191, 192.
- Nagy-Mihály 170.
- Nagy-Szombat 92, 206—210. —i jezsuiták kny. 371.
- Nagy-Várad 170.
- Nándorfehérvár 250, 251.
- Napinger Leonárd bécsi kny. 215.
- Napi Közlöny 83.
- Napragy Demeter veszprémi pk. 212.
- Naxera 216.
- Nádasd 231.
- Nádasdi Ferencz gr. exlibrise 201.
- Nádor-kódex 39, 43, 45, 48.
- Nemes Antal 270.
- Nemesi bizonyítvány a Ruttkay cs. részére 169.
- Nemzeti Kaszinó kta 239.
- Nemzeti Ujság 237.
- Nerembergus Eusebius I. Nierembergus Neszta cs. 231.
- Neue Zeitung v. d. Baschia v. Themeschwar (1596.) 188.
- Neue Zeitung v. Comorn (1594.) 188.
- Newton 3.
- Német József 275.
- Némethy Lajos 184.
- Német-Elemér 170.
- Németország 92. —i egy. ktárak 6.
- Niavis Pál 188.
- Nicolo (San) kolostor iratai 65.
- Nierembergus, Eusebius 216, 218.
- Nissen Waldemar 185.
- Nissenius Didacus 217.
- Nógrádi Benedek 49.
- Nolhac, Pierre de 185.
- Nona város iratai a zárai tart. ltárban 63. —i püspökség ltárai 62.
- Nonnius Marcellus 214.
- Nostitz gr. cs. ktára 188, 268, 269.
- Novák Mihály 211.
- Novigrád 283.
- Novitzky N. László 178.
- Nürnbergi nemz. múzeum kta 241, 243, 244.
- Nyelvmlékeink a könyvnyomtatásig 88.
- Nyelvtört. Szótár 88, 108, 109, 110.
- Nyilas István 173.
- Obl** 234.
- Oefele br. 184.

- Oettingen Mária Eleonóra gr. 344.
 Officia propria Sanctorum regni Hung.
 (Nagy-Szombat, 1663.) 215.
- Oláh János czímerkerő folyamodványa
 273. — Miklós 183, 203, 207, 210,
 298.
- Oláh szótár 42.
- Olasz kormány 169.
- Olaszország 101, 354.
- Omont H. 186, 365, 366.
- Ongania Ferdinánd velencei könyvkiadó
 178—180.
- Ordo et series rerum in Transylvania a.
 1613. (Kolozsvár, 1613.) 255.
- Orosius P. 220.
- Oroszhegyi Józsa 168.
- Országh János cz. ujtító levele a múz.
 ktárban 86. — Pál czl. 1609. a múz.
 ktárban 85.
- Országos magy. Törvénytár szerk. 170.
- Orsz. statiszt. hivatal 170.
- Ortelius Ábrahám 165.
- Osorius, Joannes 215.
- Osztrák kormány 169. — törvények gyűj-
 teménye a zárai tart. ltárban 65.
- Otrokocsi F. Ferencz 173.
- Ottino G. 368.
- Ottó (II.) német cs. 225.
- Ottoboni-féle ktár 219.
- Óváry Lipót 83, 170.
- Ovidius 121, 130, 132.
- Oxfordi Bodleian ktár 140.
- Órangyal 167.
- Óz Pál 286. — kéziratai a m. n. múzeumi
 ktárban 350.
- Paczkowski József 365.**
- Padua 170. —i egyetem 370. — Julius
 Caesar l. Julius Caesar.
- Paintner Mihály 365.
- Paláček György 321.
- Palást Nagy Leó Anna 31, 372.
- Palude, Petrus de 214.
- Panarius 216.
- Pannonháti főapátság kta 276. — Sz.
 Benedek-rend nyomt. imakönyvei a
 Breviarium Monasticum előtt 174.
- Pannonius, Ambrosius 175.
- Panzer S. W. 370.
- Parcus J. P. 96.
- Particular v. Sieg bey Tolna (1599.) 189.
- Patai István, A sacramentokról (H. n.
 1592.) 191.
- Patrona Hungaria (N. Szombat, 1649.) 140.
- Pauler Gyula 286, 369. — J. exlibrise 210.
- Pawlotosky, Locutio dei ad cor religiosi.
 (N.-Szombat, 1703.) 96.
- Pál pápa (III.) 296. — (V.) 174.
- Pálffy hg. exlibrise 202.
- Pálfi Lajos 170.
- Pántzél Dániel 237.
- Pápai Jókai-kör 349.
- Páris 92. —i egyet. ktár 171. — nemz.
 ktár 2; gyarapodása 6, 19; olvasóinak
 száma 7; rendes költségvetése 7; vil-
 lamvilágítása 16. — Société d'Histoire
 dipl. 171.
- Páriz-Pápai Ferencz 183.
- Pásztélyi József exlibrise 202.
- Pázmány Péter 137, 207, 213, 214, 217.
- Peer-Codex csiziója XVI. sz. 107.
- Peklén 231.
- Pelides Miklós. L. Bogáti Fazekas Miklós.
- Pellechet M. 185, 186, 366.
- Pemudruth l. Asdrubal.
- Peregriny János 349.
- Perényi cs. 231.
- Perisianus Guidó 216.
- Perlbach M. 365.
- Peschko Mihály exlibrise 202.
- Pesti pálosok exlibrise 197.
- Pesti György 121, 122.
- Pesty Frigyes 272.
- Petényi Ottó 166, 349.
- Pethe László 212. — Márton (Hethesi)
 kalocsai érsek 212.
- Petki János 326.
- Petkó Béla 233.
- Petőfi S. 82.
- Petrarca 219.
- Petri Ágoston. Mirrha szedeő Szarándok.

- (N.-Szombat, 1642.) 215. — Fülöp ve-
lenczei kny. 178, 179. — Gábor —
— 178.
- Petzholdt G. 367.
- Pezeren cs. 231.
- Pécs 37.
- Pécsi János, Oeconomia (Kolozsvár 1580.)
313.
- Péterffy András cz. pk. 208, 217,
- Péterfy Károly 208.
- Philemon gót kir. 220.
- Pictoris Miklós 39.
- Pietsch K. 185.
- Pighius 209.
- Pilcz Gáspár 176, 183.
- Pimpinello Vincenz 82.
- Pincius Fülöp kny. 370.
- Pinder 371.
- Piot 297.
- Piron 290.
- Pisztóry Mór 173.
- Pius (II.) pápa 224.
- Plantin Kristóf 370.
- Plato 33, 105.
- Plautus, Comoediae; Corvin-kódex a nemz.
múz. ktárában 372.
- Pleickner Ádám 362.
- Plinius 46. — Historia naturalis (Velen-
cze, 1469.) 178.
- Plutarchos 33, 34, 39, 51, 121—124.
- Poch cs. 231.
- Podmaniczky br. kis-kartali kta 345. —
Frigyes kéziratái a m. n. múzeumi ktár-
ban 350.
- Pohler János 365.
- Poliorketes Demeter 124.
- Polonus Martinus 220.
- Polus Clemens, Hist. Polonicae confoc-
derationis (Debreczen, 1596.) 346. —
Reginaldus 210.
- Polyáky János 230.
- Polybius, Libri historiarum; Corvin-kódex
a nemz. múz. ktárában 372.
- Pomarius Jeremiás 343. — Sámuel 343.
- Poncianus históriája (Bécs, 1573.) 319.
- Pongrácz Lajos 83.
- Porzsolt Kálmán 369.
- Pósházi János 49.
- Posgay Miklós scopiai pk. 213, 365.
- Posner Károly Lajos és fia 83.
- Pósta Béla 83, 282.
- Potsdami Kön. geodäsisches Institut 170.
- Pozsony 91, 92, 93, 206, 270. — i béke
1805. 64. — Szt. Háromságról cz. con-
gregatio kéziratái a m. n. múzeumi
ktárban 350. — trinitáriusok exlibrise
202.
- Prahdnak György 144.
- Prateolus Gabriel 214.
- Praxis pietatis tót nyelven (Lőcse, 1674.)
141.
- Pray György 46, 47. — kódex a múz.
ktárban 183.
- Prágai ktárak 22.
- Prezina 216.
- Pri Gábor 251.
- Primbs Károly 184.
- Prini Péter 251.
- Procopi Ádám 345.
- Prost Bernárd 368.
- Ptolemeus kir. 51—54, 56, 57, 105, 124.
- Pulszky Ferencz 74, 75, 77—79, 271,
285. — Károly 187.
- Pusztai Ferencz 177.
- Pütter 283.
- Pychler Vid. 338.
- Pyrrhus 56, 57.
- Pytheus 121, 122, 131, 135.
- Q**uarneroi erdőségekre vonatk. iratok
63. — szigetek felügyelőségének ira-
tai 64.
- R**abe Hugó 365.
- Rabutin gr. tábornok 340.
- Radács 231.
- Radisich Jenő 187.
- Radlach O. 185.
- Radossiny 213.
- Radvánszky Béla br. 189.
- Ragusai tart. főfelügyelőség és bizottsá-
g iratai a zárai ktárban 65.

- Rajcsányi Ádám 286. — kéziratai a m. n. múzeumi ktárban. 350.
- Rakovszky cs. pozsonyi ktára 339.
- Ramsdonck 293. — i Szt. Márton templom 296.
- Ranschburg Gusztáv 192.
- Rasi 130.
- Rasis 104.
- Ratdólt Erhárd velencei kny. 178, 179, 180.
- Rauch József önéletrajzi vázlat, kézirat a múz. ktárban 84.
- Rajnaud G. 186.
- Ráday Gedeon gr. 271.
- Rákóczi-Aspremont-Erdődy Itár 371.
- II. Rákóczi Ferencz 145, 190, 370, 371. — tábori tudósításai 237. — György 86, 175.
- Rápoti Mihály, Responsio ad disputationem A. Horvat de omnipraesentia carnis Chr. (S. Patak, 1654.) 49.
- Rát Mátyás 237.
- Ráth György 174, 175, 176, 183, 233, 233, 358, 359, 365. — ktára 357. — Mór 166.
- Reál-index 25.
- Regensburg 178.
- Regius Vincentius 214.
- Regulae circa Christianorum omnium . . . reunionem . . . Kézirat 284.
- Reichel, Raymond 191.
- Reichenthal, Concilienbuch (Augsburg, 1483.) 165.
- Reinach, Salamon 280, 281, 368.
- Reizner János 184.
- Religio 84.
- Religio és Nevelés 84.
- Remellay Gusztáv 168.
- Rendeleti Közlöny 167.
- Retana W. R. 368.
- Reusner Dorottya 343.
- Reviczky Ambró 85. — Szevér 85.
- Revue des bibliothèques 185, 366.
- Revue internationale des archives, des bibliothèques et des musées 367.
- Reyd Vilmos 365.
- Récsey Viktor 184, 276, 349, 365.
- Régnier Lajos 368.
- Résó Ensel Sándor 83.
- Rétsei István 213.
- Révai Leó 84, 192. — Miklós 365. — Pálné 190.
- Révész Kálmán 233.
- Rézmetszők: Junker 202. — Zellerin B. 204.
- Rhost von Eysenhart. I. Rvost, Joannes Paulus.
- Richnó 233.
- Rietstap 196.
- Rivoli hg. 179.
- Rockinger Lajos 184.
- Rogovoi apátság iratai 65.
- Róma 92, 119, 126, 128, 132, 354.
- Romano rotondo, kerek római betű-typus 178.
- Rómer Flóris 168, 272, 349, 350.
- Rooses Miksa 371.
- Rosenthal L. müncheni antiquár 188.
- Roskoványi Ágoston 370.
- Rosznák Gyula 170.
- Rota, Petrus 218.
- Roth, J. W. E. 365.
- Rothammer Imre 232.
- Rotschild K. 270.
- Rozgoni János 333, 334.
- Rozgonyi diadal 98.
- Rozsnyó 371. — i gyűlés jegyzőkönyvei a vörösvári ltárban 371.
- Rozycki K. 366.
- Rubens Péter 93.
- Rudnay b.-féle hagyaték a n. múzeum ktárában 167.
- Rudolf fhg. 291.
- Rugil hun kir. 221.
- Rumer Gáspár pozsonyi kanonok 209.
- Rupp Kornél 299—304, 364.
- Ruprecht de la Marck 294.
- Ruszdorfer cs. 231.
- Ruszka 231.
- Ruttkay cs. nemességéről bizonyítvány 169.
- Rvost, Joannes Paulus a — 102.

- Sabác** 250.
 Sajószentpéteri István 49.
 Salamon Ferencz 183.
 Salánki 122. — *Historia cladis turcicae ad Nadudvar (Kolozsvar, 1581.)* 313.
 Salgó 251.
 Sallustius Crispus, *Corvin-kódex a nemz. múz. ktárabaa* 372.
 Salm gróf 251.
 Salmis Gyula grófné 287.
 Salzer Adolf 351.
 Sambucus, Joannes 82, 214.
 Samphleben 234.
 Sander Nils Frederik 170.
 San-Francisco 270.
 Sarolta császárné 294.
 Sarbiewszki Mátvás Kázmér 366.
 Sas Ede 170.
 Sauppe 283.
 Savoya-ház czímere 187.
 Sándor czár 167.
 Sáros-Patak 192.
 Scanderbég 118, 119, 120.
 Scardona 97.
 Scharberger (Scharenberger) Péter 297.
 Schedel (Toldy) Ferencz 41, 43, 47. — *exlibrise* 202.
 Schema Primum Generale. (*Gyulafehérvár, 1657.*) 140.
 Schema des Realkatalogs der k. Univer-
 sitätsbibliothek zu Halle 24.
 Scherfel Tamás 345.
 Schmeller ktárnok 23, 28.
 Schmidt Adolf 185.
 Schneiderwirth Ferencz 184.
 Schnekenhaus Menyhért Venczeln nagy-
 szombati kny. 342.
 Schnorr von Carolsfeld János 22, 25,
 26, 365.
 Schnorrenberg Jakab 366.
 Schnürer Ferencz 170.
 Schopf Alajos 290.
 Schott Péter 188.
 Schön Mór 168.
 Schönherr Gyula 82, 152, 180, 270, 286,
 338, 369.
 Schönwiesner 42.
 Schram József 232.
 Schrauf Károly 32, 338.
 Schreiber W. L. 185, 367.
 Schultz Mihály 351.
 Schultze, Walther 365.
 Schunda N. János 83.
 Schwarz Gottfried 284.
 Schwarzenbach Ferencz 229, 230, 232.
 Schwatzi kolostor ktára 164.
 Schwenke P. 365.
 Schwenke és Lange 184.
 Scuafehnava, *Conciones* 218.
 Sculteti Szeverin, *Jubilacum Bartphense.*
 (*Bártfa 1586.*) 176.
 Sebenico 99, 100.
 Sebes 231.
 Sebes János (Zilahi) 335.
 Sebestyén Gyula 21, 369, 370.
 Segner, Nicolaus 284.
 Segner Paulus, *Instructio confessarii (N.-*
Szombat, 1698.) 143.
 Segnyei cs. 231.
 Seleucus 54, 56, 58, 59, 61, 124.
 Sennovitz Adolf 280.
 Serapio 104.
 Setälä Emil 166.
 Seyczlich Mátvás 228.
 Sibolti Demeter, *Vigasztaló könyvecske*
 (*Detrekő, 1584.*) 372.
 Siebenbürg. *Quartalschrift* 30.
 Sigmund Gusztáv 349.
 Siklósi 129.
 Simon Henrik 365.
 Simonides Gáspár 214.
 Singibertus 221.
 Skalka János 142.
 Slovacius 109.
 Smetius 214.
 Smithsonian Inst. 9, 20, 170.
 Sobek Dávid Henrik 142. — *Erzsébet* 142.
 Societä Sicilianä di storia patria 189.
 Sombory cs. lt. a múzeumi ktárban 84,
 86, 273. — Sándor 31.

- Somfai János 349.
 Somlyó-vásárhelyi urbarium 89.
 Sommer Zsigmond 166.
 Sommevoire 178.
 Somos cs. 231.
 Soós cs. lt. a múzeumi ktárban 273.
 South-Kensington museum 76.
 Spalato 64, 65, 67. — i ltárak iratai a zárai tart. ltárban 66. — pénztárak iratai u. ott, 64.
 Spanyolország 189, 290, 291.
 Spigely Adrian 217.
 Spira, Johannes és Vindelinus — de velenzei kny. 178.
 Spiritus pacis etc. (Nagy-Szombat. 1681.) 344.
 Srenski Mátyás nagyszomb. kny. 345.
 Staderini, Aristide 180, 354.
 Stadtbuch (1449 és 1460.) Kassa v. ltárban 227.
 Stainwille János Istv. gr. katonai parancsnok rendelete Gyulafejérvár 1711.
 Statiszt. hiv. fővárosi 170. — orsz. u. ott.
 Stájer tört. társulat 83.
 Stanch es. 231.
 Stapletonus Tamás 215, 218.
 Stefano Rotondo templom Rómában 362.
 Steger György 216.
 Stein Henrik 184, 280, 281, 282, 367.
 Steinhuber András bibornok 361, 362, 363.
 Stelczer Frigyes 83.
 Stockholm 170.
 Stöckel Lénárt 320.
 Strabo 46.
 Strassburg 96, 125, 248. — i egy. ktár 6, 171. — könyvszekrény-minta 146.
 Stratonica 51, 58—60, 124.
 Strauch Fülöp 365.
 Sturm János 320.
 Stuttgart 248.
 Subics Gergely, Sebenico grófja 98. — György, Spalato grófja 98. — Márton 98. — Mladen, bosnyák bán 97—105. — Pál, bosnyák bán, Trau grófja 97, 98, 99, 100.
 Suchier Hermann 185.
 Sudhoff Károly 185.
 Suerinensis, Paulus 215.
 Summa professionis doctrinae de uno vero deo. (Claudiopoli, 1570.) Kézirat a göttingai egy. ktárban 284.
 Surányi János 270.
 Svetonius 220.
 Sylvester, Uj testamentum (Bécs, 1574.) 313, 319.
 Syndromus rerum Tur.-Pannonicarum. (Francofurti 1617.) 192.
 Syria 52.
 Szabadka 166, 168.
 Szabó Ferencz 170. — Károly 33, 35, 49, 50, 95, 118, 121, 123, 137, 138, 145, 176, 254, 321, 322, 331, 332, 335, 337, 343, 871, 372. — Márton 237. — Sándor 272.
 Szacs vay Sándor 237.
 Szakács Mózes 335.
 Szakmári Fabricius István l. Fabricius István.
 Szalay Ágoston 79, 80. — Imre 74, 75, 77—79, 94, 166, 187, 285, 349.
 Szalánczi László 32, 33, 37.
 Szalontai Lapok 167.
 Szamota István 89. — nekrológia 368, 369.
 Szana Tamás exlibrise 202.
 Szapolyai János 118.
 Szathmáry Király, Pál 351.
 Szatmár-Németi 251, 270.
 Szádeczky Lajos 165.
 Számadáskönyvek josefstadti magyar foglyok kiadásairól a múz. ktárban 163.
 Szántó (Arator) István 362.
 Szász Ferencz 173.
 Szászy János szerémi pk. 214.
 Századok 31, 62, 80, 137, 183, 219, 289, 365.
 Szebenye 231, 233.
 Szeged 118. — i Somogyi-ktár jelentése 274.
 Szegedy Mihály 206.
 Szelepechény Ferencz 213. — György primás 217.
 Szelepcsényi, Cantus cath. 299, 300.

- Szemere Pál, Tan-dithyramb és dalverseny cz. kézírata a m. n. múzeumi ktárban 167.
- Szenczi Molnár Albert I. Molnár Albert Szent-Benedek 206.
- Szent-Demeter 37.
- Szentgyörgyi Ferencz váczai pk. 213.
- Szent-Ivány Zoltán 85, 87, 166. — cs. lta a múzeumi ktárban 85, 87, 169, 352.
- Szentiványi Márton 217.
- Szentkirályi cs. 231.
- Szentpéternári udv. ktár 2.
- Szentyel Mihály kolozsvári kny. 138, 139.
- Széchenyi Ferencz gr. 237. — exlibrise 202. — István gr. 272, 355. — gyűjt. a m. n. múzeumi ktárában 3, 23.
- Széchy Károly 183.
- Székely Aladár 270. — István 130. — Soltárkönyv (Krakkó, 1548.) 315. — Mózes 31, 324. — Sámuel (Dobai) exlibrise 202. — Sándor (Aranyos-Rákosi) 30, 31, 183, 321, 325, 331.
- Székely nemz. múzeum 170.
- Székelyudvarhelyi gymn. ktára 332.
- Székesfejérvár 251.
- Szépirodalmi Közlöny 271.
- Széplak 234. — i apátság 231. — -Apáti 231.
- Széplaki János 173.
- Sziget 188. — megvételére vonatk. apró ny. 165.
- Szigethi György 333, 335. — Mihály 335.
- Szikszó 231, 251.
- Szikszai Hellopaeus B. Tractatus de Sacramentis (H. n. 1585.) 192.
- Szikszai Kovács Balázs I. Kovács Balázs. Szilády xilograph 43. — Áron 121, 364.
- Szilágyi Dániel 355. — Mihály 226, 250. — Sándor 166, 169, 183, 233, 369.
- Szilvás-Apáti 231.
- Szilvás-Ujfalu 231.
- Szily István cz. levele 169.
- Szinnyei József (idősb) 30, 31, 83, 165, 166, 236, 237, 239, 240, 270, 280, 328, 338, 349, 365, 369.
- Szkenderbég I. Scanderbeg.
- Szmrecsányi Miklós 187, 285, 369.
- Szokolyó 231.
- Szolárcsik Sándor 286. — kézíratai a m. n. múzeumi ktárban 350.
- Szolnok 251.
- Szolnok-Doboka vm. 37.
- Szombathely 170.
- Szontágh Antal dr. 351.
- Szoszna György Demeter 302.
- Szögyény László 39, 41, 43—45, 47.
- Sztankovics Miklós exlibrise 202.
- Sztárai Mihály 129, 321. — Achab kir. (Debreczen, 1574.) 314. — Miklós 122.
- Szulejman szultán 295.
- T**aborovič őrnagy laboratumája 65.
- Tagányi Károly 190, 233, 270.
- Takács István 326. — Istvánné 328. — János 326. — Sára 326.
- Tanárky Gyula 272.
- Tehány 231.
- Teilkes János 194. — exlibrise 203.
- Tekai cs. 231.
- Telegdi László 211. — Miklós 207, 209, 210, 211. — Az keresztýénségnek fundamentomiról való könyvecske. (Bécs, 1562.) 96.
- Teleki Anna 139. gr. — Géza 270. — László 271. — Mihály 138. — Pál 283. — Sándor exlibrise 203. — család ktára 2.
- Temesvár 170, 251.
- Temesvári J. 117.
- Temesvári és Tinódi, Chronica. (Kolozsvár, 1574.) 313.
- Temesvári Pelbárt, Sermones quadragésimales. (Strassb. 1506.) 192. — Pomerium. (1515.) 192.
- Tenderer János 217.
- Tewrewk Bálint bán 250.
- Thaisz Elek 168.
- Thallóczy Lajos 97—105, 233, 271, 272, 286.
- Thaly Kálmán 183, 187, 191, 233, 351, 371.
- Theodorik gót kir. 222.
- Theodosius 221, 222, 224.

- Theognis 33.
 Thode Henrik 83.
 Thordai János 325, 326, 327, 329.
 Thori Dénes J. 326.
 Thorismus gót királyfi 221.
 Thorni gymn. ktár 171.
 Thoroczkai Máté 324, 325, 326, 327.
 Thurzó Elek 89. — Erzsébet 287.
 Thúz János 192.
 Timóth zágrábi pk. 234.
 Timpus 215.
 Tinódi Sebestyén 117, 119, 121, 134.
 Titius Dávid 343, 344.
 Toepke G. 31.
 Tokaj 188.
 Toldi Miklós 121.
 Toldy Ferencz 39, 41, 43, 44, 45, 47, 48, 106,
 122, 202, 226, 321, 322. — László exlibrise
 203. — Lászlóné 170. V. ö. Schedel.
 Toleti Ferencz 218.
 Tolnai István 333. — György 129. —
 Máté főapát 174.
 Tolvaj Ferencz, Atrium arithmeticae. (Lőcse,
 1706.) 145.
 Tomory Anasztáz 84.
 Tomyris 127.
 Torda 35, 37.
 Torda-Aranyos vm. 32.
 Torkos, Historia Absolon (Debreczen, XVI.
 sz.) 314.
 Torna 231.
 Toroczkai László 38.
 Tóth Árpád 75. — Mike 166, 270. —
 Sámuel 288.
 Totila gót kir. 224.
 Tőkés 231.
 Török János exlibrise 203.
 Történelmi Tár 184, 228, 320, 365.
 Törvényhatósági könyvtárak kérdése 370.
 Tötör 36.
 Tragedia Euripidestől 313.
 Tranowsky György, Cythera Sanctorum.
 (1635.) 176.
 Trapesuntius (Georgius), Libri rhetorici;
 Corvin-kódex a múz. ktárban 372.
 Trausch 298.
 Traut Kristóf 344.
 Trefort Ágoston 79, 80.
 Trost-Schreiben an Gottlieb v. Windisch-
 grätz. (Pozsony, 1676.) 344.
 Trotti örgrófné ktára Milanoban 372.
 Trozendorf Bálint 320.
 Trpák György 345.
 Tunyogi-gyűjtemény a múz. ktárban 86.
 Turcic Gáspár zenggi kny. 188.
 Turismundus 222.
 Túróczi János 179, 187, 192, 226.
 Turul 31, 32, 139.
 Türr István 272.
Uffenbach 283.
 Ugo Floriacus 221.
 Ugoletti Angelo páрмаi kny. 192. — Tad-
 deo 192.
 Ugróczy Mihály 208.
 Ujfalvi Imre 332. — Károly exlibrise 203.
 Ulászló (II.) m. kir. 250.
 Umhauser Károly 271. — Keresztély 271.
 Unala hún kir. 221.
 Ungvár 170.
 Ungváry Vilmos 270.
 Unitárius énekeskönyvek 321.
 Universis orbis christiani principibus
 stb. (H. n. 1703.) 144.
 Urbán Juvenál 349.
 Urbárium-lexikon cz. kézirat a n. múz.
 ktárában 167.
 Utino, Joannes de 225, 226.
 Uznach Attila fia 224.
 Uzoni Fosztó István 31, 37—39, 50,
 324—326, 330, 331.
Vajay István 83, 170.
 Valdarfer Kristóf velencei kny. 178.
 Valent Andreas 216.
 Valentinianus 222, 224.
 Valkai András 122. — Historia. (Kolozs-
 vár, 1580.) 313. — Genealogia regum
 Hung. u. o. 1576.) 313. — és Nagy-
 Bánkai, két szép historia Bánkbánról
 és Hunyadi Jánosról. (u. o.) 1580.) 313.
 Valladolid 293.

- Vallée Leó 367.
 Vándor-ktárak kérdése 399, 370.
 Váradi (Spitz) Ödön 170. — Péter 192.
 Varignana Bertalan 101. — Guillelmo 97—105, 100—103; kézirati munkája a müncheni kir. ktárban 204.
 Varjú Elemér 83, 85, 168, 193, 249, 370.
 Varkás György 251.
 Vas Ferencz Antal exlibrise 203.
 Vasárnapi Ujság 236.
 Vatikáni magyar okirattár 370.
 Váli Béla 170.
 Vári Rezső 219.
 Várkony Mihály czl. a m. n. múzeum ktárában 273.
 Vegliai áll. pénztárak iratai a zárai tart. ltárban 64.
 Velasques 217.
 Velence 92, 99, 100, 101, 128, 178, 371.
 —i dogék rendeletei és ítéletei a zárai tart. ltárban 63. —i dragománok iratai u. ott 63. — könyvnyomtatók 370.
 Velics László 166.
 Veltwyck Gellért 295.
 Venturi, Ad. 280, 281.
 Verancsics A. 210, 298.
 Verbóczy J. Corpus juris Hung. (1699.) 96.
 — Decretum (Debr. 1565.) 313, 319.
 (Kolozsvár, 1572.) 319.
 Verci, Storia Trevigiana 100.
 Veresegyházi Szenteyel Mihály I. Szenteyel Mihály.
 Veress Endre 83.
 Verestói György 173.
 Veresváry Mihály 206.
 Verfolgung in Ungarn u. d. Unruhe der Kirche zu Pressburg 16. Juli 1696.
 Kézirat a göttingai ktárban 284.
 Vergnana, Guillelmo de, I. Varignana.
 Verkooren 296.
 Veronese, Gasparo 179.
 Veszprém 251.
 Veterani gr. tábornok 339.
 Veza, Didacus della 216.
 Vécsey István br. exlibrise 204.
 Végrendeletek a zárai tart. ltárban 63.
 Vépi Benedek 215.
 VérJudit 139.
 Vietoris Jeromos krakkói kny. 364.
 Vigiliae et officiorum mortuorum (Velen-
 cze, 1518.) 175.
 Vilkovieszko, Nicolaus 214.
 Virnemburg, Conon comte de 294.
 Viszochany Fr. 217.
 Vitan cs. 231.
 Vitis, Jac. Marcantius 217.
 Vitkovics Mihály 95, 96.
 Vittorio Emanuele ktár Rómában 182, 354.
 Vizkelety Mátyás 207.
 Vojnich Oszkár 170.
 Volf Theobald 183.
 Voragine, Jacobus de — 366.
 Voullième Ernő 186.
 Vörös Ferencz (Faradi) exlibrise 204. —
 Mátyás (Nyéki) imakönyve, XVII. sz.
 magy. kézirat Dankó J. ktárában 370.
 Vörösmarty Mihály Vén cigány cz.
 költeményének fogalmazványa a m. n.
 múzeumi ktárban 84.
 Vörösvári gr. Erdődy-ltár 371.
Wackernagel 299.
 Wagner Károly 370. — Márton, Jubilaum
 Bartphense. (Bártfa, 1586.) 176. —
 Rudolf 283.
 Walter Gyula 166.
 Walther János 343. — János György
 címerkerő folyamodványa (1717.) a
 múz. ktárban 85. — László exlibrise
 204.
 Walther iratok a múz. ktárban 84.
 Walzel könyvny. 43.
 Warga L. 31.
 Warnecke 194, 196, 199, 200, 202, 204.
 Warner György F. 186.
 Washingtoni kongresszus ktára. 2.
 Wauters 290—294, 296.
 Weber Vilmos 283.
 Weigel 371.
 Weimári ktár 22.
 Weiss-féle ásványgyűjtemény a m. n.
 múzeumban 76.

- Weissenbach János br. 166.
 Welter H. párisi könyvk. 281.
 Wenker G. 146, 152.
 Wenzel-féle gyűjtemény 168.
 Wesselényi Miklós br. 183.
 Wickhoff Ferencz 365.
 Wicief 29.
 Widman B. 284.
 Wierzborski, Theodor 83.
 Wiese Berthold 184, 185.
 Wigand Ottó kassai kny. 280.
 Wilkinson J. J. Garth 170.
 Winkler kanonok 48.
 Winkler-kódex 109, 110, 111, 112, 113
 —beli naptár 1506. 107.
 Winsor, Justin 27, 280.
 Winterfeld János 341.
 Wittenberg 165.
 Wlassati Gergely 191.
 Wlassics Gyula 94, 95, 285, 369.
 Wolfenbütteli hgi. ktár 22, 171.
 Wolfgangus pk. 225.
 Wolkan Rudolf 366.
 Wurzbach lexikona 370.
 Wüstenfeld Tivadar 283.

Zabler Jakab 345.
 Zagrabia, Augustinus de 249.
 Zakali cs. 231.
 Zalánkemén 250.
 Zanobida Strada 219.
 Zágrábi délszláv akadémia kiadvá-
 nyai 62.
 Zárai tartományi ltár 62—66.
 Zdekauer 183.
 Zedlez cs. 231.
 Zeitung (Newe) v. Komorn. (1594.) 269.
 — Türkische (1593.) 269.
 Zellerin B. rézmetsző 204.
 Zenggi glagol misekönyv (1494.) 188.
 Zeno 224.
 Zenoí Dominico 188, 269.
 Zestermann 371.
 Zichy cs. 170. — Jenő gr. 95.
 Zimmermann Ferencz 282. — István 270.
 Zlatinay György 213.
 Zolnai Gyula 88, 89, 106—116.
 Zoványi Jenő 183.
 Zrínyi Ádám exlibrise 204.
 Zsámboki 118, 125.
 Zsemberi Rudolf Nándor 83.
 Zsigmond 273.
 Zsigra 233, 234.
 Zsoltárkönyv 313.
 Zsuzsánna 121.
 Zychynius Miklós 337.

agybol. tehát nemely napon az
 sorvot igen meg farattanak vala
 es senty nem akara neky segellenij
 az az. az betegnek. De zent margit
 azon mene az priorissához. es meg
 keve az priorissal engedelmességet
 hog ev bannyeit az zegen beteg el.
 Az priorissa beteg neky meg engede.
 es hagyja hogy egy tarsot vegyen
 vele. zent margit azon beteg huj
 na el vele soror alinchat aytan
 peter vrnak lejanjat. Mykoron
 el mentenek volna mynd ketten.
 tehát zent margit azon fel emele
 az agybol az zegen vegy veen be
 teget evnen kezeud. es teve egy
 samel zetre egy konyv keremne
 es tehát az nagy dohosagert. es
 veer hasnat. es vetesnek utala
 rossagert soror alincha fel felv
 re vona magat. elnem zenned
 hete az nagy dohosagot. Ezeket
 latuan zent margit azon. Monda
 az sorornak. zereben ahyamfya
 ha te elnem zennedheteud menijel